

**ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ
ΤΜΗΜΑ ΔΙΕΘΝΩΝ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ**

**Αναλυτική έκθεση
Οι εξελίξεις στο διεθνή περίγυρο της χώρας
Ιούλιος – Αύγουστος 2018**

Υπεύθυνος Έδρας:
Ηλίας Κουσκουβέλης
Καθηγητής Διεθνών Σχέσεων
Κοσμήτορας Σχολής Κ.Α.Ε.Τ.

Σεπτέμβριος 2018

Πίνακας περιεχομένων

Επιστημονική ομάδα	4
Αρκτικόλεξα	5
1. ΤΟΥΡΚΙΑ.....	6
Εσωτερική πολιτική σκηνή.....	6
1.1. Μετεκλογικές Εξελίξεις και το Κ.Δ.Α.....	6
1.1.1. Η ανάληψη προεδρικών καθηκόντων.....	6
1.1.2. Ο ορισμός της νέας κυβέρνησης	6
1.2. Η αντιπολίτευση μετεκλογικά	9
1.2.1. Το Ρ.Λ.Κ.	9
1.2.1.1. Το τέλος της «Εθνικής Συμμαχίας»	9
1.2.1.2. Εσωκομματική αντιπαράθεση στο Ρ.Λ.Κ.	10
1.2.2. Το «Καλό Κόμμα».....	11
1.2.3. Το φιλοκουρδικό Δ.Κ.Λ.	12
1.3. Οι κρίσεις στις Ένοπλες Δυνάμεις	12
2. ΤΟΥΡΚΙΑ.....	15
Οικονομική Ανάλυση.....	15
2.1. Σύνοψη.....	15
2.2. Τρέχουσες οικονομικές εξελίξεις	16
2.3. Η αναζωπύρωση του πληθωρισμού.....	20
2.4. Επιπτώσεις υποτίμησης της τουρκικής λίρας στον εταιρικό τομέα	22
2.5. Οι επιλογές της Τουρκικής κυβέρνησης για την οικονομία	26
2.6. Οι επιπτώσεις υποτίμησης της Τουρκικής λίρας στα κατεχόμενα	29
2.7. Συμπέρασμα	31
3. ΤΟΥΡΚΙΑ.....	33
Εξωτερική πολιτική	33
3.1. Σχέσεις με Η.Π.Α.	33
3.2. Μέση Ανατολή – Το Συριακό.....	37
3.3. Σχέσεις με Ρωσία.	39
3.4. Σχέσεις με Ελλάδα.....	41
4. ΜΕΣΗ ΑΝΑΤΟΛΗ	43
4.1. Ιράκ.....	43

4.2. Συρία.....	46
5. ΚΥΠΡΟΣ	53
5.1. Αμυντικά θέματα	53
5.2. Κυπριακό.....	53
5.3. Κατεχόμενα.....	56
5.4. Ενέργεια	59
5. ΝΟΤΙΟΑΝΑΤΟΛΙΚΗ ΕΥΡΩΠΗ.....	62
5.1. ΠΓΔΜ	62
5.2. Κοσσυφοπέδιο	63
5.2.1. Εσωτερική κατάσταση	63
5.2.2. Δημιουργία ενόπλων δυνάμεων	64
5.3. Αλβανία	65
5.4. Βουλγαρία.....	66
6. ΘΕΜΑΤΑ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΗΣ	67

Επιστημονική ομάδα

1. Ηλίας Κουσκουβέλης, Καθηγητής Θεωρίας Διεθνών Σχέσεων, Τμήμα Διεθνών και Ευρωπαϊκών Σπουδών (ΔΕΣ), Πανεπιστήμιο Μακεδονίας, υπεύθυνος Έδρας
2. Νικόλαος Ραπτόπουλος, Επίκουρος Καθηγητής, Τμήμα Διεθνών και Ευρωπαϊκών Σπουδών (ΔΕΣ), Πανεπιστήμιο Πειραιά [Τουρκία (πολιτική, οικονομία, Κουρδικό) Μέση Ανατολή, Οικονομία], μέλος συντακτικής ομάδας
3. Φωτεινή Μπέλλου, Επίκουρη Καθηγήτρια, Τμήμα ΔΕΣ, Πανεπιστήμιο Μακεδονίας (Ευρωπαϊκά θέματα)
4. Γεώργιος Χρησιδης, Επίκουρος Καθηγητής, Τμήμα Βαλκανικών, Σλαβικών και Ανατολικών Σπουδών, Πανεπιστήμιο Μακεδονίας (Βαλκάνια)
5. Παναγιώτης Κοντάκος, Επίκουρος Καθηγητής, UCLan-Cyprus (Οικονομικά)
6. Νικόλαος Βασιλειάδης, Επίκουρος Καθηγητής, Τμήμα ΔΕΣ, Πανεπιστήμιο Μακεδονίας (Τουρκία, Βαλκάνια, επιμέλεια), μέλος συντακτικής ομάδας
7. Κυριάκος Μικέλης, Επίκουρος Καθηγητής, Τμήμα ΔΕΣ, Πανεπιστήμιο Μακεδονίας (επιμέλεια).
8. Ρεβέκκα Παιδή, Επίκουρη Καθηγήτρια Διεθνών Σχέσεων, Τμήμα ΔΕΣ, Πανεπιστήμιο Μακεδονίας (Μικρά κράτη, Μέση Ανατολή)
9. Κωνσταντίνος Ζάρρας, Διδάκτωρ Διεθνών Σχέσεων, Διδάσκων ΠΔ 407, Τμήμα ΔΕΣ, Πανεπιστήμιο Μακεδονίας (Ιράν, Ιράκ, Ισραήλ, Συρία, Λιβύη)
10. Στυλιανή Γεράνη, υποψήφια διδάκτωρ Τμήματος ΔΕΣ, Πανεπιστήμιο Μακεδονίας (ΝΑ Μεσόγειος – Ελλάδα, Κύπρος, Ισραήλ)
11. Μιχαήλ Μαθιουλάκης, υποψήφιος διδάκτωρ Τμήματος ΔΕΣ, Πανεπιστήμιο Μακεδονίας (θέματα ενέργειας)
12. Αναστασία Μπλουκουτζί, υποψήφια διδάκτωρ Τμήματος ΔΕΣ, Πανεπιστήμιο Μακεδονίας (θέματα μετανάστευσης)
13. Νοβατοΐδου Ελένη, ασκούμενη ερευνήτρια Ινστιτούτου Διεθνών, Ευρωπαϊκών και Αμυντικών Αναλύσεων (ΙΔΕΑΑ), Τμήμα ΔΕΣ (Βαλκάνια).

Οι απόψεις που εκφράζονται ανήκουν στη συντακτική ομάδα και δεν απηχούν απόψεις του ΓΕΕΘΑ. Η επιστημονική ευθύνη για το σύνολο του κειμένου ανήκει στον υπεύθυνο της Έδρας.

Αρκτικόλεξα

Δ.Κ.	Δημοκρατικό Κόμμα (D.P.)
Δ.Κ.Λ.	Δημοκρατικό Κόμμα των Λαών (H.D.P.)
Ε.Κ.Κ.	Εργατικό Κόμμα Κουρδιστάν (P.K.K.)
ΕΝ.Κ.Κ.	Ένωση Κουρδικών Κοινοτήτων (K.C.K.)
Κ.Δ.	Κόμμα Δικαιοσύνης (A.P.)
Κ.Δ.Α.	Κόμμα Δικαιοσύνης και Ανάπτυξης (A.K.P.)
Κ.Ε.	Κόμμα Ευτυχίας (S.P.)
Κ.Ε.Δ.	Κόμμα Εθνικιστικής Δράσης (M.H.P.)
Κ.Κ.	Καλό Κόμμα (İ.P.)
Κ.Μ.Ε.	Κόμμα Μεγάλης Ένωσης (B.B.P.)
Κ.Ο.Δ.	Κόμμα Ορθού Δρόμου (D.Y.P.)
Κ.Φ.Ι.Ε.	Κόμμα Φιλίας, Ισότητας και Ειρήνης (D.E.B.)
Ο.Ι.Σ.	Οργανισμού της Ισλαμικής Συνεργασίας (O.I.C.)
Ρ.Λ.Κ.	Ρεπουμπλικανικό Λαϊκό Κόμμα (C.H.P.)
Σ.Δ.Δ.	Συριακές Δημοκρατικές Δυνάμεις (S.D.F.)
ΑFET	Επιτροπή Εξωτερικών Υποθέσεων του Ε.Κ.
D.H.K.P.-C.	Επαναστατικό Λαϊκό Απελευθερωτικό Κόμμα-Μέτωπο
Μ.Ι.Τ.	Εθνική Υπηρεσία Πληροφοριών [Τουρκίας]
Ρ.Κ.Κ.	Εργατικό Κόμμα του Κουρδιστάν
Ρ.Υ.Δ.	Κόμμα Δημοκρατικής Ένωσης [Συρίας]
TANAP	Υπερ-Μικρασιατικός Αγωγός Φυσικού Αερίου» (TANAP)
Υ.Ρ.Γ.	Μονάδες Προστασίας του [Κουρδικού] Λαού [της Συρίας]

1. ΤΟΥΡΚΙΑ

Εσωτερική πολιτική σκηνή

1.1. Μετεκλογικές Εξελίξεις και το Κ.Δ.Α.

1.1.1. Η ανάληψη προεδρικών καθηκόντων

Στις 8 Ιουλίου ανέλαβε τα καθήκοντά του ο Πρόεδρος Έρντογαν. Μετά την ορκωμοσία στην τουρκική Βουλή, στην οποία δεν παρευρέθηκαν οι βουλευτές του Ρ.Λ.Κ., πραγματοποιήθηκε μεγαλειώδης τελετή στο προεδρικό μέγαρο (ΑΚ Σαράϊ) στην Άγκυρα. Στην ομιλία του ο Έρντογαν αναφέρθηκε στον αγώνα του κόμματός του και στους στόχους της Προεδρίας του.

Στην τελετή παρέστη η πολιτική ηγεσία της χώρας, πρώην πολιτικοί ηγέτες και αξιωματούχοι της χώρας, οι θρησκευτικοί ηγέτες, καθώς και πλήθος ξένων ηγετών και προσωπικοτήτων. Η παρουσία ξένων πολιτικών ηγετών προσδιορίστηκε σε μεγάλο βαθμό από τις πολιτικές σχέσεις που διατηρεί η ισλαμική ηγεσία της χώρας με τα ξένα κράτη. Έτσι, ενώ υπήρχε εκπροσώπηση σε επίπεδο Προέδρου ή Πρωθυπουργού από τη Ρωσία, το Αζερμπαϊτζάν, Ιράν, Σερβία, πλήθος αφρικανικών και ασιατικών μουσουλμανικών χωρών, την Βενεζουέλα, κ.ο.κ., το ίδιο δεν συνέβη με τους ηγέτες της Δύσης. Η σημαντικότερη απουσία ήταν εκείνη των Η.Π.Α., λόγω της σοβαρής κρίσης στις σχέσεις μεταξύ Άγκυρας και Ουάσιγκτον.

1.1.2. Ο ορισμός της νέας κυβέρνησης

Την επομένη της ανάληψης των καθηκόντων του ο Έρντογαν όρισε την πρώτη κυβέρνηση του νέου συστήματος. Στο κυβερνητικό σχήμα προεδρεύει ο ίδιος ο Έρντογαν, αφού καταργείται πια η θέση του πρωθυπουργού. Το Υπουργικό Συμβούλιο απαρτίζεται από 16 υπουργούς και έναν αντιπρόεδρο. Στόχος ενός

τόσο μικρού κυβερνητικού σχήματος δεν είναι άλλος από το να είναι αποτελεσματικό και να ελέγχεται σε απόλυτο βαθμό από τον Έρντογαν.¹

Στην επιλογή των υπουργών δόθηκε προτεραιότητα σε προσωπικότητες που δεν ανήκουν σε πολιτικά κόμματα. Η κίνηση αυτή προσβλέπει στο να αξιοποιηθούν άτομα που έχουν διαπρέψει στην επαγγελματική τους σταδιοδρομία και συμμερίζονται τις πολιτικές απόψεις και σχέδια του Έρντογαν. Επιδιώκει επίσης να ενισχύσει τον Πρόεδρο απέναντι στα ιδιαίτερα συμφέροντα που πρεσβεύουν στελέχη και βουλευτές του κόμματός του, στοιχείο που θα μπορούσε να οδηγήσει στην ανάπτυξη ανταγωνιστικών σχέσεων τοπικιστικού, ιδεολογικού, οικονομικού, κ.ο.κ., χαρακτήρα. Ως εκ τούτου ο Έρντογαν αξιοποίησε ελάχιστους μόνο βουλευτές του κόμματος στο οποίο προεδρεύει (Κ.Δ.Α.). Επιπλέον, οι ελάχιστοι που αξιοποίησε αναγκάστηκαν, βάσει του Συντάγματος, να παραιτηθούν από το αξίωμά τους για να αναλάβουν υπουργικά καθήκοντα. Δεδομένου ότι η εξουσία του Έρντογαν για τα επόμενα χρόνια θα βασίζεται στη στήριξη του υπερεθνικιστικού κόμματος (ΚΕΔ) του Ντεβλέτ Μπαχσελί, το εν λόγω κριτήριο αποτελεί ίσως μια καλή αιτιολογία για την μη χρησιμοποίηση βουλευτών και στελεχών της συμπολίτευσης. Αξίζει να σημειωθεί ότι η παράκαμψη αυτή των εκλεγμένων μελών της Βουλής στην επιλογή μελών του Υπουργικού Συμβουλίου, παραπέμπει σε δεσποτικού τύπου πολιτικά συστήματα και πρακτικές, όπως ήταν το Οθωμανικό, του οποίου η αναβίωση επιχειρείται.²

Στο υπουργικό συμβούλιο του Προέδρου Έρντογαν, του οποίου ο μέσος όρος ηλικίας είναι κάτω των 50 ετών, έχουμε επτά νέες και δυναμικές προσωπικότητες του επιχειρηματικού κόσμου. Με την επιλογή των συγκεκριμένων, ο Έρντογαν στοχεύει να αξιοποιήσει την εμπειρία και την ενέργειά τους, προκειμένου να σημειωθεί πρόοδος ως επί το πλείστον στα χαρτοφυλάκια που σχετίζονται με την ανάπτυξη, όπως του Εμπορίου, των Μεταφορών, των Αγροτικών Υποθέσεων, του Πολιτισμού και του Τουρισμού, της Υγείας, του Περιβάλλοντος και της Εθνικής Παιδείας.

¹ Βλ. Ραπτόπουλος Νικόλαος, «Η κυβέρνηση του Έρντογαν και οι στρατηγικοί της στόχοι», *Σημερινή*, 15 Ιουλίου 2018.

² Βλ. *ό.π.*.

Τα πιο κρίσιμα χαρτοφυλάκια δόθηκαν σε έμπειρους γνώστες των κρατικών υποθέσεων και πιστούς συνεργάτες του. Η περίπτωση του πρώην Αρχηγού του Γενικού Επιτελείου Χουλουσί Ακάρ είναι μία από τις πιο ενδιαφέρουσες. Το γεγονός ότι ο Ακάρ προτάθηκε για Υπουργός Εθνικής Αμύνης μπορεί να ερμηνευθεί ως επιβράβευση για την πίστη του στον Έρντογαν, κυρίως από τη στιγμή της απόπειρας πραξικοπήματος και μετά. Μια άλλη παρόμοια περίπτωση είναι εκείνη του γαμπρού του, Μπεράτ Άλμπαϊρακ, ο οποίος από Υπουργός Ενέργειας, αναβαθμίστηκε σε Οικονομικών, αναλαμβάνοντας θέση κλειδί στην κυβέρνηση. Στη θέση του ορίστηκε ο πρώην Γ.Γ. του Υπουργείου, με τον οποίο συνεργάστηκε ο Άλμπαϊρακ τα τελευταία χρόνια. Από τα μέλη του τελευταίου Υπουργικού Συμβουλίου συναντάμε επίσης τους Αμπντουλχαμίτ Γκιούλ, Σουλεϊμάν Σοϊλού και Μεβλούτ Τσαβούσογλου, οι οποίοι διατήρησαν τη θέση τους στα σημαντικά Υπουργεία Δικαιοσύνης, Εσωτερικών και Εξωτερικών αντιστοίχως. Τέλος, αξίζει να σημειωθεί, ακόμη, ότι οι Μπεκίρ Πάκντεμιρλί (Αγροτικών Υποθέσεων) και Ζεχρά Σελτσούκ (Εργασίας και Κοινωνικών Υπηρεσιών) είναι γόνοι πρώην Υπουργών.

Θα πρέπει να σημειωθεί επίσης ότι από το υπουργικό σχήμα απουσιάζουν σημαντικά στελέχη και υπουργοί του Κ.Δ.Α., οι οποίοι είναι κεντρικής καταγωγής, όπως ο Μεχμέτ Σιμσέκ και ο Μπεκίρ Μπόζνταγ. Απουσιάζουν ακόμη στελέχη και πρώην υπουργοί που είχαν ειδικούς δεσμούς με τις μουσουλμανικές και τουρκικές κοινότητες και παροικίες του εξωτερικού, όπως ο Χακάν Τσαβούσογλου. Η έντονη παρουσία των υπουργών με αυτά τα χαρακτηριστικά στις δύο τελευταίες κυβερνήσεις/ανασχηματισμοί μας επιτρέπουν να εξαγάγουμε το συμπέρασμα ότι χρησιμοποιήθηκαν για να επιτευχθεί η μεγαλύτερη δυνατή συσπείρωση των ψηφοφόρων και στήριξη στις κρίσιμες προεδρικές εκλογές της 24^{ης} Ιουνίου 2018.

Η στενή σχέση εξάρτησης των υπουργών του νέου σχήματος από τον Πρόεδρο αναμένεται να καταστήσει πιο εφικτή την καθοδήγηση της κυβέρνησης, προκειμένου, αφενός, ο Πρόεδρος να γίνει πιο ισχυρός, και αφετέρου, να υλοποιηθούν οι στρατηγικοί στόχοι εσωτερικής ενδυνάμωσης που έχουν τεθεί για το 2023: ενίσχυση στους τομείς της οικονομίας, βιομηχανίας, ενόπλων δυνάμεων

και διπλωματίας.³ Αυτοί έχουν και μία περιφερειακή διάσταση, που δεν είναι άλλη από την εγκαθίδρυση μιας ηγεμονίας στην περιοχή που εκτείνεται από τα Βαλκάνια έως και τον Καύκασο και τη Μέση Ανατολή. Η στρατηγική που εφαρμόζεται προς την επίτευξη αυτού του σκοπού είναι συνδυασμός της αξιοποίησης των υφιστάμενων συντελεστών ισχύος και της τροποποίησης του νομοθετικού πλαισίου προς το αυταρχικότερο.

1.2. Η αντιπολίτευση μετεκλογικά

1.2.1. Το Ρ.Λ.Κ.

1.2.1.1. Το τέλος της «Εθνικής Συμμαχίας»

Η «Εθνική Συμμαχία» μεταξύ του Ρ.Λ.Κ., του ισλαμικού «Κόμματος Ευτυχίας» του Τ. Καραμολλάογλου και του «Καλού Κόμματος» της Μ. Ακσενερ αποδείχθηκε ότι ήταν συγκυριακή. Στις αρχές Ιουλίου ο εκπρόσωπος Τύπου του «Καλού Κόμματος» ανακοίνωσε το τέλος της συμμαχίας, καθώς δεν υπάρχει πια λόγος ύπαρξης. Η εξήγηση που έδωσε στους εκπροσώπους του Τύπου για την απόφαση αυτή του κόμματος ήταν: α) ότι η εκλογική συμμαχία αποσκοπούσε στο να προστατευτεί το κόμμα κατά της πιθανής νοθείας και της απώλειας ψήφων, και β) την επιθυμία του «Καλού Κόμματος» να ακολουθήσει μια αυτόνομη γραμμή στον πολιτικό στίβο της χώρας.⁴

Μετά το «Καλό Κόμμα» ανακοίνωση περί της συμμαχίας έκαναν με τη σειρά τους το «Κόμμα Ευτυχίας» και το Ρ.Λ.Κ., τα οποία επιβεβαίωσαν τον συγκυριακό χαρακτήρα και το τέλος της «Εθνικής Συμμαχίας».⁵ Ας σημειωθεί ακόμη ότι λίγες μέρες αργότερα ανεξαρτητοποιήθηκαν οι βουλευτές Τζικανγκίρ Ισλάμ και Αμπντουλκαντίρ Κάραντουμαν, στελέχη του ισλαμικού Κόμματος Ευτυχίας, οι οποίοι είχαν εκλεγεί από τις λίστες του Ρ.Λ.Κ..

³ Βλ. *ό.π.*

⁴ Βλ. *Cumhuriyet*, “İYİ Parti Sözcüsü Aytun Çıray: Millet İttifakı bitmiştir”, http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/turkiye/1017157/iYi_Parti_Sozcusu_Aytun_Ciray_Millet_ittifaki_bitmistir.html, 04.07.2018.

⁵ Βλ. *Cumhuriyet*, “İttifakın bittigini CHP’de doğruladı”, http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/siyaset/1017778/ittifakin_bittigini_CHP_de_dogruladi.html, 04.07.2018

Μια συμμαχία, σύμφωνα με τον εκλογικό νόμο, προβλέπεται στις περιπτώσεις των εκλογών. Έτσι, οι ηγεσίες των τριών κομμάτων επιβεβαίωσαν το τέλος της. Ωστόσο, ορισμένα, όπως το «Καλό Κόμμα», άφησαν να εννοηθεί ότι μια εκλογική συμμαχία στις δημοτικές εκλογές που πλησιάζουν δεν είναι απίθανη και ότι θα συζητηθεί την κατάλληλη στιγμή.

1.2.1.2. Εσωκομματική αντιπαράθεση στο Ρ.Λ.Κ.

Μετά τις εκλογικές αναμετρήσεις της 24^{ης} Ιουνίου, το Ρ.Λ.Κ. βρίσκεται σε σφοδρή εσωκομματική κρίση. Η αντιπολίτευση και οι οπαδοί του Μουχαρέμ Ιντζέ πιέζουν για την αποχώρηση του Κ. Κιλιτοντάρογλου από την προεδρία του κόμματος. Στην προσπάθειά τους να πετύχουν το στόχο τους, δεδομένου του ποσοστού που έφερε ο Ιντζέ στις προεδρικές εκλογές, καθώς και εκείνου στην πρόσφατη εσωκομματική αναμέτρηση στις αρχές του έτους, μια ομάδα εξ αυτών ανέλαβε την συλλογή των απαραίτητων υπογραφών, προκειμένου να συγκληθεί έκτακτο συνέδριο. Ωστόσο, απέτυχαν να συγκεντρώσουν τον απαραίτητο αριθμό υπογραφών με αποτέλεσμα να ακυρωθεί η προσπάθειά τους. Ο Κιλιτοντάρογλου σε δήλωσή του ανέφερε ότι αποδοκιμάζει την προσπάθεια σύγκλησης συνεδρίου ενόψει των δημοτικών εκλογών που πλησιάζουν.⁶ Η αντιπαράθεση συνεχίστηκε σε συνεδρίαση του Πολιτικού Συμβουλίου του κόμματος, όταν η αντιπολίτευση άσκησε κριτική για τον τρόπο επιλογής των υποψηφίων βουλευτών για τις κοινοβουλευτικές εκλογές της 24^{ης} Ιουνίου, καθώς οι υποψήφιοι φάνηκαν κατώτεροι των περιστάσεων.

Η αντιπαράθεση μεταξύ των οπαδών του Ιντζέ και του Κιλιτοντάρογλου φαίνεται ότι θα κρατήσει έως ότου λάβει χώρα το (έκτακτο) συνέδριο του κόμματος, στο οποίο θα δοθεί οριστική απάντηση για το ποιος από τους δύο θα ηγηθεί της παράταξης. Έως τότε η αξιωματική αντιπολίτευση θα συνεχίσει να κυριαρχείται από εσωστρέφεια.

⁶ Βλ. *Daily Sabah*, <https://www.dailysabah.com/politics/2018/08/18/dissident-ince-slams-chp-for-referring-critics-to-disciplinary-board>, 17.08.2018.

1.2.2. Το «Καλό Κόμμα»

Η κατάσταση στο «Καλό Κόμμα» μετά τις εκλογές δεν ήταν καλύτερη από εκείνη του Ρ.Λ.Κ.. Η επιλογή να οριστούν υποψήφιοι βουλευτές πρώην στελέχη του Κ.Ε.Δ., σε ανταγωνιστικές περιφέρειες όπου τελικά απέτυχαν να εκλεγούν, θεωρήθηκε ως σχέδιο της Μεράλ Άκσενερ να απαλλαγεί από τα ακροδεξιά στοιχεία, ευνοώντας πιο ήπιους πολιτευτές.⁷ Αφού κατήγγειλαν τις μη δημοκρατικές εσωκομματικές διαδικασίες παραιτήθηκαν. Μετά την κριτική που της ασκήθηκε από τα δυσареοσημένα στελέχη, η Άκσενερ αναγκάστηκε σε παραίτηση, επίσης ενόψει διεργασιών του κόμματος.⁸ Ωστόσο, υποστηρικτές της Άκσενερ συγκέντρωσαν τις απαραίτητες υπογραφές προκειμένου να οριστεί εκ νέου Πρόεδρος του κόμματος. Στο 2^ο Έκτακτο Συνέδριο του «Καλού Κόμματος» επανεξελέγη η Άκσενερ με 881 ψήφους από 1123 συνέδρους. Μετά την επανεκλογή της στην προεδρεία του κόμματος, η Άκσενερ επέλεξε να προχωρήσει σε ανανέωση της κομματικής μηχανής, ζητώντας τις παραιτήσεις όλων των Π.Ο. και Τ.Ο. του κόμματος.

Η επιλογή της Άκσενερ να τοποθετηθεί εγγύτερα στο κέντρο, αριστερότερα δηλαδή της ακροδεξιάς, σχετίζεται με τους πολιτικούς υπολογισμούς της. Αφενός δεν επιθυμεί να ταυτιστεί ιδεολογικά με το Κ.Ε.Δ., το οποίο στηρίζει το κυβερνών ισλαμικό κόμμα, προσπαθώντας μάλιστα να απαλλαγεί από έμπειρα πρώην στελέχη του που την ακολούθησαν, και αφετέρου, να καλύψει τον κεντροδεξιό χώρο, ο οποίος μετά την κατάρρευση του πολιτικού συστήματος στις εκλογές του 2002, δεν εκπροσωπείται. Η Άκσενερ φαίνεται να έχει ενισχύσει τη θέση της στο κόμμα και θα προσπαθήσει να ανταπεξέλθει στην πρόκληση των δημοτικών εκλογών που πλησιάζουν.

⁷ Βλ. *Foreign Policy*, <https://foreignpolicy.com/2018/08/06/turkeys-opposition-lost-to-erdogan-then-it-lost-its-mind-muharrem-ince-kemal-kilicdaroglu-chp-iyi-aksener-hdp-demirtas/>, 06.08.2018.

⁸ Βλ. *BBC*, “3 kurucu üyesi istifa eden İYİ Parti’de neler oluyor?”, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-45084295>, 06.08.2018.

1.2.3. Το φιλοκουρδικό Δ.Κ.Λ.

Το φιλοκουρδικό Δ.Κ.Λ. αντιμετωπίζει δύο προκλήσεις. Η πρώτη είναι να μπορέσει να ανταπεξέλθει στους στόχους του με τα ηγετικά του στελέχη να βρίσκονται στη φυλακή. Η δεύτερη σχετίζεται με την ανάγκη να συγκεραστούν οι δύο κυρίαρχες τάσεις στις τάξεις του κόμματος. Από τη μια η αριστερή πτέρυγα θεωρεί ότι η κρίση στις τάξεις του Ρ.Λ.Κ. είναι μια ευκαιρία για το Δ.Κ.Λ., προκειμένου να παρουσιαστεί ως προοδευτικό κόμμα, διευρύνοντας τη βάση του.⁹ Από την άλλη η δεξιά πτέρυγα του κόμματος αντιστέκεται στην ιδέα της «αριστερής στροφής», θεωρώντας ότι κάτι τέτοιο θα σήμαινε την εγκατάλειψη του βασικού στόχου του κόμματος: την εθνική απελευθέρωση του κουρδικού λαού.

Οι επερχόμενες δημοτικές εκλογές παραμένουν μία πρόκληση για το Δ.Κ.Λ.. Τα αποτελέσματα θα αποδείξουν την εκλογική ισχύ ή αδυναμία του φιλοκουρδικού κόμματος, κυρίως στις νοτιοανατολικές επαρχίες της Τουρκίας, όπου η ισλαμική κυβέρνηση του Κ.Δ.Α. αντικατέστησε τους περισσότερους δημάρχους του Δ.Κ.Λ. με επιτρόπους.

1.3. Οι κρίσεις στις Ένοπλες Δυνάμεις

Στις αρχές Αυγούστου συνεδρίασε το Ανώτατο Στρατιωτικό Συμβούλιο (Υ.Α.Σ.) της Τουρκίας με τη νέα σύνθεσή του, προκειμένου να πραγματοποιηθούν οι κρίσεις των ανώτατων αξιωματικών των Ενόπλων Δυνάμεων της χώρας. Σημειωτέον ότι λίγες μέρες μετά τον ορισμό του Ακάρ ως Υπουργού Εθνικής Αμύνης, με μια σειρά από ΠΔ ρυθμίστηκαν θέματα όπως η σύνθεση και η λειτουργία του Ανωτάτου Στρατιωτικού Συμβουλίου, αλλά και η υπαγωγή του Γενικού Επιτελείου στο Υπουργείο Εθνικής Αμύνης.¹⁰

Σύμφωνα με τις αποφάσεις του Συμβουλίου 9 ανώτατοι αξιωματικοί (αντιστράτηγοι, αντιναύαρχοι) προήχθησαν στην επόμενη βαθμίδα, 41 συνταγματάρχες/πλοίαρχοι προήχθησαν σε ταξίαρχους/αρχιπλοίαρχους, ενώ

⁹ Βλ. *Foreign Policy*, ό.π..

¹⁰ Βλ. *Sabah*, “7 Yeni Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi Yayınlandı”, <https://www.sabah.com.tr/gundem/2018/07/15/son-dakika-yuksekk-askeri-suranim-yapisi-duzenlendi>, 15.07.2018.

παρατάθηκε η θητεία 13 στρατηγών για 1 έτος και 383 συνταγματάρχων για 2 έτη. Επίσης, συνταξιοδοτήθηκαν 12 στρατηγοί/ναύαρχοι. Ο συνολικός αριθμός των ανώτερων αξιωματικών (στρατηγών/ναυάρχων) αυξήθηκε από 215 σε 244 την 30^η Αυγούστου 2018.¹¹ Οι προαγωγές προσανατολίστηκαν προς την κάλυψη ασυμβατοτήτων θέσεως και βαθμού που δημιουργήθηκε στην ιεραρχία ορισμένων στρατιών και μεραρχιών του Στρατού Ξηράς μετά την απόπειρα πραξικοπήματος το 2016.¹² Επίσης φαίνεται ότι «υποστηρίχτηκαν» κάποιες περιπτώσεις που είχαν υποστεί τις συνέπειες της δράσης του κινήματος Γκιουλέν, όπως ο Ιμπραήμ Οζντέμ Κότσερ, ο οποίος προήχθη σε Υποναύαρχο. Στον αντίποδα, υπήρξαν και «υποβιβασμοί» ορισμένων αξιωματικών, οι οποίοι μη έχοντας καταφέρει να αντισταθούν στους πραξικοπηματίες της 15^{ης} Ιουλίου, όπως ο Ταξίαρχος Γιασάρ Καντίογλου, ορίστηκαν σε θέσεις χαμηλότερης σημασίας για τα δεδομένα του βαθμού τους.¹³

Από τις πιο ενδιαφέρουσες προαγωγές ήταν εκείνη του Αντιστρατήγου και διοικητή της 2^{ης} Στρατιάς Ισμαήλ Μετίν Τεμέλ σε Στρατηγό. Υπενθυμίζεται ότι κατά την προεκλογική του εκστρατεία, ο υποψήφιος του Ρ.Λ.Κ. για τη θέση του Προέδρου της Δημοκρατίας Μουχαρέμ Ιντζέ είχε εκφραστεί υποτιμητικά για το πρόσωπό του, υποσχόμενος ότι θα του αφαιρέσει τις επωμίδες που φέρει.¹⁴ Επίσης σημειώνεται ότι ο Πλοίαρχος Εριζάν Κιρέτσεπε, ο οποίος συμμετείχε στην ομάδα των καταδρομών κατά την κρίση των Υμίων, προήχθη σε Αρχιπλοίαρχο.¹⁵

Άλλες περιπτώσεις που παρουσιάζουν ενδιαφέρον είναι εκείνες του Συνταγματάρχη Ρεμζί Άλμπασαν και του Σμήναρχου Ορχάν Γκιούρνταλ. Αμφότεροι ξεκίνησαν τη σταδιοδρομία τους ως υπαξιωματικοί και στις πρόσφατες κρίσεις προήχθησαν σε Ταξίαρχοι. Μια σημαντική λεπτομέρεια είναι ότι ο

¹¹ Βλ. *Milliyet*, “İbrahim Kalın'dan YAŞ sonrası açıklama! İşte terfi ettirilen tüm isimler...”, <http://www.milliyet.com.tr/son-dakika-yas-toplantisi-sona-siyaset-2717801/>, 02.08.2018.

¹² Βλ. *Milliyet*, “Astsubay çavuşluktan generalliğe”, <http://www.milliyet.com.tr/astsubay-cavusluktan-generallige-siyaset-2718624/>, 04.08.2018.

¹³ Βλ. *Yeni Şafak*, “TSK’da sürpriz atamalar”, <https://www.yenisafak.com/gundem/tskda-surpriz-atamalar-3388776>, 09.08.2018.

¹⁴ Βλ. *Cumhuriyet*, “Yeni sistemin ilk YAŞ toplantısı sona erdi: İşte o kararlar”, http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/turkiye/1043847/Yeni_sistemin_ilk_YAS_toplantisi_son_a_erd_i_iste_o_kararlar.html, 02.08.2018.

¹⁵ Βλ. *ό.π.*.

Άλμπασαν, ο οποίος προήχθη στις τάξεις των αξιωματικών στις αρχές της δεκαετίας του 1990, ανέλαβε τη διεύθυνση του ειδικού γραφείου του Τούρκου Αρχηγού ΓΕΕΘΑ Χουλουσί Ακάρ μετά την απόπειρα πραξικοπήματος το 2016.¹⁶ Ο Άλμπασαν θα ακολουθήσει τον Ακάρ στο Υπουργείο Εθνικής Αμύνης, όπου θα αναλάβει και πάλι καθήκοντα διευθυντού του γραφείου του. Όσο για την περίπτωση του Γκιουρντάλ, πρόκειται για απόφοιτο εμπορικού λυκείου, ο οποίος ενώ είχε πετύχει στις εισαγωγικές εξετάσεις στην Ιατρική Σχολή, η οικονομική αδυναμία της οικογένειάς του τον ανάγκασαν να στραφεί σε σχολή υπαξιωματικών της Αεροπορίας. Προήχθη σε αξιωματικό στα τέλη της δεκαετίας του 1990. Μετά την απόπειρα πραξικοπήματος ανέλαβε σημαντικά καθήκοντα ως εμπειρογνώμονας στην εξέταση εγγράφων στο ΓΕΕΘΑ που σχετιζόνταν με τη δράση του κινήματος Γκιουλέν στις τάξεις των Ενόπλων Δυνάμεων.¹⁷ Έτσι οι ανώτατοι αξιωματικοί που ξεκίνησαν τη σταδιοδρομία τους από τις τάξεις των υπαξιωματικών, ανέρχονται στις μέρες μας στους τέσσερις.

Από τις πρόσφατες κρίσεις γίνεται αντιληπτό ότι στις προαγωγές και τις αναθέσεις συγκεκριμένων θέσεων καθοριστικό ρόλο παίζει, αφενός, η στάση που τήρησαν οι αξιωματικοί απέναντι στην απόπειρα πραξικοπήματος το 2016 και, αφετέρου, η σχέση τους με την ισλαμική ηγεσία της χώρας. Η διακρινόμενη τάση καλλιέργειας πελατειακών σχέσεων μεταξύ αξιωματικών και πολιτικής ηγεσίας, αναμένεται να δημιουργήσει μια ομάδα φίλα προσκείμενων στην εξουσία αξιωματικών που θα παίζει κρίσιμο ρόλο στην πόλωση του στρατεύματος. Το γεγονός ότι προάγονται αξιωματικοί που προέρχονται από τις τάξεις των υπαξιωματικών, είναι ενδεικτικό της διάθεσης της ισλαμικής ηγεσίας να ευνοήσει και να αποκτήσει ειδικές σχέσεις με μια ομάδα αξιωματικών, που δεν είναι μνημένοι στον ίδιο βαθμό στην κεμαλική νοοτροπία σε σχέση με εκείνη που φοίτησε στα στρατιωτικά λύκεια και σταδιοδρόμησε στο παραδοσιακό κεμαλικό πλαίσιο και στρατιωτική ιεραρχία.

¹⁶ Βλ. *Milliyet*, “Astsubay çavuşluktan generalliğe”, *ό.π.*.

¹⁷ Βλ. *ό.π.*.

2. ΤΟΥΡΚΙΑ

Οικονομική Ανάλυση

2.1. Σύνοψη

Ενώ αναμένεται η ανακοίνωση των στοιχείων για την ανάπτυξη στο δεύτερο τρίμηνο του 2018, η βελτίωση του ΑΕΠ της Τουρκικής οικονομίας είχε συνεχισθεί με σημαντικό ρυθμό (7,4%) κατά το πρώτο τρίμηνο του 2018.¹⁸ Ωστόσο, οι επεκτατικές πολιτικές, αν και μετά το πραξικόπημα του 2016 ήταν αιτιολογημένες, δεν είναι πλέον κατάλληλες, καθώς η οικονομία παρουσιάζει σαφείς ενδείξεις υπερθέρμανσης. Η νομισματική πολιτική είναι υπερβολικά χαλαρή και η αξιοπιστία της χαμηλή. Οι δημοσιονομικές πολιτικές, εντός και εκτός προϋπολογισμού (συμπεριλαμβανομένων των σχημάτων πιστωτικών εγγυήσεων και των συμπράξεων έργων δημόσιου-ιδιωτικού τομέα), παραμένουν επεκτατικές και υπονομεύουν την αξιοπιστία της απαιτούμενης δημοσιονομικής πειθαρχίας.

Ως αποτέλεσμα, η οικονομία αντιμετωπίζει εσωτερικές και εξωτερικές ανισοροπίες: θετικό παραγωγικό κενό (positive output gap), πληθωρισμό πολύ υψηλότερο από τον στόχο, που κατευθύνεται προς το 20% του ΑΕΠ στο τέλος του έτους, και έλλειμμα τρεχουσών συναλλαγών άνω του 5,5% του ΑΕΠ.

Η ανάπτυξη στην Τουρκία αναμένεται να μετριασθεί σε 4,4% το 2018, καθώς ο αντίκτυπος των δημοσιονομικών μέτρων του 2017 εξασθενεί. Ο ρυθμός ανάπτυξης προβλέπεται να ανέλθει σε 4% το 2019 και 3,6% το 2020.^{19,20} Ωστόσο, οι προβλέψεις για την αύξηση του ΑΕΠ το 2018 είναι αβέβαιες και με μεγάλο εύρος εκτιμήσεων.

¹⁸ Turkish Statistical Institute (2018), *Quarterly Gross Domestic Product, Quarter I: January-March 2018*, Press Release, June 11, 2018, <http://www.turkstat.gov.tr/HbGetirHTML.do?id=27826>.

¹⁹ International Monetary Fund (2018), *Turkey: 2018 Article IV Consultation-Press Release; Staff Report; and Statement by the Executive Director for Turkey*, April 2018, <https://www.imf.org/en/Publications/CR/Issues/2018/04/30/Turkey-2018-Article-IV-Consultation-Press-Release-Staff-Report-and-Statement-by-the-45822>.

²⁰ World Bank (2018), *Broad-Based Upturn, but for How Long?*, Global Economic Prospects, January 2018, <http://www.worldbank.org/en/publication/global-economic-prospects>.

Γενικότερα, η αβεβαιότητα για την πορεία της οικονομικής ανάπτυξης το δεύτερο εξάμηνο, η επιδείνωση του ελλείμματος του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών και το τεράστιο εξωτερικό χρέος και, κυρίως, η έντονη μεταβλητότητα και υποτίμηση της Τουρκικής λίρας, σε συνδυασμό με μία σειρά από στρεβλώσεις της Τουρκικής οικονομίας, στις οποίες αναφερθήκαμε στην προηγούμενη Έκθεση, αναμένονται να συνεχίσουν να καθιστούν την οικονομική ανάκαμψη και οποιαδήποτε βελτίωση μεσο-μακροπρόθεσμα ως υψηλού ρίσκου. Επίσης, η πολιτική αβεβαιότητα και η περιφερειακή αστάθεια παραμένουν αυξημένες και η ενσωμάτωση των πολλών (άνω των 4 εκατ.) προσφύγων, δημιουργεί προκλήσεις.

Πίνακας 1. Επιλεγμένοι δείκτες για τη χώρα

Κύριοι Δείκτες*	2016	2017	2018
Πραγματικό ΑΕΠ, Ρυθμός Αύξησης	3.2	7.4 (ε)	4.4 (π)
Πληθωρισμός Τιμών Καταναλωτή (ετήσια μεταβολή, Δημόσιο χρέος (% του ΑΕΠ))	8.5	11.9	15.9
Εξωτερικό χρέος (% του ΑΕΠ)	28.3	28.3	28.4
Ανεργία (ετήσια μεταβολή, %)	47.4	53.4	52.9
Πληθυσμός (εκατ.)	12.7	10.3	9.7
Συναλλαγματική Ισοτιμία: Τουρκικές λίρες ανά US\$	79.9	80.8	82.1 (π)
BIST 100 Index (μεταβολή από αρχή έτους)	3.5	3.8	6.7
	+9%	+53%	-19%

2.2. Τρέχουσες οικονομικές εξελίξεις

Οι προεδρικές και βουλευτικές εκλογές της 24ης Ιουνίου, παρά τις σημαντικές θεσμικές μεταβολές, δεν προκάλεσαν αξιοσημείωτη αλλαγή στο πολιτικό τοπίο της χώρας. Από οικονομικής απόψεως, το κλίμα αβεβαιότητας που συνεπάγεται η εκλογική περίοδος έχει τελειώσει, αλλά η ορατότητα της οικονομίας δεν έχει βελτιωθεί και οι κίνδυνοι μάλλον έχουν αυξηθεί. Για τους εγχώριους και τους ξένους παράγοντες, η τουρκική αγορά παραμένει γεμάτη «αγνώστους», είναι επιρρεπής σε εκπλήξεις και χαρακτηρίζεται από έλλειψη εμπιστοσύνης. Αυτό αντανακλάται σε βασικούς δείκτες όπως οι συναλλαγματικές ισοτιμίες της

τουρκικής λίρας, τα επιτόκια δανεισμού και το ασφάλιστρο κινδύνου για τους ξένους επενδυτές.

Ειδικότερα:²¹

(α) Η τιμή του δολαρίου, που μετρά τον παλμό της τουρκικής οικονομίας, ήταν περίπου 4 τουρκικές λίρες στα μέσα Απριλίου, όταν ο Έρντογαν προκήρυξε τις πρόωρες εκλογές. Υπό τον αντίκτυπο τόσο εγχώριων όσο και εξωτερικών αρνητικών παραγόντων, έφτασε να υποτιμηθεί στις 4,9 λίρες στις 23 Μαΐου. Προσφάτως, ξεπέρασε το ψυχολογικό όριο των 5 λιρών και, στις 13 Αυγούστου, η ισοτιμία έφτασε μέχρι το νέο ιστορικό χαμηλό των 7,24 λιρών ανά δολάριο. Η Τουρκική λίρα εμφανίζει την υψηλότερη συγκριτικά μεταβλητότητα παγκοσμίως την τρέχουσα περίοδο και έχει υποτιμηθεί από την αρχή του έτους κατά 72%.

Διάγραμμα 1. Ισοτιμία Τουρκικής λίρας-δολαρίου – 5-ετία

Πηγή: Trading Economics, [USDTRY Spot Exchange Rate](#)

²¹ Αθηναϊκό-Μακεδονικό Πρακτορείο Ειδήσεων 109,4 FM (2018), *Η Οικονομία της Γείτονος σε Σταυροδρόμο*, [Ραδιοφωνική συνέντευξη](#) του Επίκουρου Καθηγητή στο UCLan Cyprus Π. Κοντάκου στον δημοσιογράφο Σ. Κυριακίδη, 9 Αυγούστου 2018.

Ο Τούρκος Πρόεδρος απηύθυνε τον Αύγουστο επανειλημμένως διαγγέλματα στο λαό (π.χ., στις 10, 12 και 30 Αυγούστου). Ωστόσο, αντί να καθησυχάσει τις αγορές, των οποίων η κατάρρευση της εμπιστοσύνης είναι από τους κύριους παράγοντες που οδήγησαν στην άνευ προηγουμένου υποτίμηση της λίρας – επιτέθηκε λεκτικά στις Δυτικές χώρες και τις κατηγόρησε ότι διεξάγουν οικονομικό πόλεμο κατά της Τουρκίας. Απευθυνόμενος στα εθνικά και θρησκευτικά αισθήματα των Τούρκων πολιτών, επανέλαβε τη γνωστή του παρότρυνση να ανταλλάξουν τα αποθέματά τους σε δολάρια, ευρώ και χρυσό για να αγοράσουν λίρες. Οι αγορές αντέδρασαν γρήγορα και η λίρα καταρρακώθηκε ακόμη περισσότερο.

Παράλληλα, ο βασικός χρηματιστηριακός δείκτης μετοχών της Τουρκίας BIST 100 Index που είχε ανέλθει στο υψηλότερο επίπεδο όλων των εποχών, φτάνοντας τις 120.845,30 μονάδες στην συνεδρίαση της 29ης Ιανουαρίου 2018 έχει σημειώσει κάμψη 19% από την αρχή του έτους, ενώ αν ληφθεί υπόψη και η υποτίμηση της λίρας, η πτώση για τους ξένους επενδυτές είναι πολύ υψηλότερη.

Διάγραμμα 2. Πορεία του δείκτη Borsa Istanbul 100 Index - 5-ετία

Πηγή: Bloomberg Markets, [Borsa Istanbul Stock Exchange](#)

(β) Παρά τις αυξήσεις των επιτοκίων από την Κεντρική Τράπεζα τον Απρίλιο/Μάιο κατά 5 ποσοστιαίες μονάδες συνολικά, που έφεραν τα επιτόκια περίπου στο 18% και τα επιτόκια δανεισμού στο 25%, η έλλειψη εμπιστοσύνης στην κυβέρνηση εξακολουθεί να υφίσταται μεταξύ των εγχώριων και των ξένων φορέων, διατηρώντας το σκληρό νόμισμα ως ασφαλή μορφή διατήρησης των αποταμιεύσεων. Συγκεκριμένα, οι εγχώριοι οικονομικοί παράγοντες, από μικρούς αποταμιευτές μέχρι και μεγάλες επιχειρήσεις, εγκαταλείπουν την τουρκική λίρα υπέρ του δολαρίου και του ευρώ, τα οποία βλέπουν ως ασφαλές καταφύγιο.

(γ) Τέλος, το ασφάλιστρο κινδύνου της χώρας, το οποίο αντανάκλαται στις συμβάσεις αντιστάθμισης πιστωτικού κινδύνου (CDS) και είχε διαμορφωθεί στις 161 μονάδες βάσης την 1η Ιανουαρίου, έφθασε στις 31 Αυγούστου στα επίπεδα ρεκόρ για την τελευταία 10-ετία των 562 μονάδων βάσης.²² Ως αποτέλεσμα, υπερέβη το αντίστοιχο της Ελλάδας (που παραμένει κοντά στις 316 μονάδες) και άλλων αναδυόμενων αγορών. Αυτό αναμένεται να επιβαρύνει σημαντικά το κόστος εξυπηρέτησης του ήδη υπερβολικά υψηλού και διογκούμενου εξωτερικού χρέους των \$458 δισ. (53% του ΑΕΠ).²³

Να σημειωθεί ότι οι επείγουσες ανάγκες εξωτερικής χρηματοδότησης της χώρας ανέρχονται περίπου σε \$236 δισ. και περιλαμβάνουν \$183 δισ. βραχυπρόθεσμου εξωτερικού χρέους που λήγουν τους επόμενους 12 μήνες, καθώς και \$53 δισ. για την κάλυψη του ελλείμματος τρεχουσών συναλλαγών. Ως εκ τούτου, το ζήτημα του τρόπου με τον οποίο θα εξασφαλιστούν τα απαιτούμενα κεφάλαια και με ποιο κόστος είναι καθοριστικής σημασίας.

Για το σκοπό αυτό, ο Πρόεδρος Έρντογαν έσπευσε να συναντηθεί με τον Εμίρη του Κατάρ Χαμάντ Αλ Τάνι στην Άγκυρα, όπου υπέγραψαν συμφωνία ανταλλαγής νομισμάτων για την τόνωση της ρευστότητας και την εξασφάλιση χρηματοοικονομικής σταθερότητας, σύμφωνα με την Κεντρική Τράπεζα του Κατάρ. Ως αποτέλεσμα, συμφωνήθηκε ένα πακέτο οικονομικών έργων ύψους \$15

²² Bloomberg Markets Turkey, Credit Default Swaps Spreads, 31 August 2018, <https://www.bloomberght.com/cds/turkiye-cds>.

²³ Al Monitor, <https://www.al-monitor.com/pulse/originals/2018/08/turkey-who-is-at-sharp-end-of-currency-crisis.html>, 14 August 2018.

δισ. για άμεσες επενδύσεις στην Τουρκία.²⁴ Η χρηματοδότηση για την πρώτη φάση της συμφωνίας θα φθάσει τα \$3 δισ.

Επίσης ο Έρντογαν δήλωσε ότι θα στραφεί και στην κινεζική αγορά δανεισμού, αν και δεν έδωσε καμία εξήγηση για ποιο λόγο οι Κινέζοι θα αντιμετωπίσουν την Τουρκία διαφορετικά από τους Αμερικανούς και Ευρωπαίους δανειστές. Ωστόσο, θα πρέπει να επισημανθεί ότι οι κινήσεις αυτές θα πρέπει να θεωρηθούν ως απλές ενέσεις ρευστότητας σε συνάλλαγμα, δεδομένου όπως προαναφέρθηκε του μεγέθους των άμεσων αναγκών που αντιμετωπίζει η χώρα για τους επόμενους 12 μήνες.

2.3. Η αναζωπύρωση του πληθωρισμού

Κατά την μετεκλογική περίοδο παρατηρείται μία έντονη αναζωπύρωση του πληθωρισμού, η οποία είχε ξεκινήσει πριν από τις εκλογές και η οποία προκαλεί σημαντικές επιπλοκές στην οικονομία.

Στις 3 Αυγούστου, το Τουρκικό Στατιστικό Ινστιτούτο δημοσίευσε τα στοιχεία για τον πληθωρισμό τον Ιούλιο 2018 (Διάγραμμα 3). Ο δείκτης τιμών καταναλωτή αυξήθηκε σημαντικά και έφθασε περίπου το 15,85% σε ετήσια βάση.²⁵ Η υψηλότερη αύξηση παρατηρήθηκε στο κόστος μεταφορών, η οποία ανήλθε σε 24% σε ετήσια βάση, κυρίως λόγω της ενίσχυσης διεθνώς της τιμής του πετρελαίου.

Οι τιμές στον τομέα τουρισμού και εστίασης σημείωσαν ετήσια αύξηση κατά 14%. Η αύξηση των τιμών παραγωγού²⁶ ήταν ακόμη πιο ανησυχητική, ανερχόμενη στο 25% περίπου (Διάγραμμα 4), ώστε να εκτιμάται ότι ο πληθωρισμός καταναλωτή θα μπορούσε να φτάσει το 20% τους επόμενους μήνες.

²⁴ Russia Today News, <https://www.rt.com/business/436382-qatar-turkey-banks-swap-agreement/>, 20 August 2018.

²⁵ Turkish Statistical Institute (2018), *Consumer Price Index, July 2018*, Press Release, August 3, 2018, <http://www.turkstat.gov.tr/HbGetirHTML.do?id=27764>.

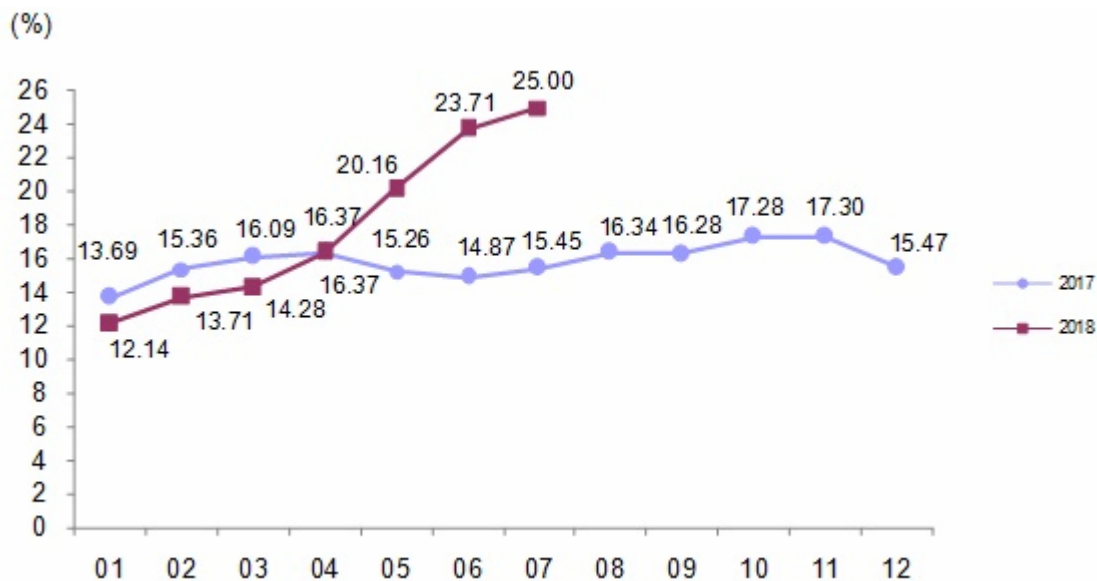
²⁶ Turkish Statistical Institute (2018), *Domestic Producer Price Index, May 2018*, Press Release, June 4, 2018, <http://www.turkstat.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=27712>.

Διάγραμμα 3. Δείκτης Τιμών Καταναλωτή [2003=100]

Πηγή: [Turkish Statistical Institute \(2018\)](#)

Διάγραμμα 4. Εγχώριος Δείκτης Τιμών Παραγωγού [2003=100]

Πηγή: [Turkish Statistical Institute \(2018\)](#)

Στην έκθεση για τον πληθωρισμό της 31ης Ιουλίου, η Κεντρική Τράπεζα αναθεώρησε την πρόβλεψη για τον πληθωρισμό κατά 5 ποσοστιαίες μονάδες για το τέλος του έτους στο 13,4%. Η έκθεση ανέφερε ότι το ποσοστό αναμένεται να μειωθεί στο 9% το 2019.²⁷

Πολλοί ντόπιοι και ξένοι αναλυτές ωστόσο αμφισβητούν την αξιοπιστία αυτών των προβλέψεων, εκτιμώντας ότι θα αυξηθεί στο 20% μέχρι το τέλος του 2018, αν ληφθεί υπόψη η τρέχουσα υποτίμηση της Τουρκικής λίρας.

Επιπλέον, ενώ η έλλειψη ορατότητας της οικονομίας αποθαρρύνει τις επενδύσεις, ο πληθωρισμός διαβρώνει τα πραγματικά εισοδήματα και περιορίζει την εγχώρια κατανάλωση, η οποία εκτιμάται ότι αντιπροσωπεύει περίπου τα δύο τρίτα της συνολικής ζήτησης και αυξάνει την αβεβαιότητα για την πορεία της οικονομικής ανάπτυξης το τρέχον έτος. Η τουρκική οικονομία, η οποία αυξήθηκε κατά 7,4% σε όρους ΑΕΠ το 2017, καθώς και το πρώτο τρίμηνο του έτους, αναμένεται ως αποτέλεσμα να επιβραδυνθεί το τρίτο τρίμηνο.

2.4. Επιπτώσεις υποτίμησης της τουρκικής λίρας στον εταιρικό τομέα

Ανεξαρτήτως εάν η Τουρκική λίρα θα διολισθήσει σε ακόμα χαμηλότερα επίπεδα τους επόμενους μήνες, η κάθοδος της χώρας σε μια πλήρη κρίση φαίνεται αναπόφευκτη. Η τεράστια υποτίμηση της συναλλαγματικής ισοτιμίας αναμένεται να τροφοδοτήσει περαιτέρω τον πληθωρισμό, ο οποίος με τη σειρά του θα υποβαθμίσει τα πραγματικά εισοδήματα. Οι επιχειρήσεις είναι σαφώς ανίκανες να αντιμετωπίσουν τέτοιες συναλλαγματικές ισοτιμίες, οι οποίες θα υποχρεώσουν πολλές να συρρικνώσουν τις δραστηριότητές τους και να απολύσουν εργαζόμενους. Αυτό θα επιφέρει μείωση του ΑΕΠ, έντονη συρρίκνωση και οικονομική κρίση.

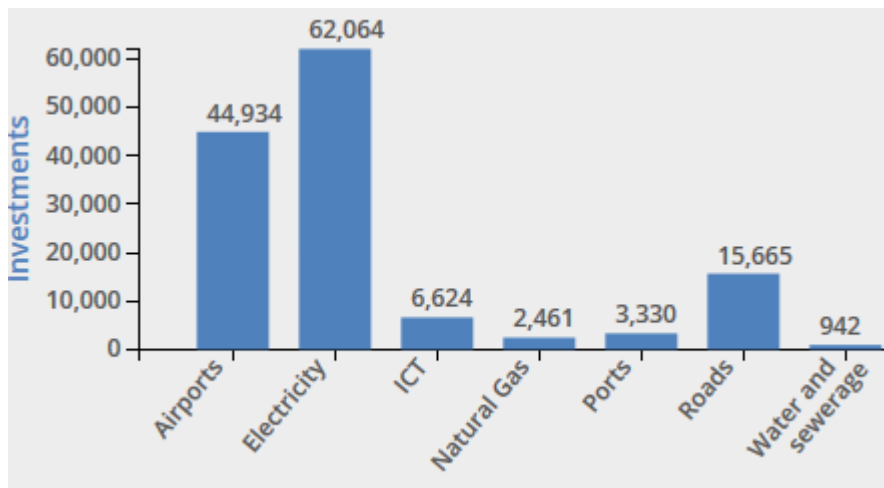
Οι εταιρείες με ελλείμματα στα συναλλαγματικά τους διαθέσιμα βρίσκονται αντιμέτωπες στην πρώτη γραμμή με τις συνέπειες από την αναταραχή. Σύμφωνα

²⁷ CBRT (2018), *Summary of the Monetary Policy Committee Meeting*, 31 July 2018, <http://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/EN/TCMB+EN/Main+Menu/Announcements/Press+Releases/2018/ANO2018-29>.

με στοιχεία της Κεντρικής Τράπεζας, το καθαρό έλλειμμα συναλλάγματος των μη χρηματοπιστωτικών εταιρειών ανήλθε στα \$217 δισ. τον Μάιο. Το έλλειμμα, το οποίο ανερχόταν σε \$74 δισ. το 2010, έχει διευρυνθεί σε μεγάλο βαθμό λόγω του εξωτερικού δανεισμού, μια τάση που έχει ενταθεί ιδιαίτερα από το 2013 εν μέσω προσφορών ιδιωτικοποίησης και μεγάλων έργων υποδομής που διεξάγονται ως συμπράξεις δημοσίου και ιδιωτικού τομέα.²⁸

Ορισμένες από τις υπερχρεωμένες επιχειρήσεις λειτουργούν στη μεταποιητική βιομηχανία, αλλά στοιχεία της Κεντρικής Τράπεζας δείχνουν ότι οι περισσότερες εταιρείες που είναι χρεωμένες και με ελλείμματα είναι εκείνες που συμμετέχουν σε έργα σύμπραξης δημοσίου και ιδιωτικού τομέα (Public-Private Partnerships ή PPP), στους τομείς των υποδομών, της ενέργειας και των μεταφορών (Διάγραμμα 5).

Διάγραμμα 5. Ιδιωτικές επενδύσεις σε έργα υποδομών (εκατ. δολ.)

Πηγή: [The World Bank, Private Investment in Infrastructure Database \(2018\)](https://www.worldbank.org/en/databases/private-investment-in-infrastructure-database)

Σύμφωνα με τα στοιχεία της Παγκόσμιας Τράπεζας,²⁹ η Limak Holding βρίσκεται στην κορυφή του επενδυτικού καταλόγου PPP με επενδύσεις \$43 δισ., ακολουθούμενη από τις Cengiz Holding και Kolin με περίπου \$40 δισ. η καθεμία, και την MNG Holding με \$18 δισ. Μαζί με την Kalyon Group, αυτές οι

²⁸ Al Monitor, <https://www.al-monitor.com/pulse/originals/2018/08/turkey-who-is-at-sharp-end-of-currency-crisis.html>, 14 August 2018.

²⁹ World Bank (2018), *Turkey Snapshots - Private Participation in Infrastructure (PPI)*, <https://ppi.worldbank.org/snapshots/country/turkey>.

τέσσερις εταιρείες κατασκευάζουν το τρίτο αεροδρόμιο της Κωνσταντινούπολης, ένα από τα πολύ-προβαλλόμενα έργα του Έρντογαν. Έχουν όλοι επωφεληθεί για τα έργα αυτά από τη λήψη δανείων από το εξωτερικό (Διαγράμματα 6, 7).

Η IC Holding, η οποία δημιούργησε την τρίτη γέφυρα επάνω από το Βόσπορο, είναι επίσης στον κατάλογο με επενδύσεις \$16 δισ. Στον τομέα της ενέργειας, η Sabanci Holding, της οποίας η σχέση με το AKP έχει γίνει όλο και πιο ανοικτή τις τελευταίες ημέρες, έχει επενδύσει \$5 δισ. σε έργα PPP.

Διάγραμμα 6. Σημαντικότεροι σπόνσορες σε έργα υποδομών στην Τουρκία

Sponsor	Country of Origin	Investment (USD million)	# of projects
Limak Holding	Turkey	43,928	14
Cengiz Holding	Turkey	40,461	8
Kolin Group	Turkey	39,380	11
MNG Holding	Turkey	17,822	2
IC Holding	Turkey	15,523	10
Astaldi SpA	Italy	13,533	7
Kalyon Group	Turkey	7,117	1
Ozaltin	Turkey	5,207	6
TAV Airports Holding Co.	Turkey	4,711	9
Sabanci Holding	Turkey	4,346	11

Διάγραμμα 7. Σημαντικότερα έργα υποδομών στην Τουρκία

Project	Country	Investment (USD million)
IGA Airport	Turkey	35,587
Gebze-Orhangazi-Izmir Motorway	Turkey	9,756
Kemerkooy and Yenikooy Thermal Power Plants	Turkey	7,576
Turk Telekom	Turkey	6,550
Third Bosphorus Bridge and Northern Maramara Highway Project	Turkey	2,900
Ataturk Airport lease contract	Turkey	2,543
Enerjisa phases I and II	Turkey	2,539
Seyitomer Thermal Power Plant	Turkey	2,248
InterGen Gebze Adapazari Izmir	Turkey	2,200
Bogazici Elektrik Dagitim A.S. (BEDAS)	Turkey	1,960

Αφού άντλησαν σημαντικά κεφάλαια από το εξωτερικό για να εκτελέσουν τα εν λόγω έργα, οι εταιρείες αυτές βρίσκονται τώρα στην αιχμή της συναλλαγματικής κρίσης. Πολλές από αυτές είχαν πλειοψηφήσει σε διαγωνισμούς σημαντικών έργων ιδιωτικοποίησης, κυρίως στον τομέα της διανομής ηλεκτρικής ενέργειας, πριν από αρκετά χρόνια. Οι εξαγορές πραγματοποιήθηκαν σε δολάρια και οι εταιρείες δανείστηκαν από το εξωτερικό για να εξοφλήσουν την απόκτησή τους.

Κατασκευαστικές εταιρείες που εμπλέκονται στην κατασκευαστική έκρηξη, οι οποίες είδαν πολυτελείς πολυκατοικίες, εμπορικά κέντρα και συγκροτήματα υγείας να ανορθώνονται με ταχείς ρυθμούς σε ολόκληρη τη χώρα, ειδικά στην Κωνσταντινούπολη, πιστεύεται ότι έχουν σημαντικά ελλείμματα σε ξένο συνάλλαγμα, όπως και η Turkish Airlines, η οποία έχει χρησιμοποιήσει ξένα δάνεια για την επέκταση του στόλου της.

Η Turk Telekom, η μεγαλύτερη εταιρεία παροχής υπηρεσιών σταθερής τηλεφωνίας στη χώρα, αποτελεί το πιο πρόσφατο παράδειγμα που αναδεικνύει τις αρνητικές συνέπειες της πτώσης της λίρας, προκαλώντας απώλειες επί των αποτελεσμάτων του δεύτερου τριμήνου ύψους 889 εκατ. τουρκικών λιρών (\$184 εκ.).³⁰ Στις 30 Αυγούστου οδηγήθηκε στη χρεοκοπία υπό το βάρος των δανείων της, τα οποία δεν μπορούσε να αποπληρώσει. Το ποσό του ανοίγματος προς τις τράπεζες άγγιζε τα \$4,7 δισ., με συνέπεια η διοίκηση της εταιρείας να περιέλθει στην κατοχή τριών τουρκικών τραπεζών. Απώτερος στόχος είναι η πώληση του ποσοστού της Turk Telekom. Οι τράπεζες είχαν ήδη συζητήσεις με δυνητικούς αγοραστές, όπως η Saudi Telecom Company και η Ooredoo ORDS από το Κατάρ.³¹

Οι τράπεζες που διαμεσολάβησαν για τις εταιρείες αυτές, συμπεριλαμβανομένων των τουρκικών τραπεζών που ελέγχονται από αντίστοιχες

³⁰ Reuters, <https://uk.reuters.com/article/turk-telekom-debt-results/turk-telekom-squeezed-by-falling-lira-foreign-currency-debt-idUKL5N1UL2LB>, 25 July 2018.

³¹ Reuters (2018), *Turkish authority approves transfer of 55 pct Turk Telekom stake to SPV*, 17 August 2018, <https://www.reuters.com/article/turk-telekom-approval/turkish-authority-approves-transfer-of-55-pct-turk-telekom-stake-to-spv-idUSI7N1V5013>.

της Ευρωζώνης (κυρίως οι BBVA, Unicredit, ING, BNP Paribas και HSBC), βρίσκονται αντιμέτωπες με το φάσμα σοβαρών ζημιών.³²

2.5. Οι επιλογές της Τουρκικής κυβέρνησης για την οικονομία

Ο Έρντογαν με την πρόσφατη επανεκλογή τον Ιούνιο εξασφάλισε μία Προεδρία με ενισχυμένες εξουσίες, που του παρέχουν τη δυνατότητα να αντιμετωπίσει τις οικονομικές προκλήσεις της χώρας. Αλλά το κύριο ερώτημα που ανακύπτει είναι εάν διαθέτει την πολιτική βούληση και την ιδεολογική προδιάθεση να αλλάξει πορεία.

Η κυβέρνηση έχει στη διάθεσή της πολιτικές και οικονομικές επιλογές για να προσπαθήσει να μετριάσει τη μεταβλητότητα του νομίσματος, και κυρίως να συγκρατήσει το επανεμφανισθέν φάντασμα του πληθωρισμού – που όπως προαναφέραμε ανήλθε στο 16% περίπου τον Ιούλιο, και εκτιμάται ότι θα φτάσει το 20% μέχρι το τέλος του έτους.

Καταρχάς, από πολιτική άποψη, ο νέος υπουργός Οικονομικών της Τουρκίας Berat Albayrak κάνει προσπάθειες να θέσει τα πράγματα σε ορθή βάση, αναφέροντας ότι η χώρα θα υιοθετήσει αυστηρότερη δημοσιονομική πολιτική κατά τους επόμενους μήνες για να επιτύχει τον στρατηγικό στόχο της «οικονομικής ισορροπίας». Έχει επίσης υποσχεθεί να περιορίσει το έλλειμμα του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών της Τουρκίας.

Ωστόσο, οι προοπτικές για τη δυνατότητα του Albayrak να ακολουθήσει μια ανεξάρτητη οικονομική πολιτική για τη διαφύλαξη της αυτονομίας της Κεντρικής Τράπεζας δεν φαίνονται ευοίωνες. Ο Έρντογαν έσπευσε να εκμηδενίσει κάθε μετριοπαθή δήλωση του γαμπρού του με εθνικιστική και λαϊκιστική ρητορική που μόνο υπονομεύει την εμπιστοσύνη των επενδυτών. Επιβεβαιώνοντας τον πρόσφατο τίτλο του ως "one-man regime" ανακοίνωσε στις αρχές Αυγούστου ένα «Σχέδιο

³² Bloomberg (2018), *These Are the European Stocks Getting Hit on Turkey Fears*, 13 August 2018, <https://www.bloomberg.com/news/articles/2018-08-13/these-are-the-european-stocks-getting-hit-on-turkey-fears>.

Οικονομικής Δράσης 100 ημερών”.³³ Σύμφωνα με αυτό, πάνω από 1.000 έργα θα ολοκληρωθούν εντός 100 ημερών με κόστος δεκάδων δισεκατομμυρίων λιρών. Ο Έρντογαν ανέφερε ότι αυτό το «Μεσοπρόθεσμο Πρόγραμμα» της Τουρκίας» θα καθορίσει την πορεία της δημοσιονομικής πολιτικής και δεν θα ανακοινωθεί μέχρι τα τέλη Αυγούστου. Ο Πρόεδρος δήλωσε επίσης ότι το νέο προεδρικό γραφείο του εργαζόταν για την εκπόνηση ενός στρατηγικού σχεδίου για το 2019-2023 και είχε ως στόχο να το ολοκληρώσει μέχρι τα τέλη Νοεμβρίου.

Παρόλα αυτά, η Τουρκική λίρα δεν έδειξε καμία αντίδραση στην ανακοίνωση του Έρντογαν, δεδομένου ότι τα λεπτομερή αναγγελθέντα έργα δεν έχουν καμιά σχέση με τα άμεσα οικονομικά προβλήματα της Τουρκίας.

Όπως έχει επισημανθεί και σε προηγούμενες Εκθέσεις, γενικότερα η αναζωογόνηση των επενδύσεων στη χώρα συνδέεται με μία αξιοσημείωτη στρέβλωση. Η συνολική αύξηση των επενδύσεων φαίνεται να βασίζεται αποκλειστικά στον κατασκευαστικό τομέα και σε μεγάλονοα έργα, όπως, π.χ., η νέα τρίτη γέφυρα του Βοσπόρου, η οποία πρόσφατα παραδόθηκε στην κυκλοφορία, το νέο αεροδρόμιο της Κωνσταντινούπολης, και το νέο κανάλι που σχεδιάζεται να ενώσει τη θάλασσα του Μαρμαρά με την Μαύρη Θάλασσα, προϋπολογισμού \$250 δισ. Τα έργα αυτά είναι αμφιβόλου αποδοτικότητας και εν δυνάμει καταστροφικά για τα δημόσια οικονομικά.

Η ολοένα και πιο επεκτατική δημοσιονομική πολιτική έχει ενθαρρύνει την ανάπτυξη σε μη βιώσιμα επίπεδα, ενώ οι μακροπρόθεσμες οικονομικές μεταρρυθμίσεις που αποσκοπούν στην αύξηση της δυνητικής ανάπτυξης σε βιώσιμη βάση έχουν σε μεγάλο βαθμό παραμεριστεί.

Η μεγαλύτερη επιχειρηματική ένωση της Τουρκίας, η Τουρκική Ένωση Βιομηχάνων και Επιχειρήσεων (Turkish Industrialists and Business Association), έχει εκφράσει παρόμοιους δισταγμούς. Σε τηλεοπτική συνέντευξη της 28ης Ιουνίου, ο πρόεδρος της Erol Bilecik έκανε έκκληση για δημοσιονομική

³³ Daily Sabah, <https://www.dailysabah.com/economy/2018/08/03/erdogans-first-100-day-plan-investment-drive-to-continue-with-diversified-financial-resources>, 3 August 2018.

πειθαρχία και ένα οικονομικό πρόγραμμα που "θα μειώσει τον πληθωρισμό σε μονοψήφια νούμερα και έπειτα κάτω από 5%".³⁴

Οι οικονομικές επιλογές περιλαμβάνουν παρέμβαση στα πλαίσια των εργαλείων νομισματικής πολιτικής που διαθέτει η Κεντρική Τράπεζα με αύξηση των επιτοκίων. Μία γενναία αύξηση των επιτοκίων θα ήταν για την τρέχουσα συγκυρία ίσως η περισσότερο αποτελεσματική, έστω και προσωρινά. Ωστόσο αυτό αντίκειται σε προηγούμενες δηλώσεις του Έρντογαν για το κερδοσκοπικό διεθνές "λόμπι των επιτοκίων" που προσπαθεί να εκμεταλλευθεί τον πλούτο της χώρας.

Μία άλλη επιλογή θα ήταν να θέσει ελέγχους στην κίνηση κεφαλαίων – τα γνωστά capital controls, που επιβλήθηκαν στην Ελλάδα και την Κύπρο. Κάτι τέτοιο θα περιόριζε τη δυνατότητα των επιχειρήσεων και ιδιωτών να ανταλλάσσουν ελεύθερα την Τουρκική λίρα με ξένο συνάλλαγμα, αλλά ταυτόχρονα συνεπάγεται παράπλευρες απώλειες στην οικονομική δραστηριότητα και ανάπτυξη. Επίσης, η αποτελεσματικότητά τους είναι αμφίβολη, εάν ληφθεί υπόψη η σχετική αδυναμία της κυβέρνησης να ελέγξει πλήρως τη διακίνηση του ιδιωτικού κεφαλαίου, καθώς και το γεγονός ότι η Τουρκική οικονομία είναι σχετικά ανοικτή και εξαρτάται για τη χρηματοδότησή της από το εξωτερικό.³⁵

Τέλος, στο πλαίσιο των αγκυλώσεων που περιγράφηκαν για τις οικονομικές επιλογές, υπάρχει και η πιθανότητα να προσφύγει η χώρα σε ένα πρόγραμμα διάσωσης μέσω του ΔΝΤ. Πολλοί ξένοι επενδυτές εκτιμούν ότι η συσσώρευση επιπλέον πίεσης στην τουρκική λίρα θα ωθήσει τελικά την Τουρκία προς το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο (ΔΝΤ). Ωστόσο θα αποτελούσε προσωπική ήττα για τον Έρντογαν, ο οποίος πάντοτε διακήρυσσε με υπερηφάνεια την αποπληρωμή στο παρελθόν αντίστοιχου χρέους της Τουρκίας και ότι η χώρα έχει επιτύχει τελικά οικονομική ανεξαρτησία.

Υπάρχει επίσης ένα κρίσιμο ερώτημα που τίθεται για το κυβερνών κόμμα του ΑΚΡ. Εάν επιλέξει να επιδιώξει βοήθεια από το ΔΝΤ, το σχέδιο διάσωσης θα συνοδεύεται με απαιτητικούς όρους. Θα συμφωνούσε ο Έρντογαν με τα αιτήματα

³⁴ Bloomberg IHT, <https://www.bloomberght.com/haberler/haber/2134213-tusiadbilecik-ekonominin-reforma-toplumun-uzlasmaya-ihiyaci-var>, 18 June 2018.

³⁵ The Guardian, <https://www.theguardian.com/world/2018/aug/12/turkey-crisis-widen-and-options-running-out-erdogan>, 12 August 2018.

για διαφάνεια και λιτότητα ή θα επέλεγε να διατηρήσει το νέο του πολιτικό ένδυμα ανέπαφο σε βάρος της μοίρας της οικονομίας και να αναγκάσει τους πολίτες να την αποδεχθούν; Θα ανεχθούν οι Τούρκοι ψηφοφόροι, συμπεριλαμβανομένων των υποστηρικτών του κυβερνώντος κόμματος, μια οικονομική επιλογή που συνεπάγεται υψηλή ανεργία και φτώχεια; Και αν το κάνουν, για πόσο καιρό;

Στον αντίποδα, αυτό που ονομάζουν οι Τούρκοι ειδικό ως «μεταρρυθμίσεις» είναι ουσιαστικά μέτρα για τη μείωση του χάσματος στα δημόσια οικονομικά. Θα αποτελούσε ουσιαστικά ένα πρόγραμμα του ΔΝΤ χωρίς το ΔΝΤ, αλλά η προοπτική αυτών των μέτρων λιτότητας παραμένει ασαφής.³⁶

2.6. Οι επιπτώσεις υποτίμησης της Τουρκικής λίρας στα κατεχόμενα

Η μεγάλη υποτίμηση της Τουρκικής λίρας έχει εγείρει πολλές ανησυχίες και για την οικονομία του κατεχόμενου τμήματος της Κύπρου. Κατ' αντιστοιχία με την περίπτωση της Τουρκίας, στην κατεχόμενη βόρεια Κύπρο έχει επίσης αναβιώσει ο υψηλός πληθωρισμός.³⁷ Με βάση τα διαθέσιμα στοιχεία, ο ετήσιος πληθωρισμός με βάση τον Δείκτη Τιμών Καταναλωτή ανήλθε τον Ιούλιο 2018 σε 20,3%, κάτι που αποτελεί την υψηλότερη μεταβολή από το 2003.³⁸

Οι επιπτώσεις της υποτίμησης της Τουρκικής λίρας στην περίπτωση αυτή είναι μάλιστα περισσότερο οξείες, δεδομένου ότι πρόκειται για μία οικονομία που χαρακτηρίζεται από μικρό μέγεθος, χαμηλή ανταγωνιστικότητα, η οποία δεν έχει βελτιωθεί τα τελευταία 10 χρόνια, και ταυτόχρονα έντονα εξαρτώμενη από τις εισαγωγές.

Ενδεικτικά να αναφέρονται τα ακόλουθα στοιχεία:

³⁶ Al Monitor, <https://www.al-monitor.com/pulse/originals/2018/08/turkey-economic-downturn-has-grown-worse.html>, 6 August 2018.

³⁷ ΡΑΔΙΟ ΠΡΩΤΟ, 99,3 FM, *Οι επιλογές Ερντογάν, το ΔΝΤ και ο εφιάλτης στα κατεχόμενα*, Ραδιοφωνική συνέντευξη του Επίκουρου Καθηγητή Π. Κοντάκου στο δημοσιογράφο Μ. Πούλλαδο, <http://www.sigmalive.com/news/international/524113/analysioi-epiloges-erntoganto-dnt-kai-o-efialtis-sta-katexomena>, 13 Αυγούστου 2018.

³⁸ State Planning Organization (2018), *Consumer Price Indices database*, 31 August 2018, <http://www.devplan.org/Frame-eng.html>.

- Το κατά κεφαλήν «ΑΕΠ» έχει παγιωθεί μεταξύ \$13.000-15.000 την τελευταία 10-ετία, ενώ για το 2018 αναμένεται σημαντική κάμψη. Ως αποτέλεσμα, η σύγκριση με το αντίστοιχο κατά κεφαλήν ΑΕΠ στην Κυπριακή Δημοκρατία καθίσταται διαχρονικά επώδυνη.
- Το εμπορικό έλλειμμα το 2017 αυξήθηκε σε \$1,7 δισ. το 2017, με τις εισαγωγές να αυξάνονται ραγδαία και τις εισαγωγές να παραμένουν στάσιμες. Ο δείκτης κάλυψης των εισαγωγών των εξαγωγών ήταν μόλις 5,9%.
- Το υψηλό δημόσιο χρέος που τροφοδοτείται σταθερά από τα δημόσια ελλείμματα, τα οποία χρηματοδοτούνται ετησίως από την Τουρκία προκειμένου να συντηρείται το καθεστώς, έχει ανέλθει σε επίπεδα άνω του 165% του «ΑΕΠ».

Επίσης, ο βαθμός άσκησης οποιασδήποτε ανεξάρτητης οικονομικής πολιτικής είναι περιορισμένος – με πλήρη αδυναμία άσκησης νομισματικής πολιτικής, και σε μικρότερο βαθμό δημοσιονομικής, λόγω του περιορισμένου διαθέσιμου προϋπολογισμού που διαθέτει. Επίσης, δεν θα ήταν υπερβολή να ειπωθεί ότι η κατεχόμενη περιοχή της Κύπρου διένυσε το 2017 και το 2018 σε μία κατάσταση εσωστρέφειας, η οποία εν αναμονή των πρόσφατων εκλογών στην Τουρκία, παρέλυσε ή αποτέλεσε άλλοθι για μη ανάληψη οποιασδήποτε ουσιαστικής δράσης και επίλυσης των χρόνιων, αλλά και των άμεσων προβλημάτων που είναι αντιμέτωπη η περιοχή. Μακροχρόνια δομικά προβλήματα, όπως αυτά που αφορούν τις τοπικές διοικήσεις, οι οποίες έχουν πλέον φθάσει σε ένα επίπεδο που δεν είναι βιώσιμες, η αναποτελεσματική αγορά εργασίας και η χαμηλή παραγωγικότητα της εργασίας, υποσκάπτουν την οικονομική ανάπτυξη στην περιοχή. Παρά τους ρυθμούς οικονομικής ανάπτυξης (5,4% αύξηση του «ΑΕΠ» το 2017), η βελτίωση περιορίζεται κυρίως στους τομείς του τουρισμού και της εκπαίδευσης, χωρίς να διοχετευθεί στην ευρύτερη οικονομία.³⁹

Ως αποτέλεσμα, διεξάγονται συζητήσεις για το πώς θα μπορούσε να αντικατασταθεί η Τουρκική λίρα με κάποιο άλλο σκληρό νόμισμα, κάτι το οποίο θα ήταν πρακτικά αδύνατο με το υπάρχον αρνητικό εμπορικό ισοζύγιο. Επίσης,

³⁹ Turkish Cypriot Chamber of Commerce (2018), *Northern Cyprus Economy Competitiveness Report 2017-2018*, 23 March 2018.

πρόσφατα η «Κεντρική Τράπεζα» του ψευδοκράτους απαγόρευσε τα δάνεια σε ξένο νόμισμα σε πολίτες με εισόδημα σε Τουρκική λίρα, δεδομένου ότι ήδη πολλοί ιδιώτες και επιχειρήσεις έχουν δανεισθεί σε ξένο νόμισμα και αδυνατούν να καλύψουν τις υποχρεώσεις τους.

Η κατοχική κυβέρνηση της Βόρειας Κύπρου και ο Tufan Erhürman, στο πρώτο ταξίδι του στην Άγκυρα μετά τις πρόσφατες εκλογές, σκόπευε να ζητήσει συμπληρωματική οικονομική βοήθεια, το οποίο είναι ενδεικτικό της επείγουσας κατάστασης που διαμορφώνεται στην περιοχή.⁴⁰

2.7. Συμπέρασμα

Η τουρκική οικονομική πολιτική εξαρτάται αποκλειστικά από την πολιτική, και η πολιτική του Έρντογαν ήταν και παραμένει αποκλειστικά προσανατολισμένη στην επικράτηση με οποιοδήποτε κόστος.

Αδιαμφισβήτητα, το δυσβάσταχτο εξωτερικό χρέος και η επιδείνωση του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών θα μπορούσε να ειπωθεί ότι αποτελούν τις δύο «Συμπληγάδες Πέτρες» της τουρκικής οικονομίας, οξύνοντας τον κίνδυνο περαιτέρω διολίσθησης της λίρας και τις πληθωριστικές πιέσεις και αμβλύνοντας την ορατότητά της προς το μέλλον.

Η κρίση εμπιστοσύνης αποτελεί το μεγαλύτερο πρόβλημα της τουρκικής οικονομίας σήμερα. Η κυρίαρχη πολιτική κουλτούρα, η οποία βασίζεται στη πόλωση της κοινωνίας, διαδραμάτισε σημαντικό ρόλο στην αναπαραγωγή και την επιδείνωση αυτής της κρίσης. Δεδομένου δε του ιστορικού πολιτικών πόλωσης και νεποτισμού του Έρντογαν, οι ξένοι οικονομικοί παράγοντες αμφιβάλλουν ότι θα χρησιμοποιήσει τις νέες εξουσίες του ώστε να λάβει τις σωστές αποφάσεις για την οικονομία.

Εν κατακλείδι, οι αυξημένοι και επείγοντες οικονομικοί κίνδυνοι της τρέχουσας περιόδου, αντιμετωπίζονται με ακραίες βραχυπρόθεσμες οικονομικές

⁴⁰ Γραφείο Τύπου και Πληροφοριών, *The occupation regime will reportedly ask for more money from Ankara, Turkish Cypriot and Turkish Media Review-08.08.18*, Υπουργείο Εσωτερικών, Κυπριακή Δημοκρατία, <https://www.pio.gov.cy>.

λύσεις, οι οποίες παρατείνουν την τρέχουσα αβεβαιότητα και συνεπάγονται ακόμα υψηλότερο κόστος μεσο-μακροπρόθεσμα (κοινωνικό και οικονομικό). Ταυτόχρονα, η παραμέληση όποιων διαρθρωτικών περιορισμών, μαζί με την συσσώρευση χρεών, κινδυνεύουν να καταστήσουν τη χώρα ακόμη πιο ευάλωτη σε εξωτερικούς κραδασμούς το επόμενο χρονικό διάστημα. Τέλος, την περίοδο αβεβαιότητας παρατείνουν και οι ερχόμενες δημοτικές εκλογές τον Μάρτιο 2019, οι οποίες μάλλον δρουν ανασταλτικά για οποιεσδήποτε γενναίες και ριζικές αποφάσεις.

3. ΤΟΥΡΚΙΑ

Εξωτερική πολιτική

3.1. Σχέσεις με Η.Π.Α.

Οι διμερείς σχέσεις της Τουρκίας με τις Η.Π.Α. περιήλθαν σε πρωτοφανή κρίση, η οποία είχε άμεσες επιπτώσεις στην τουρκική οικονομία. Επίσης, οδήγησε την τουρκική ηγεσία να απομακρυνθεί λίγο ακόμη από την Ουάσιγκτον.

Μετά τη συνάντηση Τραμπ-Έρντογαν που έλαβε χώρα στο περιθώριο της συνόδου κορυφής του ΝΑΤΟ στις αρχές Ιουλίου, όλα έδειχναν πως οι δύο άντρες ήταν κοντά στο να αποκαταστήσουν τις σχέσεις τους. Εντούτοις, οι σχέσεις μεταξύ Άγκυρας και Ουάσιγκτον επιδεινώθηκαν, όταν αποκαλύφθηκε ότι είχε συναφθεί συμφωνία κυρίων μεταξύ Τραμπ και Έρντογαν σχετικά με την απελευθέρωση του πάστορα Μπράνσον, την οποία, όμως αθέτησε ο Τούρκος Πρόεδρος. Σύμφωνα με διεθνείς δημοσιεύσεις, ο Αμερικανός Πρόεδρος είχε υποσχεθεί να μεσολαβήσει στην ισραηλινή κυβέρνηση, προκειμένου να απελευθερωθεί η τουρκικής υπηκοότητας Εμπρού Οζκάν, η οποία είχε συλληφθεί στο Τελ Αβίβ με την κατηγορία της λαθρεμπορίας υπέρ της Χαμάς. Η υπόσχεση του Αμερικανού Προέδρου έγινε πράξη την επομένη, ενώ η Τουρκία αρκέστηκε στην αποφυλάκιση και κατ' οίκον περιορισμό του πάστορα.⁴¹ Η εξέλιξη αυτή οδήγησε σε κρίση, η οποία είχε και ένα προσωπικό τόνο, καθώς ο Τούρκος Πρόεδρος, δεν τήρησε το λόγο του, συνεχίζοντας να κρατά «όμηρο» τον Αμερικανό πάστορα.

Η κρίση όμως που κλιμακώθηκε λόγω της αθέτησης της συμφωνίας ανταλλαγής του Αμερικανού πάστορα με υπήκοο της Τουρκίας που τελούσε υπό κράτηση στο Ισραήλ, ήταν μόνο η κορυφή του παγόβουνου. Στην πραγματικότητα, το τελευταίο έτος οι σχέσεις μεταξύ των δύο χωρών διανύουν μια περίοδο έντασης και αντιπαράθεσης, εξαιτίας διαφωνιών σε θέματα στρατηγικής. Ειδικότερα, η ισλαμική ηγεσία της Τουρκίας επιδιώκει να θωρακίσει την άμυνά της και να

⁴¹ Βλ. *Washington Post*, https://www.washingtonpost.com/politics/trump-says-us-will-impose-large-sanctions-on-turkey-for-detaining-american-pastor-for-nearly-two-years/2018/07/26/75dcde32-90e5-11e8-bcd5-9d911c784c38_story.html?utm_term=.0cf3025f7d5c, 27.07.2018.

ενισχύσει τη στρατιωτική της ισχύ με αγορά οπλικών συστημάτων, όπως οι ρωσικοί πύραυλοι S-400, ακόμη και με μέσα μη συμβατά με εκείνα του Ατλαντικού Συμφώνου, του οποίου είναι μέλος. Η επιλογή των οπλικών συστημάτων δεν είναι άμοιρη πολιτικού χαρακτήρα.

Η αμερικανική ηγεσία, έχοντας διακρίνει την προσέγγιση μεταξύ Άγκυρας και Μόσχας, επέστησε την προσοχή της ισλαμικής ηγεσίας της Τουρκίας για τους κινδύνους που ελλοχεύει μια τέτοια αγορά για τη συμμαχία. Το σημαντικότερο, όμως, είναι οι υποψίες που έχει η Ουάσιγκτον για πιθανή μεταφορά τεχνογνωσίας από την Τουρκία προς τη Ρωσία, αναφορικά με δυτικά οπλικά συστήματα που είτε έχει η Άγκυρα είτε ενδέχεται να παραλάβει. Αυτό το δίλημμα απασχολεί σε μεγάλο βαθμό την αμερικανική ηγεσία, η οποία καλείται να αποφασίσει αν πρέπει να παραδώσει τελικά την παραγγελία των 100 F-35 ή όχι στην Τουρκία. Η αγορά των ρωσικών S-400 από την Άγκυρα και η παράδοση των αμερικανικών F-35 σε αυτήν, συνδέονται άρρηκτα μεταξύ τους. Έτσι, η Ουάσιγκτον επιχειρεί να ασκήσει πιέσεις στην ισλαμική κυβέρνηση, προκειμένου αυτή να αλλάξει στάση και να ευθυγραμμιστεί με τις πολιτικές της συμμαχίας. Οι αμερικανικοί νομοθέτες, ωστόσο, στην προσπάθειά τους να περιφρουρήσουν την ασφάλεια της χώρας, ενέκριναν σχέδιο νόμου περί των Δαπανών της Εθνικής Άμυνας (NDAA), το οποίο προβλέπει το ενδεχόμενο τερματισμού της συνεργασίας με την Τουρκία στα προγράμματα συμπαραγωγής οπλικών συστημάτων, ανάλογα με την έκθεση που θα εισηγηθεί το Πεντάγωνο σε εύλογο χρονικό διάστημα⁴². Μερίδα νομοθετών, μάλιστα, συνέδεσε τη συνεργασία στα οπλικά συστήματα με την άμεση απελευθέρωση του πάστορα Μπράνσον.

Πέραν των επιπτώσεων της κρίσης στην προμήθεια εξοπλισμών ή στη συμμετοχή σε προγράμματα συμπαραγωγής με τις Η.Π.Α., η ισλαμική κυβέρνηση της Τουρκίας δέχτηκε αντίποινα οικονομικού χαρακτήρα. Για παράδειγμα, τη στιγμή που ο Υπουργός Οικονομικών παρουσίαζε το νέο οικονομικό μοντέλο της χώρας, ο Αμερικανός Πρόεδρος με μήνυμά του στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης (twitter) ανακοίνωνε το διπλασιασμό των δασμών στα προϊόντα χάλυβα και

⁴² Βλ. *Hurriyet Daily News*, <http://www.hurriyetdailynews.com/f-35-transfers-to-turkey-held-back-under-us-defense-measure-report-134924>, 24.07.2018.

σιδήρου με προέλευση την Τουρκία. Η κίνηση του Ντόναλντ Τραμπ προκάλεσε αντίστοιχες οικονομικές κυρώσεις και μποϊκοτάζ σε αμερικανικά προϊόντα εκ μέρους της Τουρκίας. Οι εξελίξεις αυτές, όμως, σε συνδυασμό και με τις υποτιμήσεις της πιστοληπτικής ικανότητας της Τουρκίας από τους διεθνείς οίκους αξιολόγησης, είχαν άμεση επίπτωση στο τουρκικό νόμισμα, το οποίο διολίσθησε απότομα έναντι του αμερικανικού δολαρίου και του ευρώ. Ο Τούρκος Πρόεδρος κατηγόρησε την Ουάσιγκτον ότι η συμπεριφορά της απέναντι στην Άγκυρα δεν είναι η πρόπευσα (ισότιμη) και ότι ακολουθεί μονομερείς πολιτικές. Επίσης σε μια συμβολική κίνηση, η ισλαμική ηγεσία της χώρας απέρριψε την πιθανότητα προσφυγής στο Δ.Ν.Τ. για να στηρίξει το χρηματοπιστωτικό της σύστημα και αντί αυτού: α) ανακοίνωσε σχέδια σύναψης συμφωνιών διεξαγωγής εμπορικών συναλλαγών στα εθνικά νομίσματα με την Ρωσία και την Κίνα, β) προσέφυγε στον Π.Ο.Ε. για να καταγγείλει τους δασμούς που επέβαλαν οι Η.Π.Α.,⁴³ γ) επιχείρησε να προσεγγίσει τις πλούσιες σε φυσικούς πόρους αραβικές χώρες του Περσικού Κόλπου, όπως το Κατάρ, την ομάδα χωρών BRICS, καθώς και σημαντικές δυτικοευρωπαϊκές χώρες, όπως η Γερμανία, η Γαλλία και το Η.Β..

Από τις προσπάθειες αυτές της Άγκυρας, φαίνεται να αποδίδουν η πρόταση συμφωνίας για συναλλαγές σε εθνικό νόμισμα με τη Ρωσία, καθώς και οι πιεστικές εκκλήσεις προς το Κατάρ, το οποίο ανταπέδωσε την στήριξη που του παρείχε η Άγκυρα στην απομόνωσή του κατά την κρίση με τις υπόλοιπες αραβικές χώρες του Περσικού Κόλπου το καλοκαίρι του 2017, με \$15 δις. Αξίζει να σημειωθεί ότι ο Πρόεδρος Έρντογαν βρήκε κάποια πολιτική στήριξη απέναντι στις οικονομικές κυρώσεις του Αμερικανού Προέδρου, από τις ευρωπαϊκές χώρες, οι οποίες έχουν υποστεί επίσης τις επιπτώσεις της νέας δασμολογικής πολιτικής των Η.Π.Α.. Ωστόσο, η στήριξη αυτή δεν αφορούσε την οικονομία και οι φήμες περί γερμανικής οικονομικής βοήθειας στην Τουρκία διαψεύστηκαν αμέσως.⁴⁴

Η αμερικανοτουρκική κρίση για την απελευθέρωση του πάστορα Μπράνσον είναι μόνο η αφορμή για μια σειρά από σημαντικότερα θέματα ασφάλειας.

⁴³ Βλ. *DW*, <https://www.dw.com/en/turkey-lodges-complaint-at-wto-over-new-us-tariffs/a-45149432>, 20.08.2018.

⁴⁴ Βλ. *Reuters*, <https://www.reuters.com/article/us-turkey-currency-germany/germany-not-considering-financial-aid-for-turkey-german-official-idUSKCN1LD1PG>, 28.07.2018.

Σχετίζεται άμεσα με την προσπάθεια της Άγκυρας να αναβαθμιστεί σε περιφερειακή δύναμη, όπως προκύπτει από το σχέδιό της να αποκτήσει στρατιωτική ισχύς. Ένα τέτοιο ενδεχόμενο θα της επέτρεπε το περιθώριο να μην υπόκειται πιστά σε κανόνες και επιταγές μιας συμμαχίας. Δεδομένης της αρνητικής στάσης της Ουάσιγκτον να αποκτήσει η Άγκυρα τα οπτικά συστήματα που επιθυμεί από τη Ρωσία και με αφορμή την περίπτωση του πάστορα, ανέβαλε την παράδοση των αμερικανικών μαχητικών στην Τουρκία, ενώ ταυτόχρονα επέβαλε οικονομικές κυρώσεις. Η ισλαμική ηγεσία της Τουρκίας, αντί να προσφύγει στην αποκλιμάκωση της κρίσης και την προσπάθεια εξεύρεσης συμβιβαστικής λύσης με τον ηγέτη του δυτικού συνασπισμού, ο οποίος της παρείχε ασφάλεια καθ' όλη τη διάρκεια του ψυχρού πολέμου, επέλεξε να κλιμακώσει την ένταση. Μολονότι η επιλογή αυτή έχει άμεσες επιπτώσεις στην οικονομία της χώρας, η ισλαμική ηγεσία της Τουρκίας θεωρεί ότι όχι μόνο μπορεί να βασιστεί στις ίδιες τις δυνάμεις της (αυτοβοήθεια), αλλά μπορεί να αναπτύξει ακόμη και συνεργασίες που θα της επιτρέψουν να ακολουθήσει μια πιο «ανεξάρτητη» πορεία.

Στη λογική αυτή ακολουθεί την τακτική της προειδοποίησης περί αρνητικών εξελίξεων, εκφοβίζοντας φίλους και συμμάχους και καθιστώντας τους (συν)υπεύθυνους για όσα θα συμβούν. Τέτοια είναι και η πολιτική που άρχισε να ακολουθεί η Τουρκία απέναντι στις Η.Π.Α., από τη στιγμή που η Ουάσιγκτον όρισε ως κόκκινη γραμμή την απελευθέρωση του πάστορα, άρχισε να εκβιάζει τον Αμερικανό Πρόεδρο για τον κίνδυνο που ελλοχεύει να προκληθεί νέο κύμα μετανάστευσης, τρομοκρατίας και γενικότερης αποσταθεροποίησης στη Μέση Ανατολή από τις οικονομικές κυρώσεις.⁴⁵ Η τάση της ισλαμικής ηγεσίας της Τουρκίας να συγχέει τη θέση και τις δυνάμεις της, στάση που οφείλεται στην νεοοθωμανική κοσμοαντίληψη που φέρει, την οδηγεί στη σταδιακή απομάκρυνση από τη Δύση και την εξάρτησή της από περιφερειακούς ανταγωνιστές και ανερχόμενες δυνάμεις. Το πολιτικό κόστος ενός πιθανού συμβιβασμού και

⁴⁵ Βλ. *FT*, <https://www.ft.com/content/96157192-aa11-11e8-89a1-e5de165fa619>, 27.08.2018

ανασύνταξης με τη συμμαχία, σε περίπτωση που θα έχει ατυχή κατάληξη η «περιπέτεια», αναμένεται να είναι σημαντικό για την χώρα.

3.2. Μέση Ανατολή – Το Συριακό

Η περίπλοκη και συνεχώς μεταβαλλόμενη κατάσταση που επικρατεί στη Συρία, αλλά κυρίως η αλλαγή συσχετισμών, έχουν προβληματίσει την Άγκυρα. Η ανακατάληψη σημαντικού μέρους της συριακής επικράτειας που προηγουμένως βρισκόταν υπό τον έλεγχο των αντικαθεστωτικών και του «Ισλαμικού Κράτους», από την κυβέρνηση αλ-Άσαντ, είναι μια σημαντική εξέλιξη, η οποία θα μπορούσε να συμβάλει στην επίλυση και τερματισμό της παρατεταμένης κρίσης στην περιοχή.

Τα σημαντικά ζητήματα που απασχόλησαν την Άγκυρα κατά την υπό εξέταση περίοδο είναι, αφενός, η κατάσταση στην επαρχία Ίντλιμπ, και αφετέρου, το μέλλον της Μανμπίτζ. Η επέλαση των δυνάμεων του αλ-Άσαντ και η ανακατάληψη περιοχών που ελέγχονται από τις αντικαθεστωτικές δυνάμεις, προμηνύει επιχειρήσεις και στην επαρχία Ίντλιμπ, το τελευταίο σημαντικό κομμάτι συριακής γης που ελέγχεται από τους αντικαθεστωτικούς. Η Τουρκία, βάσει των συμφωνηθέντων με τη Ρωσία και το Ιράν, στο πλαίσιο της διαδικασίας της Ασάνα, έχει περιορισμένη παρουσία και λόγο στην επαρχία αυτή. Το γεγονός ότι το Ίντλιμπ είναι το τελευταίο προπύργιο των αντικαθεστωτικών στη Συρία, τους οποίους υποστηρίζει η Άγκυρα, καθιστά αμφίβολη την υλοποίηση των σχεδίων της για το μέλλον της Συρίας. Μια πιθανή ανακατάληψη της επαρχίας από τις δυνάμεις του αλ-Άσαντ θα αποδυνάμωνε το πολιτικό επιχείρημα της Άγκυρας: τη στήριξη των «δημοκρατικών δυνάμεων» της Συρίας ενάντια στο καθεστώς του αλ-Άσαντ. Η Τουρκία διαθέτει επίσης παρουσία στις βορειοδυτικές περιοχές της Συρίας, σε τμήματα της επαρχίας του Χαλεπίου, όπως οι διοικητικές περιφέρειες της Αζάζ, της αλ-Μπαμπ και της Αφρίν, τις οποίες κατέλαβε δια των όπλων και ελέγχει στο όνομα των αντικαθεστωτικών. Έτσι, μια πιθανή ανακατάληψη του Ίντλιμπ, θα έφερνε στο προσκήνιο το θέμα της εισβολής και παράνομης κατοχής

συριακών εδαφών από την Τουρκία, δυσχεραίνοντας ακόμη περισσότερο τη διεθνή θέση της Άγκυρας.

Το δεύτερο ζήτημα που απασχολεί την Τουρκία στη Συρία είναι η κατάσταση στο Μανμπίτζ, η οποία συνεχίζει να ελέγχεται από τις κουρδικές δυνάμεις της Β. Συρίας με τη στήριξη της Δύσης. Στόχος της Άγκυρας είναι να απομακρυνθούν οι κουρδικές δυνάμεις από την πόλη Μανμπίτζ και να υποχωρήσουν στην ανατολική όχθη του ποταμού Ευφράτη. Παρά τις υποσχέσεις της αμερικανικής κυβέρνησης για τερματισμό της υποστήριξης που παρέχει και την άσκηση πίεσης για αποχώρηση των κουρδικών δυνάμεων από το Μανμπίτζ, το μόνο που έχει πετύχει να αποσπάσει έως αυτή τη στιγμή η Άγκυρα είναι περίπου 40 παράλληλες περιπολίες των τουρκικών και αμερικανικών δυνάμεων στην περιοχή. Το «πάγωμα» της αμερικανοτουρκικής συμφωνίας για το Μανμπίτζ σχετίζεται άμεσα με τις αλληπάλληλες κρίσεις στις διμερείς σχέσεις τους τελευταίους μήνες. Η προκλητική πολιτική που ακολουθεί η Άγκυρα απέναντι στον ηγέτη της δυτικής συμμαχίας, μολονότι παραμένει μέλος του Ν.Α.Τ.Ο., δυσχεραίνει τη συνεργασία και κυρίως μειώνει την αξιοπιστία της. Η διελκυστίνδα με τους φυλακισμένους «ομήρους» και την αγορά/παράδοση των εξοπλιστικών, διαμόρφωσε μια αρνητική εικόνα για τις επιδιώξεις και τον τρόπο δράσης της ηγεσίας της.

Οι προετοιμασίες των συριακών δυνάμεων, πιστών στον αλ-Άσαντ, για επίθεση στο Ίντλιμπ και οι βομβαρδισμοί θέσεων αντικαθεστωτικών από τη Ρωσική αεροπορία, μειώνουν τα περιθώρια ελιγμών της Τουρκίας. Αξίζει να σημειωθεί ότι οι θέσεις της Άγκυρας και της Ουάσιγκτον στο Ίντλιμπ ταυτίζονται. Δεδομένης, όμως, της παραπάνω αντιαμερικανικής πολιτικής της Άγκυρας, οι πιθανότητες μιας ουσιαστικής συνεργασίας μεταξύ των δύο φαίνεται να είναι μειωμένες. Όλα συνηγορούν στο ότι το στρατηγικό πλεονέκτημα το έχουν οι δυνάμεις του αλ-Άσαντ και οι σύμμαχοί του.

3.3. Σχέσεις με Ρωσία.

Η πορεία των ρωσοτουρκικών σχέσεων καθορίστηκε σε πολύ μεγάλο βαθμό, αφενός, από τις εξελίξεις στις πολιτικές και οικονομικές σχέσεις της Άγκυρας με τις Η.Π.Α., και αφετέρου, από την κατάσταση στη Συρία.

Η αμερικανοτουρκική κρίση, που είχε άμεσες επιπτώσεις στην τουρκική οικονομία, συνέβαλε στην ενίσχυση των διμερών πολιτικών και οικονομικών σχέσεων μεταξύ Άγκυρας και Μόσχας. Η τουρκική ηγεσία, προκειμένου να εξισορροπήσει τις οικονομικές απώλειες, τόσο βραχυπρόθεσμα όσο και μεσοπρόθεσμα, επιχείρησε να προσεγγίσει τη Μόσχα, προκειμένου να διεξάγονται στο εξής οι εμπορικές συναλλαγές στο εθνικό νόμισμα των χωρών. Η ρωσική ηγεσία ανταποκρίθηκε θετικά στην τουρκική πρόταση και δρομολογήθηκαν οι συζητήσεις για τη συμφωνία.⁴⁶

Ανεξάρτητα από το αν η συναίνεση μεταξύ Άγκυρας και Μόσχας θα οδηγήσει σε οικονομική συμφωνία και θα είναι και αποτελεσματική, όταν εφαρμοστεί, η προσέγγιση που σημειώθηκε έχει κυρίως πολιτική σημασία. Σκοπεύει να στείλει το μήνυμα ότι η τουρκική ηγεσία έχει συμμάχους με τους οποίους μπορεί όχι μόνο να συμπορευτεί, αλλά και να στηριχτεί για την οικονομική της επιβίωση. Η στάση που επρόκειτο να τηρήσει το Κρεμλίνο στην περίπτωση αυτή δεν θα μπορούσε παρά να είναι θετική,⁴⁷ καθώς εμφανιζόταν να συνεργάζεται στενά με μία χώρα μέλος του δυτικού συνασπισμού. Επιπλέον, οι σχέσεις στον αμυντικό τομέα που επιχειρεί να καλλιεργήσει η Μόσχα με την Άγκυρα, κυρίως με την προμήθεια των πυραύλων S-400, αλλά και τα εργοστάσια πυρηνικής ενέργειας, δηλώνει τις βαθύτερες σχέσεις που έχει με την εν λόγω χώρα. Το ενδεχόμενο της αποσκίρτησης ενός μέλους της αντίπαλης συμμαχίας και η πρόσδεσή του στο άρμα της Μόσχας, ενέχει μία στρατηγική διάσταση, που σχετίζεται με τον «φόβο απώλειας συμμάχου», την οποία επιχειρεί τόσο το Κρεμλίνο όσο και η Άγκυρα να αξιοποιήσουν προς όφελός τους. Ωστόσο, η αποτελεσματικότητα αυτής της τακτικής είναι αμφίβολη, καθώς στις Η.Π.Α. δεν

⁴⁶ Βλ. *Haaretz*, <https://www.haaretz.com/world-news/europe/kremlin-wants-to-dump-the-dollar-and-trade-in-national-currencies-1.6367704>, 13.08.2018.

⁴⁷ Βλ. *Sözcü*, <https://www.sozcu.com.tr/2018/dunya/kriz-gunlerinde-kritik-gorusme-2574187/>, 14.08.2018.

είναι λίγοι εκείνοι που προτείνουν τον περιορισμό ή ακόμη και τον τερματισμό των στενών σχέσεων με την Άγκυρα, προκειμένου να μην γίνουν άλλες παραχωρήσεις προς μία χώρα που δεν τιμά τις δεσμεύσεις της.

Το άλλο σημαντικό ζήτημα στην ατζέντα των ρωσοτουρκικών σχέσεων είναι η κατάσταση στη Συρία. Παρά το γεγονός ότι Τουρκία και Μόσχα υποστηρίζουν αντίπαλες παρατάξεις, τα δύο μέρη επικοινωνούν στο πλαίσιο της διαδικασίας της Ασάνα για την εξεύρεση μίας λύσης στην κρίση. Η Τουρκία στηρίζει τους αντικαθεστωτικούς και επιδιώκει να αποτρέψει τη δημιουργία ενός κουρδικού κράτους, ενώ η Ρωσία στηρίζει το καθεστώς της Δαμασκού και την εδαφική ακεραιότητα της Συρίας, στοιχείο που δεν λησμονεί να τονίσει στην Άγκυρα με κάθε ευκαιρία. Ο Ρώσος ειδικός απεσταλμένος στη Συρία Alexandr Lavrentyev τόνισε στους Τούρκους συνομιλητές του στα τέλη Ιουλίου, ότι η τουρκική παρουσία στη Συρία πρέπει να τερματιστεί, αμέσως μετά το τέλος των στρατιωτικών επιχειρήσεων και την ειρήνευση.⁴⁸

Μετά την ανάκτηση ελέγχου σε ένα πολύ σημαντικό κομμάτι της συριακής επικράτειας από το καθεστώς αλ-Άσαντ, όλα δείχνουν πως η σειρά ήρθε του Ίντλιμπ. Από τις αρχές Αυγούστου, τόσο η Ρωσία⁴⁹ όσο και το καθεστώς του αλ-Άσαντ συγκέντρωσαν ναυτικές και στρατιωτικές δυνάμεις στην περιοχή, προκειμένου να ξεκινήσουν οι επιχειρήσεις με πρόσχημα την εκκαθάριση της περιοχής από τους τρομοκράτες (τζιχαντιστές). Στόχος της Άγκυρας είναι να αποτραπεί η επίθεση των δυνάμεων του αλ-Άσαντ στο Ίντλιμπ, έως ότου ανασυνταχθούν οι αντικαθεστωτικές δυνάμεις, με πρόσχημα η ασφάλεια των αμάχων που έχουν συγκεντρωθεί εκεί από τις γύρω περιοχές και επαρχίες.⁵⁰ Προκειμένου να ασκηθεί πίεση και να συζητηθούν σημαντικές λεπτομέρειες γύρω από το θέμα του Ίντλιμπ, στα τέλη Αυγούστου επισκέφτηκαν τη Μόσχα τόσο ο υπουργός Εξωτερικών της Τουρκίας Μ. Τσαβούσογλου, όσο και ο Υπουργός Εθνικής Αμύνης Χουλουσί Ακάρ, με τον Διοικητή των Μυστικών Υπηρεσιών της

⁴⁸ Βλ. *Turkish Minute*, <https://www.turkishminute.com/2018/08/01/russian-envoy-turkish-military-should-withdraw-after-completing-operations/>, 01.08.2018.

⁴⁹ Βλ. *Haaretz*, <https://www.haaretz.com/middle-east-news/russia-claims-u-s-preparing-for-possible-strike-on-syria-1.6420955>, 28.08.2018.

⁵⁰ Βλ. *US News*, <https://www.usnews.com/news/world/articles/2018-08-24/turkey-warns-against-syrian-govt-offensive-on-idlib>, 24.08.2018.

χώρας (M.I.T.) Χακάν Φιντάν. Το θέμα της περιοχής μετατέθηκε σε μια τριμερή συνάντηση μεταξύ Ρωσίας, Τουρκίας και Ιράν που συμφωνήθηκε να πραγματοποιηθεί στις αρχές Σεπτεμβρίου. Το μόνο σίγουρο είναι ότι η Άγκυρα υστερεί απέναντι στη Συρία και τη Ρωσία. Η προσπάθειες που κάνει να προωθήσει στρατιωτικές δυνάμεις προς την τουρκοσυριακή μεθόριο δεν φαίνονται ικανές να αποτρέψουν την επέλαση των δυνάμεων του αλ-Άσαντ.

Οι ρωσοτουρκικές σχέσεις παρουσιάζουν μια υβριδική εικόνα. Από τη μία εμφανίζεται μία Τουρκία που προσεγγίζει τη Ρωσία σε θέματα διεθνούς πολιτικής και οικονομίας, με τη Μόσχα να ανταποκρίνεται, από την άλλη όμως τα δύο κράτη αντιμετωπίζουν δυσκολίες στην πολιτική που ακολουθούν στο Συριακό. Στο θέμα του Ίντλιμπ και κατ' επέκταση στην επίλυση του Συριακού, τα συμφέροντα των δύο μερών δεν ταυτίζονται. Αν διευρυνθεί η σύγκρουση αυτή συμφερόντων που παρατηρείται στο Ίντλιμπ, μπορεί να επηρεαστούν αρνητικά το σύνολο των διμερών σχέσεων, μολονότι η κατάσταση αυτή διαρκεί αρκετό καιρό. Στην περίπτωση αυτή, με τις αμερικανοτουρκικές σχέσεις επίσης να διανύουν μια δύσκολη περίοδο, η Άγκυρα θα περιέλθει σε φάση απομόνωσης και απόρριψης από τους μεγάλους του διεθνούς συστήματος.

3.4. Σχέσεις με Ελλάδα

Στις ελληνοτουρκικές σχέσεις κυριάρχησε το θέμα της απελευθέρωσης και επιστροφής στην Ελλάδα των δύο προφυλακισθέντων ελλήνων στρατιωτικών στην Αδριανούπολη. Στις αρχές Ιουλίου είχε πραγματοποιηθεί συνάντηση Τσίπρα-Έρντογαν στο περιθώριο της συνόδου του Ν.Α.Τ.Ο.. Η απελευθέρωσή τους, όμως, ήρθε σε μια κρίσιμη χρονική στιγμή, λίγα μόνο εικοσιτετράωρα μετά την εκδήλωση της κρίσης μεταξύ Τραμπ και Έρντογαν για την απελευθέρωση του πάστορα Μπράνσον. Μολονότι παραμένουν άγνωστες οι λεπτομέρειες υπό την οποία ελήφθη η κρίσιμη απόφαση της απελευθέρωσής τους, μπορούν να συνεκτιμηθούν τα στοιχεία της πεντάμηνης παράνομης κράτησής τους, η προηγούμενη εμπειρία με τους δυτικοευρωπαίους δημοσιογράφους και ακτιβιστές που συνεπάγετο ένταση και πιέσεις από τις ξένες κυβερνήσεις και τη διεθνή κοινή

γνώμη, οι πιέσεις που δεχόταν η Άγκυρα από την Ουάσιγκτον για παρόμοιο θέμα, το οποίο θα μπορούσε να οδηγήσει σε στενότερη συνεργασία την Ουάσιγκτον και την Αθήνα. Ας σημειωθεί, ωστόσο, ότι από την γενικότερη στρατηγική της Άγκυρας στις διμερείς/πολυμερείς διαπραγματεύσεις, προκύπτει ότι επιδιώκει πάντα σημαντικά ανταλλάγματα και για την παραμικρή παραχώρηση που κάνει.

Κατά την υπό εξέταση περίοδο άλλο σημαντικό θέμα ήταν η συνεχιζόμενη τουρκική προκλητικότητα στο Αιγαίο και την Κύπρο. Ο εθνικός εναέριος χώρος της Ελλάδας παραβιάστηκε ακόμη και στις ημέρες εθνικών εορτών ή πένθους, παραβιάζοντας το Μνημόνιο Παπούλια-Γιλμάζ. Σε ομιλία του, κατά τη διάσκεψη των Τούρκων πρεσβευτών, ο Υπουργός Εξωτερικών της Τουρκίας Μ. Τσαβούσογλου κατηγόρησε την Ελλάδα ότι προκαλεί εντάσεις στο Αιγαίο και την Μεσόγειο, ακολουθώντας την τακτική της πλήρους αντιστροφής της πραγματικότητας και της μομφής του αντιπάλου για παρανομίες που έχει διαπράξει ο ίδιος ο δράστης.

Αναφορικά με την Κύπρο, πέραν των προκλήσεων και απειλών για την εκμετάλλευση των υδρογονανθράκων της Α.Ο.Ζ. του νησιού, αξίζει να σημειωθεί ότι η Άγκυρα εγκαινίασε επιβλητικό τέμενος στην κατεχόμενη Κύπρο.⁵¹ Το τέμενος χρηματοδοτήθηκε από το Ευαγές Ίδρυμα Θρησκευτικών Ζητημάτων (TDV) στο πλαίσιο του προγράμματος κατασκευής μέγα-τεμενών της ισλαμικής ηγεσίας της χώρας. Έτσι, καλλιεργείται τόσο η ισλαμική πίστη όσο και η πολιτική στάση του τουρκικού πληθυσμού. Στην περίπτωση αυτή, μπορεί να ισχυριστεί κανείς ότι το ισλαμικό κόμμα επιχειρεί να διεισδύσει σε μία περιοχή (κατεχόμενα), στην οποία δέσποζε η εθνικιστική και ακροδεξιά παράταξη.

Άλλο σχέδιο που αφορά τα κατεχόμενα είναι εκείνο της δημιουργίας ναυτικής βάσης στα κατεχόμενα. Το σχέδιο δεν είναι καινούριο. Υπάρχει από τη δεκαετία του 2000 και αποσκοπεί στην απόκτηση στρατηγικού πλεονεκτήματος στην Ανατολική Μεσόγειο, σε μια χρονική περίοδο που φαίνεται πως θα είναι έντονη λόγω των τουρκικών διεκδικήσεων στην κυπριακή Α.Ο.Ζ..

⁵¹ Βλ. *Libération*, http://www.liberation.fr/planete/2018/07/09/a-chypre-nord-malaise-autour-d-une-imposante-mosquee-financee-par-la-turquie_1665161, 9 Ιουλίου 2018.

4. ΜΕΣΗ ΑΝΑΤΟΛΗ

4.1. Ιράκ

Μετά την παρέλευση τριών και πλέον μηνών από τις εκλογές της 12^{ης} Μαΐου δεν έχει επιτευχθεί συμφωνία μεταξύ των πολιτικών δυνάμεων για το σχηματισμό της νέας ιρακινής κυβέρνησης. Η απόφαση για νέα καταμέτρηση των ψήφων προκάλεσε μεγάλη καθυστέρηση στη διαδικασία. Τελικά η καταμέτρηση δε μετέβαλε ουσιαστικά τα αποτελέσματα των εκλογών και το Ανώτατο Δικαστήριο του Ιράκ προχώρησε στην επικύρωσή τους στις 19 Αυγούστου.⁵² Η «Συμμαχία Σαϊρούν» του Μοκτάντα Σάντρ – η οποία συνίσταται από το «Κίνημα Σάντρ» και το Κομμουνιστικό Κόμμα – διατηρεί την πρώτη θέση και θα έχει αποφασιστικό ρόλο για τη διαμόρφωση του νέου πολιτικού τοπίου.

Σύμφωνα με νεότερες ενδείξεις, παρά την εξαγγελία συμφωνίας τον περασμένο Ιούνιο μεταξύ του Σάντρ και του Χάντι αλ-Αμίρι, ηγέτη του φιλο-ιρακικού μπλοκ «Φατάχ», οι δύο συνασπισμοί δρουν πλέον ανταγωνιστικά για να προσελκύσουν εταίρους για την κυβερνητική συμμαχία. Στις 20 Αυγούστου, ο Σάντρ και ο Χαϊντέρ αλ-Αμπάντι ανακοίνωσαν μια προκαταρκτική συμφωνία συνεργασίας, στην οποία προσχώρησαν οι μικρότερες παρατάξεις «Χίκμα», υπό τον Αμάρ αλ-Χακίμ, και «Ουατανίγια», του Αγιάνι Αλάουι. Στις αρχές Σεπτεμβρίου θα συνεδριάσει για πρώτη φορά το Κοινοβούλιο προκειμένου να εκλέξει τον Πρόεδρο, ο οποίος θα προέρχεται από την κοινότητα των Σουνιτών. Στη συνέχεια θα πρέπει εντός ενός μήνα να εκλεγεί πρόεδρος του ομοσπονδιακού Ιράκ, που θα προέρχεται από την κουρδική κοινότητα. Το τελευταίο στάδιο για την ολοκλήρωση της διαδικασίας θα είναι η ανάθεση εντολής από τον Πρόεδρο στον νικητή των εκλογών για την εκλογή Σίιτη πρωθυπουργού και τον σχηματισμό κυβέρνησης.

Οι εξωτερικές πιέσεις και οι εσωτερικοί ανταγωνισμοί θα επηρεάσουν αποφασιστικά την ανάδειξη της ηγεσίας του ομοσπονδιακού ιρακινού κράτους. Ο νέος πρωθυπουργός καλείται να ισορροπήσει μεταξύ των αντιπαρατιθέμενων

⁵² <https://www.aljazeera.com/news/2018/08/iraq-supreme-court-ratifies-result-vote-180819103525686.html>

πολιτικών δυνάμεων και να αντιμετωπίσει το νέο κύμα αντίδρασης που εκδηλώνεται στις σιιτικές πόλεις του νότου, την αναβίωση του ριζοσπαστικού τζιχαντιστικού ισλαμιστικού κινήματος στις σουνιτικές επαρχίες, την διείσδυση και ανάμειξη ξένων δυνάμεων στη χώρα και το ζήτημα της κουρδικής αυτονομίας. Οι βίαιες διαδηλώσεις που σημειώθηκαν στο νότιο Ιράκ με επίκεντρο την Βασόρα, έχουν ως κύρια αιτήματα τη δημιουργία θέσεων εργασίας, αλλά και τη βελτίωση της παροχής υπηρεσιών από το κράτος.⁵³ Σε μια περίοδο που οι εξαγωγές πετρελαίου -και κατά συνέπεια τα κρατικά έσοδα- έχουν σημειώσει σημαντική αύξηση, το κράτος αδυνατεί να ανταποκριθεί στις βασικές ανάγκες του πληθυσμού, με τα προβλήματα ηλεκτροδότησης και ύδρευσης να είναι χαρακτηριστικά.⁵⁴ Η δυσαρέσκεια των πολιτών όλων των δογμάτων για το φαινόμενο της εκτεταμένης διαφθοράς και της άνιση κατανομής του πλούτου αποτυπώθηκε στα αποτελέσματα των εκλογών με την επικράτηση του συνασπισμού του Σάντρ, και θα απασχολήσει τη νέα κυβέρνηση.⁵⁵

Ένα επίσης κομβικό ζήτημα για την σταθερότητα του ομοσπονδιακού Ιράκ είναι η αναταραχή που επικρατεί στις σουνιτικές περιοχές Ανμπάρ, Σαλαχεντίν και Ντιγιάλα. Πολλοί παρατηρητές εκφράζουν την ανησυχία τους για το ενδεχόμενο ανάφλεξης της βίας και της επιστροφής του «Ισλαμικού Κράτους», ίσως υπό μια νέα μορφή. Τα περιστατικά βίας αυξάνονται και όσο οι ιρακινές δυνάμεις αδυνατούν να προσφέρουν ασφάλεια και προστασία στην σουνιτική κοινότητα τόσο θα κερδίζουν έδαφος οι ριζοσπαστικές ισλαμιστικές οργανώσεις. Τζιχαντιστικοί πυρήνες έχουν υιοθετήσει την τακτική των στοχευμένων δολοφονιών και επιθέσεων, ανάλογη με αυτή που είχε εφαρμοστεί κατά την περίοδο 2012-2013 και είχε επιτρέψει στο «Ισλαμικό Κράτος» να κυριαρχήσει στην σουνιτική επαρχία. Μπορεί να μην έχουν πλέον τη δυνατότητα να απειλήσουν τις πόλεις, τις

⁵³ <https://www.al-monitor.com/pulse/originals/2018/08/iraq-oil-companies-jobs-protests.html>.

⁵⁴ <https://www.theguardian.com/world/2018/aug/27/iraq-is-dying-oil-corruption-protest-basra>.

⁵⁵ <https://www.middleeasteye.net/columns/whats-behind-iraqs-basra-protests-1898152657>.

πετρελαϊκές εγκαταστάσεις ή τους πολιτικούς ηγέτες, όμως κατορθώνουν να καταστήσουν αδύνατη τη σταθεροποίηση στις περιοχές δράσης τους.⁵⁶

Μεγάλη πρόκληση είναι και η διαχείριση του ζητήματος του ρόλου των «Λαϊκών Μονάδων Κινητοποίησης» (ΛΜΚ) ή Χάσνι ας-Σάαμπι. Οι σιιτικές πολιτοφυλακές που συγκροτούν την οργάνωση των ΛΜΚ διαδραμάτισαν κομβικό στρατιωτικό ρόλο για την εξουδετέρωση του Ντάες. Παράλληλα, δεν περιορίστηκαν στον τομέα της ασφάλειας, αλλά επέκτειναν τη δράση τους στην ανακατασκευή των κατεστραμμένων υποδομών και στην παροχή βασικών υπηρεσιών προς τους κατοίκους. Ο απερχόμενος πρωθυπουργός Αμπάντι όχι μόνο δεν κατάφερε να εντάξει και να αφομοιώσει τις ΛΜΚ στους κόλπους του ομοσπονδιακού ιρακινού στρατού, αλλά νομιμοποίησε την παράλληλη δράση τους μέσω νόμου. Οι ΛΜΚ κεφαλαιοποίησαν τη δημοφιλία τους με τη συμμετοχή τους ως «Συμμαχία Φατάχ» στις εκλογές του Μαΐου, όπου κατάφεραν να αποτελέσουν τη δεύτερη δύναμη. Το Ιράν αντιμετωπίζει τις ΛΜΚ ως μια εγγύηση ότι το ιρακινό κράτος δεν θα τεθεί υπό την απόλυτη επιρροή των ΗΠΑ και της Σαουδικής Αραβίας και δεν θα αποτελέσει εκ νέου έναν ανταγωνιστικό παράγοντα, όπως κατά την περίοδο του Σαντάμ Χουσεΐν. Από την άλλη πλευρά οι δυνάμεις που αντιτίθενται στην ιρακινή παρουσία και επιρροή στο Ιράκ επιθυμούν να αφαιρέσουν τις βάσεις ισχύος των ΛΜΚ και να ενισχύσουν τον κυβερνητικό στρατό και την ομοσπονδιακή κυβέρνηση.

Τέλος, ιδιαίτερη σημασία θα έχει η στάση της νέας διοίκησης έναντι της παρεμβατικότητας της Τουρκίας στο βόρειο Ιράκ. Η παράταξη του Σάντρ έχει εκφράσει κατά το παρελθόν την αντίθεσή της στην τουρκική δράση στο Ιράκ. Εντωμεταξύ, ο Έρντογαν σε δηλώσεις του έκρησε την Τουρκία εγγυητή της ειρήνης και σταθερότητας στο Ιράκ, επισημαίνοντας ότι θα συμβάλει στην εκκαθάριση των τρομοκρατικών οργανώσεων, υποδεικνύοντας το Εργατικό Κόμμα Κουρδιστάν.⁵⁷ Στα μέσα Αυγούστου, ο Έρντογαν συναντήθηκε με τον απερχόμενο πρωθυπουργό Αμπάντι και συμφώνησαν στο άνοιγμα ενός νέου συνοριακού περάσματος μεταξύ

⁵⁶ <https://www.theatlantic.com/international/archive/2018/08/iraq-isis/569047/>.

⁵⁷ <https://www.reuters.com/article/us-mideast-crisis-syria-turkey/turkeys-erdogan-says-will-bring-safety-and-peace-to-syria-iraq-idUSKCN1LB0ER>.

Ιράκ και Τουρκίας, καθώς η μοναδική διάβαση μεταξύ των δύο χωρών ελέγχεται από τους Ιρακινούς Κούρδους. Παράλληλα συζητήσαν για την προοπτική εξαγωγής πετρελαίου από τα κοιτάσματα του Κιρκούκ στην Τουρκία μέσω νέων αγωγών που θα παρακάμπτουν τις κουρδικές περιοχές ελέγχου. Η αντίδραση της ηγεσίας των Ιρακινών Κούρδων υπήρξε έντονη και υπογραμμίστηκε ότι είναι μη ρεαλιστική η εξαγωγή του πετρελαίου του Κιρκούκ στην Τουρκία χωρίς την συναίνεση της Κουρδικής Περιφερειακής Κυβέρνησης.⁵⁸

4.2. Συρία

Με την ανακατάληψη των επαρχιών Νταράα και Κουνέιτρα από τις κυβερνητικές δυνάμεις κλείνει ακόμη ένα κεφάλαιο του πολυετούς συριακού πολέμου, ο οποίος, σύμφωνα με όλες τις ενδείξεις, εισέρχεται στην τελική του φάση. Το καθεστώς Άσαντ και οι σύμμαχοί του κατάφεραν να ανακτήσουν τον έλεγχο της ευαίσθητης νοτιοδυτικής ζώνης της χώρας, χωρίς να υπάρξουν εξωτερικές παρεμβάσεις και περαιτέρω κλιμάκωση της σύγκρουσης. Ως συνέχεια ανάλογων επιχειρήσεων στα περίχωρα της Δαμασκού και στην επαρχία Χάμα, ο Συριακός Αραβικός Στρατός προχώρησε στην ανακατάληψη των εδαφών με την υποστήριξη της ρωσικής πολεμικής αεροπορίας. Ο ρόλος της Ρωσίας υπήρξε κομβικός για την αποτροπή της κλιμάκωσης και την επιτυχή έκβαση της επιχείρησης, καθώς ανέλαβε την κρίσιμη διαμεσολάβηση μεταξύ Συρίας και Ισραήλ. Το Κρεμλίνο εγγυήθηκε τον σεβασμό των κόκκινων γραμμών που έθεσε η ισραηλινή κυβέρνηση, δηλαδή τη μη παρουσία της Χεζμπολάχ και φιλο-ιρανικών δυνάμεων στην συνοριακή περιοχή. Ως αποτέλεσμα έχουμε την επιστροφή στο *status quo ante*, με τις ισορροπίες όμως να έχουν μεταβληθεί σημαντικά σε σχέση με την κατάσταση που επικρατούσε πριν το 2011.

Η συριακή κυβέρνηση εφάρμοσε και στις περιπτώσεις των Νταράα και Κουνέιτρα την αποτελεσματική τακτική της πρότασης εκεχειρίας και της σύναψης συμφωνιών με τις αντικαθεστωτικές δυνάμεις, αποφεύγοντας το υψηλό κόστος των

⁵⁸ <http://www.kurdistan24.net/en/news/9a667dea-48f1-42ab-a9ac-544f15d73e8a>.

μακροχρόνιων συγκρούσεων. Στις περιπτώσεις άρνησης προχώρησε σε σφοδρούς βομβαρδισμούς και επιθέσεις, καταφέροντας σε σχετικά σύντομο χρονικό διάστημα να υπερισχύσει έναντι των αντιπάλων της. Ως εκ τούτου, οι αντικαθεστωτικές ένοπλες οργανώσεις της νοτιοδυτικής Συρίας, συμπεριλαμβανομένης της τζικαντιστικής «Τζάις Χαλίντ Ιμπν αλ-Ουάλιντ» στην κοιλάδα Γιαρμούκ, είτε εξουδετερώθηκαν είτε μετακινήθηκαν στην επαρχία Ίντλιμπ, στο πλαίσιο των συμφωνιών των «πράσινων λεωφορείων». Στη νοτιοδυτική Συρία, λοιπόν, η επικράτηση του Άσαντ και των συμμάχων του είναι γεγονός, με εξαίρεση μια ζώνη στα ανατολικά της πόλης Σουέιντα, προπυργίου των Δρούζων, όπου εξακολουθούν να δρουν τζικαντιστικοί πυρήνες.

Ανατολικότερα, στο Τάνφ – έναν εδαφικό θύλακα στην ερημική ζώνη των συνόρων με την Ιορδανία και το Ιράκ – σταθμεύει μια μικρή στρατιωτική δύναμη των ΗΠΑ και ένοπλοι αντικαθεστωτικοί που βρίσκονται υπό την προστασία της. Η αμερικανική παρουσία στο Τάνφ έχει απολέσει το στρατηγικό της νόημα, εφόσον ο αρχικός διακηρυγμένος στόχος ήταν η εξουδετέρωση του «Ισλαμικού Κράτους». Εντούτοις, η Ουάσιγκτον μπορεί να χρησιμοποιήσει τη θέση της για να ελέγχει τις κινήσεις στην περιοχή και να αποτρέψει την ανεμπόδιστη κυκλοφορία και επικοινωνία μεταξύ Συρίας και Ιράκ. Παράλληλα, έχει τη δυνατότητα να χρησιμοποιήσει μελλοντικά την αποχώρησή της ως διαπραγματευτικό χαρτί.

Έπειτα λοιπόν από τις εξελίξεις στον Νότο, το νέο πολιτικό τοπίο στη Συρία διαμορφώνεται ως εξής: ο Άσαντ και οι σύμμαχοι του διατηρούν τον έλεγχο της «χρήσιμης Συρίας», της περιοχής δηλαδή που περιλαμβάνει τα σημαντικότερα αστικά και οικονομικά κέντρα. Αυτό συνεπάγεται ότι υπό τις παρούσες συνθήκες η απειλή για το καθεστώς Άσαντ έχει εκλείψει. Εκτός κυβερνητικού ελέγχου παραμένουν οι υπό τουρκική κατοχή περιοχές του Αφρίν και του τριγώνου Τζαράμπλους-αλ Μπάαμπ-Αζάζ στα βορειοδυτικά, η περιοχή ανατολικά του Ευφράτη που ελέγχεται από τις υπό κουρδικό έλεγχο Συριακές Δημοκρατικές Δυνάμεις που υποστηρίζονται από τις ΗΠΑ και, τέλος, η επαρχία του Ίντλιμπ, το τελευταίο προπύργιο των αντικαθεστωτικών στο οποίο έχουν συγκεντρωθεί πολυάριθμες ένοπλες οργανώσεις και εσωτερικά εκτοπισμένοι Σύριοι.

Η επαρχία του Ίντλιμπ αποτελεί την τελευταία από τις «ζώνες αποκλιμάκωσης» που προέβλεπε η διαδικασία της Αστάνα, το σχέδιο διευθέτησης, δηλαδή, του συριακού ζητήματος που εκπόνησε η Ρωσία σε συνεργασία με την Τουρκία και το Ιράν. Σε όλες τις υπόλοιπες «ζώνες αποκλιμάκωσης» ο έλεγχος πέρασε στην κυβέρνηση είτε μέσω συμβιβασμού είτε με τη βία και το ερώτημα που προκύπτει είναι αν θα έχουμε ανάλογες εξελίξεις στο Ίντλιμπ.

Οι πολιτικές ιδιαιτερότητες της εν λόγω περιοχής περιπλέκουν περαιτέρω την κατάσταση. Η επαρχία έχει υποδεχτεί μαχητές από πολλές περιοχές της Συρίας, οι οποίοι αναγκάστηκαν να μετακινηθούν στο πλαίσιο των συμφωνιών με το καθεστώς Άσαντ. Στο Ίντλιμπ δρουν εκατοντάδες οργανώσεις και ο βίαιος ανταγωνισμός μεταξύ τους για την κατάληψη της εξουσίας έχει προκαλέσει πολλά θύματα. Στην παρούσα φάση ξεχωρίζουν δυο συνασπισμοί δυνάμεων: ο πρώτος είναι ο «Χαγιάτ Ταχρίρ ας-Σάμ», στον οποίο ηγετική θέση έχει η τζικαντιστική οργάνωση που προήλθε από το Μέτωπο αλ-Νούσρα. Ο δεύτερος μεγάλος συνασπισμός, το «Εθνικό Μέτωπο για την Απελευθέρωση», έχει ως βασική συνιστώσα την οργάνωση «Αχράρ ας-Σαμ», υποστηρίζεται από την Άγκυρα και αντιτάσσεται στον πρώτο συνασπισμό.⁵⁹ Παράλληλα έχουν ήδη παρατηρηθεί απόπειρες προσέγγισης τοπικών παραγόντων του Ίντλιμπ με τη συριακή κυβέρνηση. Στη συγκεκριμένη περίπτωση η αντίδραση των δυο ισχυρών συνασπισμών υπήρξε σφοδρή και μεταφράστηκε σε μαζικές φυλακίσεις και εκτελέσεις ατόμων που προσέγγισαν τις κυβερνητικές δυνάμεις.

Στο Ίντλιμπ η Τουρκία έχει αναλάβει κρίσιμο ρόλο, αποτελώντας των σημαντικότερο υποστηρικτή των αντικαθεστωτικών και αντιδρώντας στο ενδεχόμενο επιχείρησης ανακατάληψης της επαρχίας από τις δυνάμεις του Άσαντ. Η συγκρότηση του «Εθνικού Μετώπου για την Απελευθέρωση» ενορχηστρώθηκε και υποστηρίχθηκε από την Άγκυρα, η οποία επιδιώκει να ενώσει τις δυνάμεις που δεν συνδέονται με τον «Χαγιάτ Ταχρίρ ας-Σάμ» και να τις παρουσιάσει ως μετριοπαθέστερες ώστε να καταστούν αποδεκτές από τη διεθνή κοινότητα ως παράγοντες μιας μεταπολεμικής τάξης στη Συρία. Πολλές συνιστώσες του

⁵⁹ <https://www.al-monitor.com/pulse/originals/2018/08/syria-idlib-fsa-factions-unity-turkey-talks.html>.

συνασπισμού, ωστόσο, συνδέονται με ριζοσπαστικά ισλαμιστικά κινήματα. Στο πλαίσιο των συμφωνιών της Ασάνα, η Τουρκία έχει εγκαταστήσει δώδεκα σταθμούς παρατήρησης στα σύνορα της επαρχίας για να επιτηρεί τον σεβασμό της εκκεχειρίας. Αξίζει να υπογραμμιστεί ότι η εγκατάσταση των τουρκικών σταθμών παρατήρησης έγιναν υπό την ανοχή-συμφωνία των τζικαντιστών της Χαγιατ Ταχρίρ ας Σάμ. Η εγκατάσταση των μικρών αυτών βάσεων έχει στόχο να λειτουργήσει αποτρεπτικά ενόψει της επικείμενη επίθεσης των κυβερνητικών δυνάμεων στην επαρχία.

Στη διάρκεια των τελευταίων εβδομάδων παρατηρείται σημαντική κινητικότητα του Συριακού Αραβικού Στρατού και των συνδεδεμένων πολιτοφυλακών στην περιοχή που συνορεύει με την επαρχία του Ίντλιμπ. Ο Πρόεδρος Άσαντ έχει δηλώσει επανειλημμένα ότι στόχος του είναι «να απελευθερώσει κάθε σπιθαμή της συριακής επικράτειας».⁶⁰ Το Ιράν και οι σιιτικές παραστρατιωτικές ομάδες είναι έτοιμες να τον υποστηρίξουν στο εγχείρημά του. Από την πλευρά της η Μόσχα επιδιώκει της εκκαθάριση της περιοχής από τζικαντιστικές οργανώσεις, οι οποίες έχουν προχωρήσει σε επιθετικές ενέργειες εναντίον ρωσικών βάσεων στη χώρα.⁶¹ Το κρίσιμο ζήτημα είναι η στάση που θα τηρήσει η Άγκυρα σε περίπτωση γενικευμένης επίθεσης. Η μη αποτροπή της ανακατάληψης του Ίντλιμπ θα αποτελέσει σημαντικό πλήγμα για το κύρος της Τουρκίας, η οποία παρουσιάζεται ως η προστάτιδα δύναμη της Αντιπολίτευσης. Επιπρόσθετα, η κλιμάκωση της βίας είναι πιθανό να προκαλέσει μαζική μετακίνηση πληθυσμού προς τα τουρκικά εδάφη που αποτελούν τη μοναδική διέξοδο για τους αντικαθεστωτικούς.⁶² Στο Ίντλιμπ έχουν συγκεντρωθεί εκατοντάδες χιλιάδες εκτοπισμένοι Σύριοι, οι οποίοι αναγκάστηκαν να εγκαταλείψουν τις εστίες τους λόγω του πολέμου. Η Άγκυρα λοιπόν, θα πρέπει να

⁶⁰ <https://www.aljazeera.com/news/2016/06/defiant-assad-vows-liberate-inch-syria-160607114315788.html>.

⁶¹ Ο Ρώσος υπουργός Εξωτερικών Σεργκέι Λαβρόφ, δήλωσε χαρακτηριστικά ότι το «απόστημα» των τρομοκρατικών ομάδων στο Ίντλιμπ θα πρέπει να αφαιρεθεί». Βλ. http://www.mid.ru/en/foreign_policy/news//asset_publisher/cKNonkJE02Bw/content/id/3328016#sel=26:145:Iny,26:154:nkv.

⁶² <https://aawsat.com/english/home/article/1378056/un-fears-800000-could-be-displaced-syrias-idlib>.

διαχειριστεί ένα προσφυγικό ρεύμα. Επίσης θα υποδεχτεί και χιλιάδες μαχητές των ριζοσπαστικών ισλαμιστικών οργανώσεων που δρουν υπό την προστασία ή την ανοχή της στην επαρχία, δημιουργώντας ένα μείζον πρόβλημα για την εσωτερική της ασφάλεια.

Στην παρούσα φάση το Κρεμλίνο θα είναι ο αποφασιστικός παράγοντας για την τροπή που θα πάρει ο πόλεμος. Μια γενική επίθεση και ανακατάληψη της επαρχίας από τον Συριακό Αραβικό Στρατό υπό ρωσική υποστήριξη θα προκαλέσει σημαντικούς τριγμούς στις σχέσεις Μόσχας-Άγκυρας. Για τον λόγο αυτό, μια πιθανότερη εξέλιξη θα ήταν η ανάληψη επιχειρήσεων σε ορισμένα μόνο τμήματα της επαρχίας Ιντλιμπ, και πιο συγκεκριμένα σε περιοχές που ελέγχονται από τον συνασπισμό «Χαγιάτ Ταχρίρ ας-Σάμ». Στη συγκεκριμένη περίπτωση, η κυβέρνηση Άσαντ θα αποκομίσει σημαντικά κέρδη αν ανακαταλάβει περιοχές όπως η πόλη Τζίσρ ας-Σουγκούρ, που θα ενισχύσει την ασφάλεια της παραλιακής ζώνης της Λατάκειας, ή μία ευρύτερη ζώνη στα νοτιοδυτικά του Χαλεπίου ή βόρεια της Χάμα. Παράλληλα, η διατήρηση του ελέγχου ενός τμήματος της επαρχίας από το «Εθνικό Μέτωπο για την Απελευθέρωση», θα επιτρέψει στην Τουρκία να παραμείνει στο παιχνίδι. Ενδεχομένως, η διατήρηση γκρίζων ζωνών κυριαρχίας και η καθυστέρηση οριστικής διευθέτησης των ανοικτών ζητημάτων να ευνοεί την Μόσχα, ώστε να μην απολέσει τον ρόλο του εγγυητή της ασφάλειας του καθεστώτος και του μεσολαβητή με τις δυνάμεις της αντιπολίτευσης, μέσω της Τουρκίας.

Βορειότερα, στις υπό άμεση τουρκική κατοχή περιοχές της επιχείρησης «Ασπίδα του Ευφράτη» -στο τρίγωνο Τζαράμπλους, αλ-Μπάμπ, Αζάζ- και στο Αφρίν τα δεδομένα είναι πολύ διαφορετικά. Οι τουρκικές στρατιωτικές δυνάμεις εισέβαλαν για πρώτη φορά το 2016 με πρόσχημα την αντιμετώπιση του «Ισλαμικού Κράτους» και βασικό στόχο την παρεμπόδιση ανάληψης του ελέγχου της περιοχής από τις κουρδικές δυνάμεις. Το Κρεμλίνο επέτρεψε και υποστήριξε την τουρκική ανάμειξη στα εσωτερικά ζητήματα της Συρίας, εμποδίζοντας μια στενή σχέση με την κυβέρνηση Έρντογαν. Η Άγκυρα, έχοντας βρεθεί σε ιδιαίτερα δυσχερή θέση λόγω της ενίσχυσης των συριακών κουρδικών δυνάμεων στη διάρκεια του πολέμου, επέλεξε να εμπλακεί βαθύτερα στη Συρία και να έρθει σε

ρήξη με τις ΗΠΑ. Παράλληλα, έχει προχωρήσει πέρα από τον στρατιωτικό έλεγχο και σε μια διαδικασία τουρκοποίησης της περιοχής, εκμεταλλευόμενη την παρουσία της κοινότητας των Σύριων Τουρκομάνων και των εξαρτημένων από αυτήν ένοπλων αντικαθεστωτικών ομάδων. Η δράση της Τουρκίας στην περιοχή έχει ανησυχήσει ιδιαίτερα το καθεστώς της Δαμασκού αλλά και τους Σύριους Κούρδους.

Στη βορειοανατολική Συρία και στα ανατολικά του Ευφράτη, οι Συριακές Δημοκρατικές Δυνάμεις (ΣΔΔ) διατηρούν τον έλεγχο μέσω της στρατιωτικής και διπλωματικής υποστήριξης των ΗΠΑ και άλλων Δυτικών δυνάμεων. Στόχος της αμερικανικής παρουσίας είναι η εξουδετέρωση των τζιχαντιστικών πυρήνων που εξακολουθούν να δρουν στην περιοχή, αλλά και ο έλεγχος των δυνάμεων που υποστηρίζουν το καθεστώς Άσαντ. Η αμερικανική παρουσία είναι ο παράγοντας που αποτρέπει την εισβολή της Τουρκίας στη ζώνη ανατολικά του Ευφράτη. Η Άγκυρα θεωρεί ότι οι υπο-κουρδικό έλεγχο ΣΔΔ συνιστούν μείζονα απειλή για την ασφάλεια της. Ενώπιον του ενδεχομένου αποχώρησης των ΗΠΑ, τα ηγετικά στελέχη των ΣΔΔ καλούνται να διαχειριστούν μια πολύ δύσκολη κατάσταση. Χωρίς εξωτερική στρατιωτική υποστήριξη, οι Κούρδοι και οι σύμμαχοί τους είναι ιδιαίτερα ευάλωτοι και θα αναγκαστούν να προχωρήσουν σε συμβιβασμό με τη Δαμασκό, προκειμένου να αποφύγουν μια ευθεία αντιπαράθεση με τον τουρκικό στρατό. Ήδη έχουν ξεκινήσει επαφές μεταξύ παραγόντων των ΣΔΔ και του καθεστώτος Άσαντ,⁶³ και η συμφωνία θα μπορούσε να λάβει τη μορφή μιας ενισχυμένης κουρδικής αυτονομίας στην περιοχή με αντάλλαγμα την επιστροφή του κυβερνητικού στρατού στα συρο-τουρκικά σύνορα.

Καταλήγοντας, αξίζει να σημειωθεί ότι υπό τις συνθήκες ενός διεθνοποιημένου και πολυδιάστατου εμφυλίου πολέμου είναι πολύ συχνό το φαινόμενο της μεταβολής συμμαχιών. Όσο κλείνουν τα κοινά μέτωπα του συνασπισμού που υποστηρίζει την κυβέρνηση Άσαντ, τόσο θα έρχονται στο προσκήνιο οι διαφωνίες των μερών του σχετικά με την μεταπολεμική τάξη.

⁶³

http://syrianobserver.com/EN/News/34557/SDF_Official_Reveals_Content_Meeting_With_Regime/.

Επίσης, η σύγκλιση των συμφερόντων Μόσχας-Άγκυρας είναι κάθε άλλο παρά δεδομένη και η αναμενόμενη κλιμάκωση των συγκρούσεων στο Ίντλιμπ, όπως και η δράση της Τουρκίας στα βορειοανατολικά, δύνανται να προκαλέσουν αντιπαράθεση μεταξύ τους. Συμπερασματικά, η κατάσταση στο συριακό πεδίο παραμένει τεταμένη και η βούληση των εξωτερικών παραγόντων που έχουν διεισδύσει στη χώρα θα είναι ο καθοριστικός παράγοντας για τη διαμόρφωση της μεταπολεμικής φυσιογνωμίας της Συρίας. Είναι δύσκολο να εκτιμηθεί αν θα επιτευχθεί η σταδιακή επαναφορά όλης της εδαφικής επικράτειας υπό τον έλεγχο της κυβέρνησης της Δαμασκού ή αν θα έχουμε μία *de facto* διαίρεση της χώρας.

5. ΚΥΠΡΟΣ

5.1. Αμυντικά θέματα

Σε τροχιά σχεδιασμού νέου δόγματος προς ενίσχυση του αμυντικού άξονα Ελλάδας-Κύπρου βρίσκονται οι δύο χώρες. Πληροφορίες κάνουν λόγο για συμμετοχή στον εν λόγω σχεδιασμό και της Γαλλίας, λόγω των ενεργειακών της συμφερόντων, αλλά και λόγω της υποβόσκουσας στενής συνεργασίας Κύπρου-Γαλλίας σε νέα εξοπλιστικά προγράμματα. Οι άλλες δύο χώρες στις οποίες ανοίγεται το δόγμα είναι το Ισραήλ και η Αίγυπτος.⁶⁴ Άλλωστε, όπως έχει τονίσει ο Υπουργός Εξωτερικών της Κυπριακής Δημοκρατίας «η Κύπρος και η Αίγυπτος μοιράζονται την ίδια γεωγραφία και έχουν κοινό όραμα για την Ανατολική Μεσόγειο».⁶⁵ Επίσης, από πλευράς Ισραήλ, η Ελλάδα χαρακτηρίζεται ως «ένας σημαντικός και φυσικός στρατηγικός εταίρος».⁶⁶

Η ενδυνάμωση των σχέσεων ΗΠΑ και Κυπριακής Δημοκρατίας σηματοδοτείται και από τη συνάντηση του Αρχηγού του Στρατού των ΗΠΑ Στρατηγού Μαρκ Μίλλι με τον Αρχηγό της Εθνικής Φρουράς. Στην ατζέντα της συνάντησης βρέθηκαν τα περιφερειακά θέματα ασφάλειας. Στη συνάντηση επίσης συμμετείχαν η Αμερικανίδα Πρέσβειρα στην Κύπρο, καθώς και ο Βρετανός Υπατος Αρμοστής.⁶⁷

5.2. Κυπριακό

Την τελευταία εβδομάδα του Σεπτεμβρίου, στο πλαίσιο της Γενικής Συνέλευσης του ΟΗΕ, ο ΓΓ θα πραγματοποιήσει συναντήσεις με τον Πρόεδρο της Κυπριακής Δημοκρατίας και τον ηγέτη της τουρκοκυπριακής κοινότητας. Αναμένεται έντονη

⁶⁴ <http://www.kathimerini.com.cy/gr/politiki/neo-stratigiko-dogma-leykosias-athinas>, 22.07.2018.

⁶⁵ <http://www.kathimerini.com.cy/gr/politiki/xristodoylidis-koino-orama-kyproy-aigyptoy-gia-anatoliki-mesogeio>, 05.07.2018.

⁶⁶ https://www.jpost.com/Israel-News/Greek-warship-docks-in-Haifa-port-565378?utm_source=newsletter&utm_campaign=20-2-2018&utm_content=greek-warship-docks-in-haifa-port-565378, 21.08.2018.

⁶⁷ <http://www.philenews.com/eidiseis/politiki/article/570377/synantisi-toy-archigy-ef-me-ton-archig-toy-stratoy-ton-ipa>, 21.08.2018.

κινητικότητα, που αποσκοπεί στην επανέναρξη των διαπραγματεύσεων και στην άσκηση πιέσεων προς πάσα κατεύθυνση.

Αυτός που τελικά θα αποφασίσει για την επανέναρξη είναι ο ΓΓ, βάσει των αναφορών που (θα) έχει από την ειδική απεσταλμένη, την Αμερικανίδα Τζέιν Χολ Λουτ. Μετά από τις συναντήσεις που είχε η ίδια με τους δύο ηγέτες, φαίνεται να έχει καταλήξει στο συμπέρασμα ότι δεν προκύπτει πως πληρούνται οι προϋποθέσεις που έθεσε ο ΓΓ για την επανέναρξη των διαπραγματεύσεων. Επισημαίνεται ότι σκοπός της κυρίας Λουτ είναι να διασαφηνίσει εάν όλες οι πλευρές συμφωνούν στη λύση της Διζωνικής Δικοινοτικής Ομοσπονδίας και το πώς ερμηνεύει η κάθε πλευρά τα έξι σημεία, που περιλαμβάνονται στο πλαίσιο Γκουτιέρες.

Η Λευκωσία δηλώνει «ανοικτή ... στο ενδεχόμενο μιας κοινής συνάντησης» με τον ΓΓ», αν ζητηθεί από αυτόν. Επίσης, βλέπει προς το φθινόπωρο «μια νέα, ιστορική ευκαιρία για ομοσπονδιακή λύση»,⁶⁸ της οποίας οι τέθηκαν στο Κραν Μοντανά. Εν ολίγοις, η Κύπρος εμμένει απαρέγκλιτα σε λύση με βάση τα ψηφίσματα του ΟΗΕ για μία διζωνική δικοινοτική ομοσπονδία και το πλαίσιο Γκουτιέρες. Επίσης, επιθυμία της είναι και η περαιτέρω εμπλοκή της ΕΕ στη διαδικασία επανέναρξης των απευθείας συνομιλιών, αλλά και της διασφάλισης ότι το πλαίσιο μιας ενδεχόμενης λύσης θα είναι συμβατό με το ευρωπαϊκό κεκτημένο και χωρίς αποδοχή των Τουρκικών αξιώσεων για εξασφάλιση των θεμελιωδών ελευθεριών για τους Τούρκους πολίτες. Προς αυτήν την κατεύθυνση το Κυπριακό Υπουργείο Εξωτερικών κάνει επαφές με την Γαλλία, η οποία είναι μέλος του ΣΑ του ΟΗΕ.⁶⁹

Η Τουρκία, από την άλλη, συνεχίζει τις γνωστές της πλέον διαχρονικές μεθοδεύσεις, θέτοντας ως όρους για την επανέναρξη χρονοδιάγραμμα κατάληξης των διαπραγματεύσεων, αλλά και τον διακαή πόθο της Τουρκίας: τη συνομοσπονδία, που, όταν αποτύχει, θα οδηγήσει στην οριστική ρήξη και τη

⁶⁸ <http://private.philenews.com/eidiseis/politiki/article/564015/n-tornaritis-fthinoporogmato-apo-kypriako>, 05.08.2018.

⁶⁹ <http://www.kathimerini.com.cy/gr/politiki/n-analabei-protagonistiko-rolo-i-ee-sto-kypriako>, 17.08.2018. <http://private.philenews.com/eidiseis/politiki/article/555804/o-ypex-zitise-parembasi-e-e-ga-epanentarxi-synomilion>, 18.07.2018.

δημιουργία δύο κρατών. Επίσης, έκδηλος πλέον είναι ο σκοπός της Τουρκίας και των Τουρκοκυπρίων, δηλαδή της άρσης της διεθνούς απομόνωσης των τελευταίων και της οποιασδήποτε μορφής εμπάργκο, προκειμένου να αποτελέσουν διεθνή δρώντα. Με επιστολή που απέστειλε στο Συμβούλιο Ασφαλείας, ως παράρτημα επιστολής του Τούρκου μονίμου αντιπροσώπου στον ΟΗΕ, ο Ακιντζί διερωτάται γιατί να συνεισφέρουν στον προϋπολογισμό της UNFICYP οι κυβερνήσεις Κύπρου και Ελλάδας. Η επιθυμία επανεξέτασης της εντολής της Ειρηνευτικής Δύναμης αποσκοπεί στο να προσδώσει νομική υπόσταση στο κατοχικό καθεστώς και να αρχίσει η UNFICYP να συνεργάζεται με τις «τουρκοκυπριακές αρχές» πάνω σε νομική βάση. Ο Μουσταφά Ακιντζί συνεχίζει τον αγώνα του για «την πραγματικότητα της κοινής ίσης ιδιοκτησίας του νησιού».⁷⁰

Το Συμβούλιο Ασφαλείας κατά τη διάρκεια της διαδικασίας υιοθέτησης του ψηφίσματος για την ανανέωση της θητείας της UNFICYP (Ιούλιος 2018) έθεσε ένα ασφυκτικό πλαίσιο για το Κυπριακό. Στις 15 Οκτωβρίου θα πρέπει να έχει υποβληθεί η έκθεση του ΓΓ του ΟΗΕ για την αποστολή των καλών του υπηρεσιών και τα αποτελέσματα των διαβουλεύσεων της Τζέιν Χολ Λουτ και μέχρι τις 10 Ιανουαρίου που θα τεθεί πάλι επί τάπητος η έκθεση για την UNFICYP, ζητείται ενημέρωση για την εφαρμογή Μέτρων Οικοδόμησης Εμπιστοσύνης (ΜΟΕ), που σημαίνει και έναρξη διαβουλεύσεων επί των ΜΟΕ. Συνεπώς, η στάση των Αμερικανών, που επιζητούν μείωση των εισφορών τους, αποτελεί πλέον κλειδί για το μέλλον των ειρηνευτικών αποστολών και, προφανώς, θα επηρεάσει και την UNFICYP. Αμερικανοί όσο και στελέχη της Γραμματείας του Διεθνούς Οργανισμού ευνοούν την αλλαγή του χαρακτήρα της Δύναμης σε αστυνομική από ειρηνευτικού χαρακτήρα.⁷¹

Από την πλευρά της η Ρωσία έχει διαμηνύσει ότι «τα ΗΕ, υπό την αιγίδα των οποίων διεξάγονται οι διαπραγματεύσεις, θα πρέπει να διαδραματίσουν τον κύριο ρόλο στις διεθνείς προσπάθειες για εξεύρεση λύσης» στη βάση των ψηφισμάτων

⁷⁰ <http://private.philenews.com/f-me-apopsi/arthra-apo-f/article/555423/ga-fantasoy-ton-enochlei-leei-poy-chrimatodotoyme-tin-oynfikyp>, 17.07.2018.

<http://private.philenews.com/eidiseis/politiki/article/565833/akintzi-oi-e-k-na-apodechthoyn-tin-isi-idioktisia-tis-kyproy>, 09.08.2018.

⁷¹ <http://www.philenews.com/eidiseis/politiki/article/564272/lefkosia-anoikti-se-koini-synantisi-ggoyteres-ptd-akintzi>, 07.08.2018.

του ΣΑ του ΟΗΕ και με στόχο την εξεύρεση μιας συνολικής, βιώσιμης και δίκαιης λύσης προς όφελος των δύο κοινοτήτων της Κύπρου.⁷²

Τέλος, ο Υφυπουργός Εξωτερικών της Ιαπωνίας, Kazuyuki Nakane, πραγματοποίησε επίσημη επίσκεψη στην Κύπρο (23.07.2018), στο πλαίσιο των εγκαινίων της πρώτης Ιαπωνικής Πρεσβείας στη Λευκωσία. Το Κυπριακό, οι διμερείς σχέσεις και τρόποι ενίσχυσης τους, καθώς και περιφερειακά και διεθνή θέματα βρέθηκαν στο επίκεντρο της συνάντησης. Το άνοιγμα της Πρεσβείας της Ιαπωνίας αποτελεί μια εξέλιξη που προσφέρει νέες, σημαντικές προοπτικές για εμβάθυνση της συνεργασίας. Άλλωστε πρόκειται για μια χώρα κομβικής περιφερειακής και διεθνούς σημασίας η οποία είναι και η τρίτη χώρα σε οικονομική συμβολή στον ΟΗΕ μετά τις ΗΠΑ και την Κίνα.⁷³

5.3. Κατεχόμενα

Την επομένη της εκλογής του ως Πρόεδρου της Τουρκικής Δημοκρατίας και δη με επαυξημένες εξουσίες, ο Έρντογαν, αφού το πρωί επισκέφτηκε το Αζερμπαϊτζάν, πραγματοποίησε επίσκεψη στα κατεχόμενα, κατά την οποία εγκαινίασε ακόμα ένα τζαμί στη Μια Μηλιά. Στη συνάντηση με τον Ακιντζί, η οποία διήρκησε περισσότερο από μιάμιση ώρα, συζήτησαν τις τελευταίες εξελίξεις στο Κυπριακό, τη σημασία της συνεργασίας τους στο πεδίο της ενέργειας με αναφορά στην κυπριακή ΑΟΖ. Επίσης, υπεγράφη η δημιουργία φόρουμ εμπορικών επιμελητηρίων Τουρκίας – παράνομου ψευδοκράτους από τον πρόεδρο του «τουρκοκυπριακού εμπορικού επιμελητηρίου», και τον Πρόεδρο της Ένωσης Επιμελητηρίων και Χρηματαγορών Τουρκίας. Και οι δύο φορείς αποσκοπούν στη δημιουργία μηχανισμών για τη διευκόλυνση των εμπορικών σχέσεων, του εμπορίου και των επενδύσεων.⁷⁴

⁷² <http://www.kathimerini.com.cy/gr/politiki/to-kypriako-syzitisan-xristodoylidis-labrof>, 11.07.2018.

⁷³ <http://private.philenews.com/eidiseis/politiki/article/558019/anabathmizontai-oi-scheseis-kyproy-iaponias>, 22.07.2018.

⁷⁴ <https://hellasjournal.com/2018/07/quot-dimioyrgithike-quot-to-foroym-emporikon-epimelitirion-toyrkias-kai-pseydokratoys/>, 10.08.2018.

Για τον Έρντογαν το Κυπριακό «είναι εθνικό ζήτημα της Τουρκίας» και η χώρα του «δε θα επιτρέψει στη μετατροπή-μετεξέλιξη των Τουρκοκυπρίων σε μειονότητα ενός Ελληνοκυπριακού κράτους». ⁷⁵ Έτσι, εκστρατεία με στόχο τον επαναπατρισμό χιλιάδων Τουρκοκυπρίων, οι οποίοι ζουν στο εξωτερικό, σχεδιάζεται από την Τουρκία και την ηγεσία των κατεχομένων. Σκοπός φυσικά είναι η περαιτέρω πληθυσμιακή αλλοίωση που συστηματικά υλοποιείται από την εισβολή και εξής και η αλλαγή της πληθυσμιακής αναλογίας της Κύπρου. ⁷⁶

Όλα αυτά συμβαίνουν ενόσω η κατάρρευση της Τουρκικής οικονομίας συμπαρασύρει και αυτήν των Κατεχομένων, αλλά και όσο πληθυσμιακά η τουρκοκυπριακή διοίκηση των κατεχομένων χρησιμοποιεί τεχνάσματα για να αυξήσει έτι περαιτέρω τον πληθυσμό και στις ελεύθερες περιοχές, μέσω της παροχής Κυπριακής υπηκοότητας σε περίπτωση γάμου Τουρκοκυπρίων με εποίκους. Οι Τουρκοκύπριοι κάτοχοι κυπριακής ταυτότητας ανέρχονται στις 110 χιλιάδες, ενώ οι κάτοχοι διαβατηρίων σε 84 χιλιάδες. ⁷⁷ Σε αυτό να προστεθεί το μείζον ζήτημα της παράνομης μετανάστευσης μέσω των κατεχομένων στα ελεύθερα εδάφη της Κύπρου. Το πρόβλημα εντείνεται, καθώς δεν υπάρχει ξεκάθαρη εικόνα για τον αριθμό των προσώπων που εισήλθαν και διαμένουν σε εδάφη της Δημοκρατίας από μη ελεγχόμενα σημεία, όπως η «Πράσινη Γραμμή», και δεν εμπίπτουν στην κατηγορία των προσφύγων. ⁷⁸

Η ενδεχόμενη οικονομική κατάρρευση της Τουρκίας και, κατ' επέκταση, και των κατεχομένων, θα πρέπει να ληφθεί υπόψη στο όλο πλαίσιο των διαπραγματεύσεων. Η Κυπριακή Δημοκρατία έχει διαμηνύσει προς τις Βρυξέλλες ότι δεν πρόκειται να συγκατατεθεί στην αναβάθμιση της Τελωνιακής Ένωσης της Τουρκίας. ⁷⁹ Πάντως το κατοχικό καθεστώς συνεχίζει να προωθεί τη διεθνή του

⁷⁵ <http://www.kathimerini.com.cy/gr/politiki/sta-katexomena-o-erntogan>, 10.07.2018.

⁷⁶ <http://www.kathimerini.com.cy/gr/politiki/xekina-ekstrateia-gia-ton-epanapatrismo-xiliadon-t-k>, 17.07.2018.

⁷⁷ <http://www.philenews.com/eidiseis/politiki/article/563769/kybernisi-ochi-taftotites-se-paidia-epoikon>, 04.08.2018.

⁷⁸ <http://www.kathimerini.com.cy/gr/kypros/kerkoporta-i-prasini-grammi-gia-ti-lathrometanasteysi>, 22.08.2018.

⁷⁹ <http://private.philenews.com/eidiseis/politiki/article/564103/ee-senario-exaggs-krisis-erntogn>, 05.08.2018.

υπόσταση μέσα από τη δημιουργία διμερών σχέσεων, όπως τη σύναψη εμπορικών σχέσεων με το Κατάρ.⁸⁰

Ο αυταρχισμός του Έρντογαν αυξάνεται φυσικά και στα Κατεχόμενα. Η Άγκυρα προσπάθησε να οδηγήσει τον Σενέρ Λεβέντ και άλλον έναν δημοσιογράφο της τουρκοκυπριακής εφημερίδας «Αφρίκα» ενώπιον δικαστηρίου στην Τουρκία, σε σχέση με δημοσιεύματά τους. Η πράξη αυτή καταδικάστηκε τόσο από την Κυπριακή Δημοκρατία, όσο και από την Κομισιόν και τον ΟΑΣΕ.⁸¹ Αυτή δεν είναι η μόνη παρέμβαση της Τουρκίας. Η συντεχνία των τουρκοκύπριων δασκάλων κατηγορεί την Τουρκία για προσπάθειες πολιτικής αφομοίωσης και ενσωμάτωσης. «Φτάνει πια» είναι το μήνυμα της συντεχνίας τους. Επίσης, στα τουρκοκυπριακά μέσα ενημέρωσης γίνεται λόγος για συλλήψεις ατόμων που εστάλησαν στην Τουρκία με την κατηγορία της διασύνδεσης με την οργάνωση του Φετουλάχ Γκιουλέν.⁸²

Εν τω μεταξύ «εκπαιδευτικό» εμπάργκο έχει επιβληθεί στα κατεχόμενα με περικοπές που αγγίζουν το 50% του ποσού που έστελνε η Τουρκία για τα θέματα εκπαίδευσης. Το τελευταίο σε συνδυασμό με τις περικοπές στο προσωπικό σε όλες τις βαθμίδες εκπαίδευσης εντάσσεται στον εκβιασμό που επιβάλλει ο Έρντογαν στους Τουρκοκυπρίους επειδή πάρθηκε η απόφαση το μάθημα των θρησκευτικών να γίνει μάθημα επιλογής.⁸³

Σε ό,τι αφορά το περιουσιακό, Κύπριος προσφεύγων, αν και δικαιώθηκε στο Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων (ΕΔΑΔ) για την για καταβολή των αποζημιώσεων που επιδίκασε το δικαστήριο για την περιουσία του αιτούντος στα Κατεχόμενα, δεν έχει λάβει ακόμη την επιδικασθείσα, το 2010, αποζημίωση από την Άγκυρα, ενώ αναμένει και την άμεση αποκατάσταση της περιουσίας του. Ο Κύπριος πολίτης αιτείται πλέον την δήμευση περιουσιακών στοιχείων της

⁸⁰ <http://private.philenews.com/eidiseis/politiki/article/566001/emporikes-scheseis-me-katar-proothoyn-ta-katechomena>, 10.08.2018.

⁸¹ <http://private.philenews.com/eidiseis/politiki/article/563250/oase-epistoli-pros-tsaboysogoy-ga-lebent>, 03.08.2018.

⁸² <http://www.philenews.com/eidiseis/politiki/article/561798/katechomena-antidraseis-se-parembaseis-apo-toyrkia>, 30.07.2018.

⁸³ <https://hellasjournal.com/2018/08/o-erntogan-quot-straggalizei-quot-tin-paideia-sta-katechomena-telos-ta-lefta-toys-afinei-choris-vivlia/>, 09.08.2018.

Τουρκίας στη Γαλλία ή σε άλλη ευρωπαϊκή χώρα, θέτοντας ως προθεσμία τον Σεπτέμβριο.⁸⁴

Τέλος, το ψευδοκράτος συμμετείχε στην πολυεθνική άσκηση «Φοίνικας της Ανατολής», υπό την ηγεσία της Τουρκίας (01-06.07.2018) και με συμμετοχή αυτού, του Αζερμπαϊτζάν και της Σαουδικής Αραβίας.⁸⁵

5.4. Ενέργεια

Ο Έρντογαν γνωστοποίησε για πρώτη φορά την πρόθεσή του να στείλει και δεύτερο (μισθωμένο) γεωτρύπανο στη Μεσόγειο για αναζήτηση υδρογονανθράκων.⁸⁶ Όπως έγινε γνωστό η βάση των γεωτρήσεων θα είναι το λιμάνι της Απάλειας. Εκεί βρίσκεται δεμένο από τις αρχές Ιουνίου το τουρκικό γεωτρύπανο. Η πρώτη γεώτρηση θα γίνει στα ανοικτά του κόλπου της Απάλειας. Την επιχειρησιακή διαχείριση των δύο πρώτων γεωτρήσεων την έχει ως επί το πλείστον η Τουρκική Ανώνυμη Εταιρεία Πετρελαίου (ΤΡΑΟ), αλλά και εταιρείες διαφόρων χωρών, όπως το Αζερμπαϊτζάν.⁸⁷

Η Τουρκία οδεύει προς τη δημιουργία τετελεσμένων και αυτό είναι κάτι που θα επηρεάσει τις διαπραγματεύσεις στο Κυπριακό. Στον Τύπο αναφέρεται ότι η Λευκωσία σε κάποιο βαθμό έχει κάνει συζητήσεις με κυβερνήσεις και εταιρείες των οποίων θα διεξάγουν έρευνες τους επόμενους μήνες (ΗΠΑ, Γαλλία).⁸⁸ Το αν η Τουρκία τολμήσει να παρενοχλήσει οικόπεδα που συμμετέχουν ισχυροί παίχτες, όπως οι ΗΠΑ και Γαλλία είναι διαφορετικό από το αν θα επιχειρήσει να

⁸⁴ <http://www.kathimerini.com.cy/gr/kypros/dikaiwthike-apo-to-edad-alla-den-elabe-apozimiosi>, 01.08.2018

⁸⁵ http://www.sigmalive.com/news/international/517401/arxise-tourkiki-askisi-foinikas-anatolis-me-psevdokratos-foto?utm_source=SigmaliveNewsletter&utm_campaign=SigmaliveNewsletter20180702&utm_medium=email&utm_term=Newsletter20180702&utm_source=Sigmalive+Network&utm_campaign=28527c4360-EMAIL_CAMPAIGN_2018_07_02_07_33&utm_medium=email&utm_term=0_96e64fe2e2-28527c4360-220718017, 02.08.2018.

⁸⁶ <http://private.philenews.com/eidiseis/politiki/article/564753/erntogn-i-toyrkia-tha-kanei-afto-poy-xerei-sti-mesogio>, 07.08.2018.

⁸⁷ <http://private.philenews.com/eidiseis/politiki/article/562753/me-boitheia-azermmpaitzan-oi-toyrkikes-gotriseis>, 02.08.2018.

⁸⁸ <http://www.philenews.com/eidiseis/politiki/article/564098>, 05.08.2018.

δημιουργήσει τετελεσμένα σε οικόπεδα που δε μετέχουν αυτές. Πάντως, Κυπριακό και ενεργειακό θα επιχειρηθεί να διασυνδεθούν στις τυχόν διαπραγματεύσεις.

Γενικότερα, κρίσιμη σε αυτό τι θέμα θα είναι η στάση που θα κρατήσουν τα κράτη και οι εταιρείες που δραστηριοποιούνται στην κυπριακή ΑΟΖ, αφού η Τουρκία εκπεφρασμένα αποσκοπεί στη δημιουργία τετελεσμένων. Άλλωστε, όπως έχει δηλώσει ο Τούρκος ΥπΕξ, Τσαβούσογλου, σε τουρκική εφημερίδα: «Έχουμε κι εμείς πλατφόρμα και θα ξεκινήσουμε γεωτρήσεις. Εάν τον φθινόπωρο ξεκινήσουν εκείνοι θα ξεκινήσουμε κι εμείς. Εμποδίσουμε την ENI. Τα τελευταία τρία χρόνια λέγαμε στους Ιταλούς και την ENI 'μην μπείτε εδώ, δεν θα το επιτρέψουμε εάν δεν τεθούν υπό εγγύηση τα δικαιώματα της τουρκικής πλευράς'. Ασφαλώς δεν είναι σωστό να το εμποδίζεις συνεχώς. Εάν η ε/κ πλευρά κάνει μονομερή βήματα κι εμείς αυτή τη φορά θα ξεκινήσουμε γεώτρηση εκεί.»⁸⁹ Επίσης, ο Τούρκος Πρέσβης στη Ρώμη σε συνέντευξη τύπου διευκρίνισε κάτι σημαντικό: 'αυτό που έγινε δεν ήταν εναντίον της Ιταλίας. «Βασικά, και άλλης χώρας εταιρείες εάν προσπαθήσουν να κάνουν κάτι τέτοιο, εμείς θα δείξουμε την ίδια αντίδραση».⁹⁰ Τέλος, στην πρώτη επίσκεψή του στα Κατεχόμενα, μετά τον εκ νέου διορισμό του, ο Τσαβούσογλου δήλωσε: «Ειδικά στο θέμα των γεωτρήσεων ή ερευνών για υδρογονάνθρακες το βλέπουμε ξεκάθαρα αυτό. Στο διάστημα από δω και πέρα και η δική μας στάση θα είναι διαφορετική σε αυτό το θέμα των γεωτρήσεων και ερευνών για υδρογονάνθρακες. Εξάλλου το έχουμε πει σε όλη τη διεθνή κοινή γνώμη».⁹¹

Ωστόσο, πρέπει να αναφερθεί η είσοδος στον τομέα του φυσικού αερίου της Κύπρου της αμερικανικής 'Petrogress Inc'. Πρόκειται για εταιρεία που ήδη έχει θυγατρική στην Κύπρο και δραστηριοποιείται στον σχεδιασμό για τη δημιουργία ενεργειακού λιμανιού στο Βασιλικό, σε συνεργασία με την κυπριακή EDT Offshore. Η εν λόγω εταιρεία προχωρά και στη διεκδίκηση του έργου εγκατάστασης πλωτής μονάδας αποθήκευσης και αεριοποίησης υγροποιημένου

⁸⁹ <http://www.kathimerini.com.cy/gr/politiki/tsaboysogloy-an-oi-e-k-kanoy-n-gewtrisi-tha-kanoy-me-ki-emeis>, 27.07.2018.

⁹⁰ <http://www.philenews.com/eidiseis/politiki/article/554311/-an-chreiatei-tha-epanalaboyme-afto-poy-egne-me-eni>, 16.07.2018.

⁹¹ <http://private.philenews.com/eidiseis/politiki/article/559195/diefkolynei-toys-schediasmoys-tis-aggyras-o-akintzi>, 25.07.2018.

φυσικού αερίου (LNG) στο Βασιλικό.⁹² Οι ΗΠΑ, όπως στο παρελθόν, στηρίζουν τις προσπάθειες της Κύπρου στα ενεργειακά της σχέδια, τη «μετατροπή της χώρας σε διαμετακομιστικό κόμβο, με τη συμμετοχή της στον «Νότιο Διάδρομο», αλλά και στον διασυνδετήριο αγωγό με τη Βουλγαρία (IBG)», αλλά παράλληλα και εκείνα της Τουρκίας, τη συμμετοχή δηλαδή της Άγκυρας στον «Νότιο Διάδρομο» (Southern Gas Corridor), μέσω του οποίου το αζέρικο φυσικό αέριο θα μεταφερθεί στην Ευρώπη.⁹³

Σε ό,τι αφορά τις εμπλεκόμενες εταιρείες προερχόμενες από τους ισχυρούς παίκτες, η ExxonMobil στο τεμάχιο 10 θα ξεκινήσει γεωτρήσεις περί τον Νοέμβριο με γεωτρύπανο υπό βρετανική σημαία. Η TOTAL εξεδήλωσε ενδιαφέρον να αναλάβει πρόσθετα τεμάχια γειτονικά του τεμαχίου 6, όπως και να συνεργαστεί περαιτέρω με την ENI σε τεμάχια όπως τα 9, 2 και 3, αλλά και τα 5 και 7. Περαιτέρω ενδιαφέρον για συμμετοχή σε οποιεσδήποτε διαδικασίες επέκτασης της παρουσίας της στην Κύπρο εξέφρασε ανεπίσημα ήδη και η ExxonMobil, αλλά και το κρίσιμο θέμα στο «Αφροδίτη», με τη Noble να αιτείται για αλλαγή του διαμοιρασμού ανάπτυξης του κοιτάσματος.⁹⁴ Ιδιαίτερα θετικά αποτιμάται η συμφωνία με την Αίγυπτο για διοχέτευση φυσικού αερίου στο τερματικό της Αιγύπτου περί το 2022, αφού έχει επέλθει πλήρης συμφωνία μεταξύ Αιγύπτου και Κύπρου για τη δημιουργία αγωγού από το οικόπεδο 12 τής κυπριακής ΑΟΖ προς την Αίγυπτο.⁹⁵

Επίσης αμερικανικό ενδιαφέρον εκδηλώνεται για τον διαγωνισμό προμήθειας LNG που αναμένεται να προκηρυχθεί από τη Δημόσια Επιχείρηση Φυσικού Αερίου (ΔΕΦΑ) για τις ανάγκες της ηλεκτροπαραγωγής στην Κύπρο, μέσω της επίσης αμερικανικής NAVIGAS CARRIER INC που διαχειρίζεται πλοία μεταφοράς υγροποιημένου φυσικού αερίου (LNG). Η εν λόγω εταιρεία ανήκει στον όμιλο της Petrogress Inc.

⁹² <http://www.philenews.com/eidiseis/politiki/article/555273>, 17.07.2018.

⁹³ <http://www.kathimerini.com.cy/gr/politiki/oi-ipa-stirizoyn-kypro-kai-ellada-sto-energeiako>, 28.07.2018.

⁹⁴ <http://private.philenews.com/eidiseis/politiki/article/561819/skliro-pazari-ga-esoda-apo-afroditi>, 31.07.2018.

⁹⁵ <https://hellasjournal.com/2018/08/symfonia-metaxy-kairoy-kai-leykosias-gia-ypothalassio-agogo-sto-oikopedo-12-tis-aoz/>

5. ΝΟΤΙΟΑΝΑΤΟΛΙΚΗ ΕΥΡΩΠΗ

5.1. ΠΓΔΜ

Στις 3 Ιουλίου η κυβέρνηση της ΠΓΔΜ ξεκίνησε την εκστρατεία της για να προωθήσει την έγκριση της Συμφωνίας των Πρεσπών και τη νέα ονομασία της ΠΓΔΜ.⁹⁶ Ο Ζόραν Ζάεφ κάλεσε όλους τις πληθυσμιακές ομάδες, «Μακεδόνες», Αλβανούς, Τούρκους, Ρομά και Βόσνιους, καθώς και κάθε πολίτη να πει «ναι» στο δημοψήφισμα και να βοηθήσει στην ανάπτυξη της ΠΓΔΜ.

Η αντιπολίτευση, από την πλευρά της, προσπάθησε να μην επιτρέψει την διεξαγωγή του δημοψηφίσματος, παρεμποδίζοντας στην Βουλή την διαδικασία επικύρωσης της Συμφωνίας και υποστηρίζοντας ότι πρόκειται για εθνική προδοσία.⁹⁷ Ωστόσο η κυβέρνηση, λόγω της άρνησης του Προέδρου της ΠΓΔΜ να υπογράψει τη Συμφωνία, πέτυχε, στις 4 Ιουλίου, να εγκριθεί για δεύτερη φορά η Συμφωνία με 69 ψήφους (επί συνόλου 120).

Στις 8 Ιουλίου, η ΠΓΔΜ δέχτηκε πρόσκληση για ένταξη στο ΝΑΤΟ, με την Υπουργό Εθνικής Άμυνας των Σκοπίων να τονίζει ότι η ημέρα αυτή θα αναπληρώσει τον χαμένο χρόνο και θα διεκδικήσουν όσα έχασαν το 2008 με το βέτο που άσκησε η Ελλάδα.⁹⁸ Στη συνέχεια, ο Επίτροπος Διεύρυνσης της Ε.Ε. επισκέφτηκε τα Σκόπια στις 14 Ιουλίου, δίνοντας μήνυμα προοπτικής για ενταξιακές διαπραγματεύσεις της ΠΓΔΜ (και της Αλβανίας), αλλά και υπενθυμίζοντας τους όρους και τις μεταρρυθμίσεις που πρέπει να γίνουν και στις δύο χώρες.⁹⁹

Στις 23 Ιουλίου, η αντιπολίτευση της ΠΓΔΜ αποφάσισε να σταματήσει να παρεμποδίζει την διεξαγωγή δημοψηφίσματος για την Συμφωνία των Πρεσπών¹⁰⁰

⁹⁶ <http://www.balkaninsight.com/en/article/macedonia-govt-kicks-off-name-referendum-campaign-07-02-2018>.

⁹⁷ <http://www.balkaninsight.com/en/article/macedonia-govt-kicks-off-name-referendum-campaign-07-02-2018>.

⁹⁸ <http://www.balkaninsight.com/en/article/nato-invites-macedonia-to-join-the-western-alliance-07-11-2018>.

⁹⁹ <http://www.balkaninsight.com/en/article/hahn-launches-macedonia-s-eu-screening-process-07-16-2018>.

¹⁰⁰ <http://www.balkaninsight.com/en/article/macedonia-opposition-pledges-to-lift-blockade-over-name-referendum-07-23-2018>.

και ορίσθηκε ως ημερομηνία διεξαγωγής του η 30ή Σεπτεμβρίου. Με την ανακοίνωση της ημερομηνίας ξεσηκώθηκε θύελλα αντιδράσεων από τα μικρά κόμματα της ΠΓΔΜ, από πολιτικούς παράγοντες και μη κυβερνητικές οργανώσεις, κατηγορώντας πλέον και την αντιπολίτευση για προδοσία.¹⁰¹

5.2. Κοσσυφοπέδιο

5.2.1. Εσωτερική κατάσταση

Με δεδομένη την εξέλιξη των συζητήσεων ανάμεσα σε Σερβία και Κόσσοβο, ο Πρόεδρος του Κοσσυφοπεδίου ήρθε σε αντιπαράθεση με τα κόμματα της αντιπολίτευσης. Ο αρχηγός της αντιπολίτευσης και τα υπόλοιπα κόμματα χαρακτήρισαν τις συζητήσεις αδιαφανείς και υποστήριξαν ότι οι πρωτοβουλίες του Προέδρου είναι μονομερείς και μη εξουσιοδοτημένες από την Βουλή.¹⁰²

Ένταση μεταξύ κυβέρνησης και των κομμάτων φιλοτουρκικού αλλά και φιλοσερβικού προσανατολισμού δημιουργήθηκε, όταν ο Υφυπουργός Εξωτερικών του Κοσσυφοπεδίου χαρακτήρισε Σερβία και Τουρκία ως παλαιούς «σκληρούς δεσπότες» του Κοσσυφοπεδίου που θα πρέπει να σταματήσουν να αναμειγνύονται στην χώρα. Το φιλοτουρκικό κόμμα έκανε λόγο για πολιτική μίσους εκ μέρους του Υφυπουργού που σκοπό έχει να προωθήσει τον εσωτερικό διχασμό.¹⁰³

Η ένταση στο εσωτερικό αλλά και στις σχέσεις με την Σερβία αναμένεται να διατηρηθεί, καθώς τον Σεπτέμβριο θα λάβουν χώρα στις Βρυξέλλες διαπραγματεύσεις με πιθανό αντικείμενο τον επανασχεδιασμό των συνόρων μεταξύ των δύο χωρών. Ο Πρόεδρος του Κοσσυφοπεδίου Χασίμ Θάτσι έχει αναφερθεί σε «διόρθωση» των μέχρι σήμερα συνόρων, ενώ ο Πρόεδρος της Σερβίας τόνισε πως θα λάβει κάθε πολιτικό μέτρο για να μην κινδυνέψουν οι Σέρβοι του Κοσσόβου. Πολλοί μελετητές και πολιτικοί επιστήμονες υποστηρίζουν ωστόσο ότι

¹⁰¹ <http://www.balkaninsight.com/en/article/rightists-call-for-boycott-of-macedonia-s-name-referendum-08-06-2018>.

¹⁰² <http://www.balkaninsight.com/en/article/kosovo-opposition-ignore-thaci-s-readiness-to-report-on-dialogue-07-05-2018>.

¹⁰³ <http://www.balkaninsight.com/en/article/kosovo-non-serb-representatives-threaten-to-quit-govt-07-31-2018>.

ένας πιθανός επαναπροσδιορισμός των εδαφών θα αποτελέσει το κουτί της Πανδώρας και θα πυροδοτήσει νέες διαμάχες ανάμεσα στα Βαλκανικά κράτη.¹⁰⁴

Επίσης, λίγο πριν τη λήξη της προθεσμίας για τη δημιουργία του καταστατικού της Κοινότητας των Σερβικών Δήμων του Κοσσυφοπεδίου, δημιουργήθηκε ένταση μεταξύ Βελιγραδίου και Πρίστινας. Ο Πρόεδρος της Σερβίας Βούτσιτς κάλεσε τους Σέρβους στο Κοσσυφοπέδιο να μην απαντούν στις προκλήσεις, να δρουν πολιτισμένα και να θέτουν ως πρωταρχικό τους στόχο την ασφάλεια τους.¹⁰⁵ Επιπλέον, ο Πρόεδρος της Σερβίας συγκάλεσε το Συμβούλιο Ασφαλείας της χώρας με το επιχείρημα ότι κατά τις επόμενες 48 ώρες υπήρχε πιθανότητα αποσταθεροποίησης στα βόρεια του Κοσσυφοπεδίου και την Μετόχια. Για να σταλεί ένα μήνυμα ασφάλειας και σταθερότητας στο Κοσσυφοπέδιο, στρατιωτικές μονάδες της KFOR έκαναν ασκήσεις στην περιοχή.¹⁰⁶

5.2.2. Δημιουργία ενόπλων δυνάμεων

Σε συνάντηση που έλαβε χώρα στις 16 Ιουλίου μεταξύ του Υπουργού Άμυνας της Σερβίας Βούλιν και του Ιταλού πρέσβη στη Σερβία, ο Σέρβος Υπουργός, πέρα από τις αναφορές στις σχέσεις Σερβίας-Ιταλίας, έθεσε το ζήτημα της δημιουργίας τακτικού στρατού του Κοσσυφοπεδίου. Συγκεκριμένα δήλωσε ότι η δημιουργία στρατού είναι παραβιάζει την απόφαση 1244 των Ηνωμένων Εθνών, όπως και την στρατιωτική-τεχνική συμφωνία του Κουμάνοβο (1999).¹⁰⁷

Εν τω μεταξύ, στις 3 Ιουλίου, 20 μέλη της Δύναμης Ασφαλείας του Κοσσυφοπεδίου (KSF), προερχόμενα από την σερβική κοινότητα, παραιτήθηκαν. Η κίνηση αυτή, σύμφωνα με την κυβέρνηση του Κοσσυφοπεδίου, ήταν αποτέλεσμα πιέσεων του Βελιγραδίου,¹⁰⁸ καθώς ο Πρόεδρος της Σερβίας είχε καλέσει τους Σέρβους να μην λάβουν μέρος στην δημιουργία του στρατού.

¹⁰⁴ <https://www.rferl.org/a/quick-border-deal-between-kosovo-serbia-could-quickly-ignite-balkans/29437775.html>.

¹⁰⁵ <https://europeanwesternbalkans.com/2018/08/03/tensions-kosovo-rise-mogherini-calls-continued-normalisation/>.

¹⁰⁶ <https://europeanwesternbalkans.com/2018/08/03/tensions-kosovo-rise-mogherini-calls-continued-normalisation/>.

¹⁰⁷ https://www.b92.net/eng/news/politics.php?yyyy=2018&mm=07&dd=16&nav_id=104642.

¹⁰⁸ <https://kossev.info/kosovo-security-force-serb-ksf-members-have-requested-demobilisation-or-termination-of-contracts/>.

Επίσης, υπήρξαν αναφορές για πρόσφατες επιθέσεις κατά Σέρβων μελών της KSF, οι οποίες έχουν συμβεί και στο παρελθόν.¹⁰⁹ Ο Πρόεδρος του Κοσσυφοπεδίου από την πλευρά του τόνισε, στις 6 Ιουλίου, ότι η δημιουργία τακτικού στρατού είναι απαραίτητη για την σταθερότητα της χώρας και δεν μπορεί να πραγματοποιηθεί χωρίς τη συναίνεση και συνδρομή του Σερβικού πληθυσμού.¹¹⁰

5.3. Αλβανία

Στις 7 Αυγούστου ο Τούρκος πρέσβης στα Τίρανα Murat Ahmet Yörük δήλωσε σε συνέντευξή του ότι «σήμερα έχουμε άριστη σχέση με την Αλβανία σε πολιτικό, οικονομικό, πολιτισμικό και στρατιωτικό επίπεδο». Χαρακτήρισε στη συνέχεια την Αλβανία στρατηγικό συνεργάτη της Τουρκίας ανά τους αιώνες και δήλωσε την επιθυμία της Τουρκίας για περαιτέρω βελτίωση των σχέσεων μεταξύ τους.¹¹¹

Από την πλευρά της Ελλάδας, ο Υπουργός Εξωτερικών δήλωσε ότι, μετά την Συμφωνία Ελλάδας και ΠΓΔΜ, ήρθε η ώρα για την Ελλάδα να λύσει όλες τις διαφορές της με την γειτονική Αλβανία. Ωστόσο, εκπρόσωποι της ελληνικής μειονότητας στην Αλβανία εξέφρασαν τον φόβο ότι θα αφεθούν στο έλεος των πρακτικών που χρησιμοποιεί η αλβανική κυβέρνηση, με σκοπό να αναγκασθούν να εγκαταλείψουν την περιοχή όπου κατοικούν.¹¹²

Βέβαια, μετά την ολοκλήρωση και του τελευταίου γύρου διαπραγματεύσεων μεταξύ Αλβανίας και Ελλάδας στα τέλη του Ιουνίου δεν έχει υπάρξει κάποια συμφωνία. Ο Πρωθυπουργός της Αλβανίας Έντι Ράμα δήλωσε, μετά το Συμβούλιο Ε.Ε. και Δυτικών Βαλκανίων, ότι πρέπει να υπάρξουν λύσεις για τα θέματα που ταλανίζουν αυτή τη στιγμή τις δύο χώρες, ωστόσο, αυτές θα πρέπει να είναι τέτοιες που να ωφελήσουν και τις δύο χώρες και να τις καταστήσουν στρατηγικούς εταίρους.¹¹³ Η Ε.Ε. ξεκαθάρισε την θέση της ότι για να πραγματοποιηθεί μία

¹⁰⁹ <https://www.rtklive.com/en/news-single.php?ID=11886>.

¹¹⁰ <https://www.gazetaexpress.com/en/news/delawie-concerned-about-resignations-of-ksf-serb-members-174311/>.

¹¹¹ <https://albaniansintheworld.net/the-number-of-albanians-in-turkey-is-bigger-than-the-albanian-population/>.

¹¹² <http://en.protothema.gr/the-greek-minority-in-albania-is-alert-about-the-athens-tirana-negotiations/>.

¹¹³ <https://greekcitytimes.com/2018/07/12/greece-albandia-new-relations/>.

ενδεχόμενη ένταξη της Αλβανίας σε αυτήν, θα πρέπει προηγουμένως να έχουν επιλυθεί όλες οι διαμάχες που υπάρχουν με την Ελλάδα και να υπάρξει διευθέτηση των θαλάσσιων ζωνών.¹¹⁴

5.4. Βουλγαρία

Σύμφωνα με τον Πρωθυπουργό της Βουλγαρίας Μπορίσοφ, ο Ρώσος Πρόεδρος Πούτιν συμφώνησε να καταστεί η Βουλγαρία δεύτερο σημείο εισόδου του αγωγού Turkstream, προκειμένου να διευκολυνθεί η εξαγωγή ρωσικού φυσικού αερίου προς την Ευρώπη και την Τουρκία. Επίσης, Μπορίσοφ και Πούτιν συμφώνησαν για την κατασκευή του εργοστασίου παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας από πυρηνική στο Μπέλενε, γεγονός που θα καταστήσει πιο ισχυρή την ενεργειακή εξάρτηση της Βουλγαρίας, η οποία, σημειωτέον, δεν μπορεί να εξασφαλίσει τις ποσότητες φυσικού αερίου που επιθυμεί από άλλον προμηθευτή.¹¹⁵ Ωστόσο, η ενεργειακή στρατηγική της Βουλγαρίας τους τελευταίους μήνες προσανατολίζεται προς μία έστω και περιορισμένη αυτονομία, στη βάση της ενεργειακής αποδοτικότητας και άλλων μέτρων που υλοποιούνται με τη βοήθεια της Ε.Ε.¹¹⁶

Ως προς τις σχέσεις της με την Τουρκία, ο Πρόεδρος της Βουλγαρίας Rumen Radev δήλωσε στη Συνέλευση του NATO στις Βρυξέλλες ότι η γειτονική Τουρκία αποτελεί σύμμαχο της Βουλγαρίας και συνεργάτη της και σκοπός των δύο κρατών είναι να μην αφήνουν μεταξύ τους εκκρεμότητες που εμποδίζουν τις μεταξύ τους σχέσεις. Τόνισε επίσης ότι θα πρέπει η γειτονική χώρα να ορίσει ημερομηνία για να διευθετηθεί το ζήτημα με τις περιουσίες και άλλα κοινωνικά θέματα που έχουν προκύψει από τους πρόσφυγες της Θράκης.¹¹⁷

¹¹⁴ <https://www.thenationalherald.com/207369/eu-enlargement-chief-denies-wanting-new-greece-albanian-borders/>.

¹¹⁵ <https://securingdemocracy.gmfus.org/securing-bulgarias-future-combating-russian-energy-influence-in-the-balkans/>.

¹¹⁶ <https://balkangreenenergynews.com/energy-efficiency-measures-save-5056-3-gwh-in-bulgaria/>.

¹¹⁷ <https://www.president.bg/news4525/rumen-radev-turkey-is-bulgarias-important-neighbor-partner-and-ally-and-it-is-essential-for-our-bilateral-relations-that-we-do-not-leave-unsolved-problems.html>.

6. ΘΕΜΑΤΑ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΗΣ

Κατά το δίμηνο Ιουλίου-Αυγούστου πραγματοποιήθηκε πάνω από το ένα τρίτο του συνόλου των μέχρι στιγμής μεταναστευτικών ροών προς την Ευρώπη για το έτος 2018. Πιο συγκεκριμένα, αύξηση παρουσίασαν οι αφίξεις στην Ισπανία σε αντίθεση με την Ιταλία και την Ελλάδα. Αύξηση ωστόσο κατά 50% σε σχέση με το προηγούμενο δίμηνο σημειώθηκε παράλληλα και στα περιστατικά θανάτων ή αγνοουμένων στη Μεσόγειο.

Πιο αναλυτικά, οι αφίξεις στην Ελλάδα μειώθηκαν κατά το 37,5% σε σχέση με το προηγούμενο δίμηνο, ενώ στην Ιταλία η μείωση έφτασε το 54%. Αντιθέτως, στην Ισπανία οι αφίξεις έφτασαν σχεδόν τις 14.000, γεγονός που την έφερε στην πρώτη θέση σε αφίξεις μεταναστών το 2018. Αντίστοιχα, το Μαρόκο, ως βασικός σταθμός στη διαδρομή της Δυτικής Μεσογείου, τείνει να ξεπεράσει τη Λιβύη, στον ελλιμενισμό των πλοίων των διακινητών.¹¹⁸

Πίνακας 1. Αφίξεις μεταναστών και προσφύγων στην Ευρώπη – 3^ο δίμηνο 2018

	Ιούλιος- Αύγουστος	Μάιος- Ιούνιος	Μάρτιος- Απρίλιος	Ιανουάριος – Φεβρουάριος	2018	2017	2016
Ελλάδα	6898	11037	7211	2768	27914	35052	176906
Ιταλία	3367	7326	3824	5244	19761	119369	181436
Ισπανία	16028	10532	2829	2987	32376	28707	14558
Σύνολο	27649	29314	13829	11209	82046	186768	390432
Θάνατοι/ Αγνοούμενοι	577	385	173	414	1549	3116	5143

Πηγή: IOM, “Migration Flows-Europe, Recent Trends”, 26.8.2018, <http://migration.iom.int/europe/>

¹¹⁸ https://www.washingtonpost.com/world/europe/fewer-migrants-are-making-it-to-europe-heres-why/2018/07/23/80b56082-8c57-11e8-9d59-dccc2c0cabc_story.html?noredirect=on&utm_term=.6222e01fabde, 23.07.2018.

Επιπροσθέτως, αυξημένες εμφανίζονται οι ροές στη διαδρομή των Δυτικών Βαλκανίων προς την Κεντρική Ευρώπη, καθώς και στις παράλληλές της, μέσω Αλβανίας, Μαυροβουνίου και Βοσνίας-Ερζεγοβίνης ή εναλλακτικά Σερβίας, Βοσνίας-Ερζεγοβίνης.¹¹⁹ Σύμφωνα με τον Πρωθυπουργό της Βοσνίας, το καθεστώς ελεύθερης βίζας μεταξύ Ιράν και Σερβίας προσελκύει μετανάστες, οι οποίοι στη συνέχεια περνούν από τη Βοσνία με κατεύθυνση την Κεντρική Ευρώπη.¹²⁰ Στη Βοσνία-Ερζεγοβίνη εκτιμάται ότι ο πληθυσμός μεταναστών που έχει συγκεντρωθεί ξεπερνά τους 5.500, γεγονός που ανησυχεί τα γειτονικά της κράτη.¹²¹

Σε επαγρύπνηση βρίσκονται και οι κυπριακές αρχές, καθώς περίπου 2.000 μετανάστες εκτιμάται πως βρίσκονται σε κυπριακό έδαφος με τις μεταναστευτικές ροές να εμφανίζουν αύξηση σε σχέση με το 2017.¹²² Ακόμη, ο Επίτροπος Αβραμόπουλος δήλωσε ότι τον Σεπτέμβριο θα καταθέσει πρότασή του για δημιουργία ευρωπαϊκού αστυνομικού σώματος φύλαξης των συνόρων.¹²³

Την ίδια περίοδο, Ιουλίου-Αυγούστου 2018, επέστρεψαν από την Ελλάδα στην Τουρκία 9 υπήκοοι Τουρκίας σύμφωνα με τη Συμφωνία Επανεισδοχής ΕΕ – Τουρκίας, που τέθηκε σε ισχύ από 1.10.2014 και 40 αλλοδαποί διαφόρων εθνικοτήτων με βάση την Κοινή Δήλωση ΕΕ-Τουρκίας, σε ισχύ από 20.3.2016.¹²⁴ Αξίζει ωστόσο να σημειωθεί ότι η Κοινή Δήλωση ΕΕ-Τουρκίας αναφέρεται σε επιστροφές μεταναστών που εισήλθαν παράνομα από την Τουρκία στην Ελλάδα μέσω θαλάσσης και δεν αφορά τις αφίξεις μέσω των χερσαίων ελληνικών συνόρων από τον Έβρο, οι οποίες είχαν παρουσιάσει αύξηση κατά το τρίτο δίμηνο του έτους. Επιπλέον, υπάρχουν φόβοι πως η επιδείνωση της τουρκικής οικονομίας θα προκαλέσει απώλεια θέσεων εργασίας προσφύγων και μεταναστών στη γείτονα και

¹¹⁹ <https://www.naftemporiki.gr/story/1381394/frontex-ptosi-44-stis-metanasteutikes-roes-to-pto-epitamino>, 13.08.2018.

¹²⁰ <https://www.news247.gr/politiki/merkel-oi-diapragmateyseis-me-tin-athina-gia-to-metanasteytiko-echoyn-prochorisei.6640393.html>, 13.08.2018

¹²¹ <http://www.kathimerini.gr/970650/article/epikairothta/kosmos/prosfygiko-h-diadromh-toy-tzamiy>

¹²² <http://www.tanea.gr/2018/08/19/greece/sto-mati-tou-kyklona-i-kypros/>, 19.08.2018.

¹²³ <https://www.news247.gr/politiki/avramopoylos-protasi-gia-eyropaiki-astynomia-fylaxis-synoron.6638735.html>, 05.08.2018.

¹²⁴ http://www.mopocp.gov.gr/index.php?option=ozo_content&lang=&perform=view&id=6444&Itemid=663, 16.08.2018.

αύξηση των ροών προς την Ελλάδα.¹²⁵ Από την άλλη μεριά, σύμφωνα με τουρκικά δημοσιεύματα, ο αριθμός των μεταναστών που προσπάθησε να εισέλθει στην ΕΕ εντός του 2018 εμφανίζεται αυξημένος κατά 60%, με το εγχείρημα τους να αποτυγχάνει εξαιτίας των προσπαθειών της τουρκικής ακτοφυλακής.¹²⁶

Επιστροφές μεταναστών πραγματοποιήθηκαν και από την Ισπανία, χωρίς ωστόσο να συνεπάγονται αλλαγή της στάσης της χώρας στο μεταναστευτικό ζήτημα, όπως έσπευσαν να ξεκαθαρίσουν Ισπανοί αξιωματούχοι. Πιο συγκεκριμένα, επεστράφησαν 116 υπήκοοι τρίτων χωρών από την Ισπανία στο Μαρόκο βάσει συμφωνίας που είχε υπογραφεί ανάμεσα στις δύο χώρες το 1992. Οι μετανάστες είχαν χρησιμοποιήσει τα χερσαία σύνορα της ισπανικής πόλης Θέουτα με το Μαρόκο για την παράνομη είσοδό τους σε ευρωπαϊκό έδαφος.¹²⁷

Στη Γερμανία, στην προσπάθεια διατήρησης της εύθραυστης κυβερνητικής συμμαχίας η γερμανίδα Καγκελάριος υπέγραψε με την Ισπανία και την Ελλάδα νέα συμφωνία επαναπροώθησης μεταναστών σε περίπτωση που εντοπιστούν στα χερσαία σύνορα Γερμανίας-Αυστρίας και έχουν καταθέσει αιτήσεις ασύλου στις δύο χώρες του ευρωπαϊκού Νότου.¹²⁸ Στο ίδιο πλαίσιο ωστόσο, αποδέχθηκε την υποδοχή μεταναστών στη Γερμανία από τις προαναφερθείσες χώρες για λόγους επανένωσης οικογενειών.¹²⁹

Όσον αφορά τη στάση της Ιταλίας στο μεταναστευτικό, αυτή παραμένει άκαμπτη, όπως έγινε εμφανές μετά την επαναπροώθηση στη Λιβύη των περιουλλεγέντων από το ιταλικό πλοίο *Asso Venttoto*.¹³⁰ Επιπλέον, ένταση δημιουργήθηκε μεταξύ αξιωματούχων Ιταλίας και Μάλτας για την τύχη των

¹²⁵ <https://www.protothema.gr/world/article/807258/hiliades-prosfuges-eglovismenoi-sta-valkania-50000-atoma-diadilosan-sto-monaho-gia-to-metanasteutiko/>, 23.07.2018.

¹²⁶ <http://www.hurriyetdailynews.com/number-of-migrants-prevented-by-turkey-to-reach-europe-increases-60-pct-135150>, 29.07.2018.

¹²⁷ <https://www.reuters.com/article/us-europe-migrants-spain/spain-returns-to-morocco-migrants-who-stormed-enclave-fence-idUSKCN1L820C>, 23.08.2018.

¹²⁸ https://www.huffingtonpost.gr/entry/verolino-ekleise-e-semfonia-me-ten-ellada-yia-ten-epistrote-metanaston_gr_5b76a1c9e4b05906b4129888, 17.08.2018.

¹²⁹ <https://www.nytimes.com/2018/07/03/world/europe/germany-political-crisis.html>, 03.07.2018.

¹³⁰ <http://gr.euronews.com/2018/07/31/salos-apo-thn-epanaprowthsh-metanastwn-apo-italiko-ploio>, 31.07.2018.

διασωθέντων από το πλοίο Diciotti στα ανοικτά της Λαμπεντούζα.¹³¹ Μετά από μία σχεδόν εβδομάδα, επετράπη τελικά η αποβίβαση στους επιβαίνοντες μετανάστες, ύστερα από συμφωνία που επετεύχθη με την Ιρλανδία και την Αλβανία για τη φιλοξενία κάποιων από τους περισυλλεγμένους. Ωστόσο, η διαφωνία Ιταλίας- Βρυξελλών σχετικά με τον τρόπο επίλυσης του συγκεκριμένου ζητήματος προκάλεσε απειλές του αντιπροέδρου της ιταλικής κυβέρνησης για μείωση της ιταλικής συνεισφοράς στον προϋπολογισμό της Ένωσης.¹³² Παρά την διευθέτηση του ζητήματος, εισαγγελείς της Σικελίας έχουν διατάξει έρευνα εναντίον του Υπουργού Εσωτερικών Ματέο Σαλβίνι για τη στάση του στη συγκεκριμένη υπόθεση.¹³³

Επιπλέον, μετά τη Σύνοδο των Ευρωπαίων ηγετών στις 29 Ιουνίου, η Ιταλία απέρριψε το ενδεχόμενο δημιουργίας ελεγχόμενων κέντρων υποδοχής μεταναστών στο έδαφος της έως ότου εξεταστεί το αίτημα ασύλου τους.¹³⁴ Ανάλογη στάση τήρησαν όμως και ο Αναπληρωτής Πρωθυπουργός της Λιβύης, καθώς και ο Υπουργός Εξωτερικών του Μαρόκου, οι οποίοι απέκλεισαν την δημιουργία κέντρων υποδοχής μεταναστών στα εδάφη τους.¹³⁵ Τέλος, κατά την άτυπη συνάντηση των Υπουργών Άμυνας στη Βιέννη, (30-31 Αυγούστου), όταν τέθηκε εκ νέου το θέμα των λιμένων αποβίβασης των διασωθέντων στη Μεσόγειο, η Ιταλία απείλησε ότι θα αποσύρει την υποστήριξη της από τη ναυτική επιχείρηση «Σοφία».

Η διαχείριση των μεταναστευτικών ροών αποτελεί μείζον ζήτημα για τις ηγεσίες των ευρωπαϊκών κρατών και για την Ένωση, γεγονός που αποδεικνύεται και από την έντονη συζήτηση γύρω από μία ολοκληρωμένη προσέγγιση του θέματος οικοδόμησης της διεθνούς ειρήνης και ασφάλειας.¹³⁶

¹³¹ <https://www.naftemporiki.gr/story/1382965/klimakonetai-i-diplomatiki-entasi-italias-maltas-gia-to-metanasteutiko>, 20.08.2018.

¹³² <http://www.ert.gr/eidiseis/diethni/kosmos/nti-maio-eimaste-etoimoi-na-meiosoyme-ti-symvoli-mas-ston-proypologismo-tis-ee/>, 24.08.2018.

¹³³ <https://www.dw.com/en/migrants-trapped-on-italys-diciotti-boat-finally-allowed-to-disembark/a-45233924>, 26.08.2018.

¹³⁴ <https://www.theguardian.com/world/2018/jul/24/eu-countries-may-be-paid-to-host-migrants-in-secure-centres>, 24.07.2018.

¹³⁵ <https://www.bbc.com/news/world-africa-44709974>, 07.07.2018.

¹³⁶ <http://www.zif-berlin.org/en/about-zif/news/detail/article/schwaecht-die-fokussierung-auf-migration-eu-friedenseinsaetze-ein-artikel-in-world-politics-review.html>, 07.08.2018.